

ACADEMIA ROMÂNĂ
COMISIA DE ISTORIE A ORAȘELOR DIN ROMÂNIA

HISTORIA URBANA

Tomul XXV
2017

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

HISTORIA URBANA

Tomul XXV, 2017

SUMAR

DIN LUCRĂRILE SESIUNII ANUALE DE COMUNICĂRI *LOCUL CENTRELOR ISTORICE ÎN CONTEXTUL URBAN ACTUAL*, ORGANIZATĂ DE CIOR ȘI COMPLEXUL MUZEAL JUDEȚEAN NEAMȚ, PIATRA NEAMȚ, 19–21 SEPTEMBRIE 2016

CENTRELE ISTORICE ÎN CONTEXTUL URBAN ACTUAL

TEODOR OCTAVIAN GHEORGHIU, <i>Protecția centrelor istorice urbane românești, o problemă dificilă</i>	7
MONICA DEJAN, ȘTEFAN DEJAN, <i>Curtea domnească de la Suceava între statutul de sit arheologic protejat și necesitatea de dezvoltare utilitară a orașului</i>	35
VIOREL GHEORGHE, <i>Zonele istorice ale Buzăului. Actualitate și posibile perspective</i>	45
MARIUS MITROF, <i>Piața Regală și corso-ul gălățean</i>	67

TOPOGRAFIE ȘI CARTOGRAFIE URBANĂ

ALEXANDRA TEODOR, <i>Vestigii antice și medievale documentate în vechi descrieri ale Constanței: pe urmele lui Marin Ionescu-Dobrogianu</i>	87
MIHAELA SANDA SALONTAI, <i>Repere dispărute din topografia ecleziastică a Brașovului medieval: capela Corpus Christi și claustrul franciscanilor observanți</i>	119
MARIANA ȘLAPAC, <i>Cele mai vechi planuri topografice ale orașului Roman</i>	133
MĂDĂLIN-CRISTIAN FOCȘA, <i>Târgul Câmpina la începutul epocii moderne: o analiză a reprezentărilor din harta Specht (1791)</i>	141

ORGANIZARE ȘI MODERNIZARE URBANĂ

IULIANA BRĂTESCU, <i>Mahalaua în Țările Române. Date privind originea și evoluția ei în secolele XVI–XVIII</i>	159
LAURENȚIU RĂDVAN, ANDREI MELINTE, <i>Alimentarea cu apă în orașul Iași: influențe, rețea, tehnologie (secolul al XVII-lea – jumătatea secolului al XIX-lea)</i>	173

ARHITECTURĂ URBANĂ

VALERIU-EUGEN DRĂGAN, <i>Arhitectul Stăte Ciortan – promotor al unui program de arhitectură cu caracter administrativ</i>	217
---	-----

SZÉKELY MIKLÓS, <i>Cioplirea pietrei și modalități de folosire a ipsosului în vechea Școală de Stat de Arte și Meserii pentru Cioplirea și Șlefuirea Pietrei din Zlatna între anii 1894–1918</i>	235
LINO BIANCO, <i>Limestone Cladding: The Case of Modernist Architecture of London</i>	261

RECENZII, NOTE BIBLIOGRAFICE

PAUL NIEDERMAIER, <i>Geneza orașelor medievale în Transilvania</i> , București, Editura Academiei Române, 2016, 607 p., il., pl. (<i>Teodor Octavian Gheorghiu</i>)	277
CRISTIAN LUCA, LAURENȚIU RĂDVAN, ALEXANDRU SIMON (editori), <i>Social and Political Elites in Eastern and Central Europe (15th–18th Centuries)</i> , London, UCL – School of Slavonic and East European Studies, 2015, 228 p. (<i>Marian Juncanariu</i>)	280
MARIA PAKUCS-WILLCOCKS (editor), <i>Quellen zur Geschichte der Stadt Hermannstadt</i> , vol. V, „zu urkundt in das Stadtbuch lassen schreiben”. <i>Die ältesten Protokolle von Hermannstadt und der Sächsischen Nationsuniversität (1522–1565)</i> , Sibiu-Bonn, Editura Schiller, 2016, 365 p. + 3 pl. (<i>Liviu Cîmpeanu</i>)	282
JULIA DERZSI (editor), <i>Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt</i> . Band X. <i>Das Gerichtsbuch des Kronstädter Rates (1558–1580)</i> , Kronstadt, aldus Verlag, Arbeitskreis für Siebenbürgische Landeskunde e.V. Heidelberg, 2016, 228 p. (<i>Maria Pakucs</i>)	284
MARIUS CHELCU, <i>Istoria orașelor din Moldova de la jumătatea secolului al XVI-lea până la jumătatea secolului al XVIII-lea. Studii și documente</i> , Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2015, 312 p. (<i>Andrei Melinte</i>)	285
MARIANA ȘLAPAC, <i>Cetățile bastionare din Moldova (sfârșitul secolului al XVII-lea–mijlocul secolului al XIX-lea)</i> , Chișinău, Editura ARC, 2016, 372 p., il. (<i>Teodor Octavian Gheorghiu</i>)	286
GHEORGHE DUMITROAIA (coord.), <i>Piatra-Neamț: Curtea domnească: Rapoarte arheologice, BMA, XXXV</i> , Piatra Neamț, Editura „Constantin Matasă”, 2016, 339 p. (<i>Vasile Diaconu</i>)	288
IULIANA BRĂTESCU, <i>Mahalaua Muntenimii. Iașii de la jumătatea secolului al XVII-lea până la 1831</i> , Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2016, 492 p. (<i>Dan Dumitru Iacob</i>)	291
ANCA BRĂTULEANU, <i>Timișoara interbelică. Urbanism și arhitectură / Interwar Timișoara. Urbanism and Architecture</i> , Timișoara, Editura Artpress, 2016, 110 p., il. (<i>Teodor Octavian Gheorghiu</i>)	292
LIGIA DIMA, <i>Progresele orașului-port Tulcea între anii 1878–1948</i> (Institutul de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion” Tulcea. Biblioteca Istro-Pontică. Seria Istorie 1), Iași, Editura StudIS, 2015, 356 p., il., facs., tab. (<i>Stoica Lascu</i>)	295
MARA MĂRGINEAN, <i>Ferestre spre furnalul roșu. Urbanism și cotidian în Hunedoara și Călan (1945–1968)</i> , Iași, Polirom, 2015, 344 p., il., pl., tab., graf. (<i>Corneliu Pintilescu</i>)	296
IRINA TULBURE, <i>Arhitectură și urbanism în România anilor 1944–1960: constrângere și experiment</i> , București, Editura Simetria, 2016, 295 p., il. (<i>Nicolae Lascu</i>)	299
VALERIU NICOLESCU, EDUARD NICOLESCU, <i>Dumbrava. Un „Pantheon” buzoian</i> , Buzău, Editura Editgraph, 2016, 190 p.+36 p.il. (<i>Viorel Gheorghe</i>)	302
MARIUS NECULAE, <i>Râmnicenii și Revoluția Română din 1989</i> , Cluj-Napoca, Editura Mega, 2016, 198 p.+10 pl. (<i>Viorel Gheorghe</i>)	303
<i>Mediaș – 750. Studii</i> , vol. I și II, volume îngrijite de VASILE MĂRCULEȚ și HELMUTH JULIUS KNALL, Mediaș, Editura Crisserv, 2015, 2016, 151, 215 p., il., tab., facs. (Bibliotheca Historica Mediensis, XXIV și XXV) (<i>Vasile Ciobanu</i>)	303
„eikonocity”, Napoli, anul I, nr. 2, iulie – decembrie 2016, 84 p., il., pl., h. ISSN 2499–1422 (<i>Anda-Lucia Spânu</i>)	305

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

LAURENȚIU RĂDVAN, <i>Conferința Comisiei Internaționale pentru Istoria Orașelor, Kiel, septembrie 2016</i>	307
ANDREI NACU, <i>Workshopul internațional „GIS-based cartography – A change of media or a change of paradigms for Historic Towns Atlases?”</i> , Münster, 22-25 martie 2017	308

IN HONOREM

VASILE CIOBANU, <i>La o dublă aniversare: CIOR – 25, Paul Niedermaier – 80</i>	311
--	-----

CENTRELE ISTORICE ÎN CONTEXTUL URBAN ACTUAL

PROTECȚIA CENTRELOR ISTORICE URBANE ROMÂNEȘTI, O PROBLEMĂ DIFICILĂ

TEODOR OCTAVIAN GHEORGHIU*

THE PROTECTION OF HISTORIC URBAN CENTRES OF ROMANIA, A COMPLICATED ISSUE

Abstract. The article is an evaluation of the current state of what can be called “historic centre” in the Romanian cities that suffered different types of interventions in the communist period. Regarding the recent history of these urban components, the paper evaluates the particular situation of the Romanian area, mainly Wallachia and Moldavia, and compares it to the rest of Europe. We can detect a few significant phases in the past century, in which Romanian cities suffered due to harsh interventions. The most pregnant ones are: the one following the 50s, after the 1977 earthquake, and the one happening today, the study highlighting the process and the results of these phases. From this point of view, there are cities that remained without the historic morphostructures, cities that conserve them partially, and very few that have historic centres kept almost intact.

The main target of this study is conducting case studies for Romanian cities from Moldavia and Wallachia and, as comparison, for cities of Arad-Oradea area. Thus, taken in account were medium sized cities– Piatra Neamț and Curtea de Argeș (from Moldavia and Walachia), and as reference the small western cities of Ineu and Pecica. For each of them, reconstructions of the longer developments, especially of the last two centuries are proposed (using historical cartography and other data), and the types of interventions undergone in the communist era, and their current state are presented.

Keywords: Romanian historic centers, protection, rehabilitation, destruction, Piatra Neamț, Curtea de Argeș, Ineu, Pecica.

Una dintre problemele care au creat și creează dificultăți administrațiilor, politicului și profesioniștilor români în ultimii 25 de ani este protejarea ansamblurilor urbane centrale sau istorice și integrarea lor în orașele actuale. Altfel spus, o „protecție integrată” a ariilor urbane care conțin și reflectă istorii și tradiții de lungă durată, organizări și statute vechi, mentalități diverse, dar și valori materiale capabile de a fi utilizate astăzi.

---

* Teodor Octavian Gheorghiu, Ph.D., architect, professor, Politechnic University of Timișoara, Faculty of Architecture and Urbanism, str. Traian Lalescu, 2A, 300223, Timișoara, Romania, e-mail: togheorghiu@gmail.com.

CURTEA DOMNEASCĂ DE LA SUCEAVA ÎNTRE STATUTUL DE SIT ARHEOLOGIC PROTEJAT ȘI NECESITATEA DE DEZVOLTARE UTILITARĂ A ORAȘULUI

MONICA DEJAN*, ȘTEFAN DEJAN**

THE PRINCELY COURT OF SUCEAVA BETWEEN THE STATUS OF PROTECTED ARCHAEOLOGICAL SITE AND THE TOWN'S NECESSITY FOR UTILITY DEVELOPMENT

Abstract. The paper presents the importance of the archaeological site represented by the Princely Court from Suceava (Suceava County, Romania) which was mentioned for the first time in written sources at the end of the 14th century. During the Middle Ages, when Suceava was the residence seat of the Moldavian rulers (until the 16th century), a Princely Court, two fortresses and many churches were built here. A part of these medieval constructions have survived until now. This remarkable heritage is the main pride of the locals (the authorities and common people) in Suceava today and represents one of the symbols of the city. At the same time, we observe that the medieval city with its important constructions is situated in the contemporary downtown area and the medieval constructions are suffocated by the modern buildings and the roads between them. In time, the pressure has grown constantly because the urban development is concentrated in this central area and the local authorities continue to accept new constructions in already crowded area.

Keywords: medieval city, The Princely Court of Suceava, urban development, heritage, medieval constructions, archaeological researches.

Curtea Domnească din Suceava are o istorie venerabilă, dar puțin cunoscută și apreciată astăzi. În ultimii 15 ani, o dată cu împrejmuirea cu gard a monumentului, se observă puține preocupări ale proprietarului terenului, Primăria orașului Suceava, de a scoate din anonimat ruina păstrată. Deși acest monument este unul reprezentativ pentru orașul Suceava, fiind situat chiar în centrul său, lipsa unor măsuri permanente de conservare și punere în valoare, a dus pur și simplu la dispariția din peisajul urban a acestuia. Ruina curții, deși considerată un parc

---

* Monica DEJAN, Ph.D., archaeologist, The Bucovina Museum, Ștefan cel Mare 33, Suceava, Romania, e-mail: monicadejan@yahoo.com.

** Ștefan DEJAN, archaeologist, The Bucovina Museum, Ștefan cel Mare 33, Suceava, Romania, e-mail: stefandejan@gmail.com.

ZONELE ISTORICE ALE BUZĂULUI. ACTUALITATE ȘI POSIBILE PERSPECTIVE

VIOREL GHEORGHE*

HISTORIC AREAS OF BUZĂU. CURRENT AND POTENTIAL PERSPECTIVES

Abstract. The city of Buzău went through a period of intense development and modernization between 1880 and 1914. Symbolic buildings were built in the city in that period, including the Municipal Palace or the Alexander Marghiloman Albatros Villa. In the interwar period, the most important investment the municipality made was in the St. Angels Square. All these emblematic buildings suffered because of earthquakes, bombings and the communist regime. These days, local authorities have managed to strengthen the Municipal Palace, to rehabilitate Villa Albatros, which was in a deplorable state, but failed to keep the original shape of St. Angels Square. During communism, there were many buildings and sometimes interesting architectural solutions were adopted, such as the Trade Union House of Culture building, which deserves to become a historical monument.

Keywords: rehabilitation, European funds, local administration, modernization, political interest.

Municipiul Buzău a suferit, în perioada comunistă, numeroase transformări, mai mult sau mai puțin inspirate. O parte însemnată a vechiului oraș a dispărut, pentru a face față construcțiilor specifice acestei perioade, iar din acest motiv, astăzi, Buzăul mai are doar câteva zone de interes istoric, aflate în diferite stadii de conservare sau restaurare¹.

A. Palatul Comunal

Centrul orașului este dominat de Palatul Comunal, probabil cea mai reprezentativă clădire a municipiului Buzău. Istoria acestui monument a fost plină de evenimente tragice, fiind afectat de incendii, cutremure și aproape complet

---

* Viorel Gheorghe, Ph.D. in Aerospace Sciences, independent researcher, Buzău, str. Lupeni, nr. 91, e-mail: viorelgheorghe33@yahoo.com.

¹Detalii despre urbanismul buzoian în perioada comunistă vezi la Teodor Octavian Gheorghiu, „Orașele românești în administrarea comunistă. Studiu de caz: Buzău”, *HU*, 24 (2016): 93–119.

PIAȚA REGALĂ ȘI CORSO-UL GĂLĂȚEAN

MARIUS MITROF*

THE ROYAL SQUARE AND THE CORSO OF GALAȚI

Abstract. Galați, Romania's largest harbor up to the interwar period, also known as "Antwerp of the East" or "Marseilles of Balkans", has not maintained or preserved in its development an urban center holder of historical, cultural, social, administrative, or economic importance. In 1880–1944, a period of relative economic development and social stability, the center of Galați included the Royal Square, reminiscent of the Place d'Étoile, on a smaller scale, and a portion of the Royal Street, a shopping and leisure area, known at the time as "corso". On the night of 24 to 25 August 1944, the retreating German army destroyed buildings, built in the urban eclectic style with neoclassical elements, in the Royal Square and the Corso. The new political regime established after 1947 did not allow the restoration of the buildings. The systematization and the architecture imposed by the East changed this area profoundly. Thus, the urban center was represented by a simple intersection, the name of the former historical center remaining only in the collective memory.

Keywords: Galați, Antwerp of the East, Royal Square, Royal Street, the historical center.

Forma orașului Galați este aproape triunghiulară, aspectul fiind cel de amfiteatru, deosebind valea, platoul și dealul¹. Valea orașului se află în partea de est și este caracterizată de un grind fluviatil de 3-4 m, ajungând spre vest până la 9 m, constituind o zonă inundabilă în timpul viiturilor. Platoul și dealul, de fapt două terase, au înălțimi care variază de la 20 la 30 m (platoul), respectiv de la 35 la 55 m (dealul). Având o margine abruptă spre Dunăre, ambele terase creează, împreună cu apele fluviului, care au o adâncime constantă de 15 m, condiții pentru dezvoltarea unui port.

Încorsetat din trei părți de ape, fluviul Dunărea la sud, râul Siret la vest, râul Prut și lacul Brateș la est, orașul Galați s-a dezvoltat, în cadrul acestor limite, spre nord, unde terenul nu era constrâns de vreo barieră naturală.

---

* Marius Mitrof, consultant la Departamentul pentru Cultură a județului Galați [Direcția Județeană pentru Cultură Galați], Romania, e-mail: marius.mitrof@gmail.com.

¹ Gh. N. Munteanu-Bârlad, *Galații* (Galați: Editura „Societate de editură științifică-culturală”, 1927), 13.

TOPOGRAFIE ȘI CARTOGRAFIE URBANĂ

VESTIGII ANTICE ȘI MEDIEVALE DOCUMENTATE ÎN VECHI DESCRIERI ALE CONSTANȚEI: PE URMELE LUI MARIN IONESCU-DOBROGIANU*

ALEXANDRA TEODOR**

ANTIQUE AND MEDIEVAL REMAINS DOCUMENTED IN OLD DESCRIPTIONS OF CONSTANȚA: IN THE FOOTSTEPS OF MARIN IONESCU-DOBROGIANU

Abstract. Nowadays, Constanța is the largest city in Dobruja (Romania), but also the heir of an important urban centre in the Antiquity, named *Tomis*. During the Roman occupation of these lands, *Tomis* was a major western Black Sea port and also the capital of *Scythia* province in the Late Antiquity. The peninsula where the antique city progressively developed was also inhabited in the Middle Ages, used mostly for commercial and less frequently for military purposes by the Byzantines, Italians, and later by the Ottomans. From the former Ottoman settlement, the modern city developed starting with the last decades of the 19th century. In this general context, characterized also by uneven research depending on the historical period (i. e. proportional to the available sources), an uncomfortable question arises: was there or was it not some sort of continuity between the impressive antique structures (some of which were well documented) and the following ones of the Middle and Modern Ages? As a consequence, are there any elements of the modern city's configuration heirs of the antique ones? The topic is indirectly addressed here, by investigating old descriptions of the city in our search of archaeological clues.

In this paper I have examined the archaeological relevance of an older but extensive monograph of the city, written in 1931 by Marin Ionescu-Dobrogianu. Although having a military career, the author was a passionate not only about the city of Constanța but also about Dobruja and their geography and history. When he wrote this book, he had been an inhabitant of the city for about 40 years of his adult life,

---

* O schiță preliminară a temei principale din titlu a fost prezentată la sesiunea de comunicări a CIOR de la Piatra Neamț (19–21 mai 2016); prezentarea, cu caracter general, a atins mai multe probleme, care nu au putut fi dezvoltate și aici, în partea scrisă, din motive obiective (amploarea subiectului, cercetarea aflată încă la început, dar și spațiul limitat); toate aspectele prezentate au urmărit, însă, aceeași idee centrală, anume identificarea diferitelor tipuri de dovezi care pot servi tezei continuității unor structuri construite ale orașului *Tomis* în perioada post-antică (v. mai jos, în text).

** Alexandra Teodor, Teaching Assistant, Architect, PhD, Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu”, Bucharest, alexandra_teodor@yahoo.com.

thus being himself a valuable witness of the modern city's development, which basically started from scratch – a ruined and almost depopulated settlement devastated by 19th century Ottoman-Russian wars. It is presumable that the building sites of that period revealed to the contemporaries many more antique structures than the modern archaeologists of the 19th got the chance to record. In a nutshell, his book is no more than a compilation of data and quotes from different sources (carefully noted, though), set in a chronological order and, where suitable, marked by the author's own addenda. However, one must note the boldness of writing a history of Constanța throughout all times – an unique approach, as far as I know, as historians usually and currently deal only with their own period of expertise, and no efforts had been made in order to unite knowledge into a coherent story of this important historical city. For these reasons, I've considered Dobrogianu's book the appropriate resource for starting my investigations on the city's continuity thesis.

Although extensive, it was not possible to include in this paper all the data from Dobrogianu's book which is relevant for archaeological purposes. I have selected three large recurrent topics: A. The general topography of the Peninsula; B. Visible "old" constructions on diffuse areas and C. Visible "old" constructions in precise, identifiable locations documented by various witnesses, including the author, leaving aside for future occasions subjects such as the mobile assets (especially architectural fragments and inscriptions), building material reuse (*spolia*) and the post-antique and premodern landscape – each of them with a certain interest for our main topic.

After introductions (delimitating the subject, sources and approach), the first part of the paper includes the accounts on the general topography of the Peninsula (section A), which are partially complemented by info on historical buildings (sections B1, B4), suggesting that most of the topographical "accidents" (such as large ravine) have or might have an anthropic cause. Another accounts series (section B2) offers some arguments – although in an indirect manner – for the yet controversial issue of the perimetral fortifications in the Antiquity. Perhaps the most interesting part of the paper is where I correlate accounts on the so-called "Genovese storerooms" (section B3), from which it results, with high probability, that the storerooms were in fact not Genovese, but Roman, that what we see today under the so-called "Mosaic Edifice" is just a small fragment from the tens (or maybe hundreds) of storerooms which equipped the harbour in the Roman period, and that some of them were still in use in the 17th century (and maybe later on). The idea of the Roman harbour fitted along the entire south-western shore of the Peninsula was clearly presented by Natalia Toma (2010), except for the mention that by fitting we understand not only terraces, but also storerooms. By correlating on a topographic support the literary sources with the archaeological evidence, supplementary arguments for the abovementioned virtual restoration were added. Section B4 treats an issue rarely addressed in the archaeological and historical literature, the Ottoman fortification, as Dobrogianu's book is quite generous with indications in this matter, still waiting to be verified by researchers. In the last part of the paper I centralized information of archaeological interest which can or could be, theoretically, precisely located in space, regarding segments of the Late Roman fortification (section C1), "old" and massive constructions seen in the basements of various public and private buildings (C2, C3), structures of the antique and medieval port (C4) and some of the dozens of *tumuli* along the roads which were still standing in or around the city during the early modern period (C5).

Overall, this paper is an example of isolated urban history information reevaluated by correlating them with other sources (especially archaeological and cartographic), to the purpose of better understanding the urban structures' evolution in time. At last, in addition to the results of associating different information types and

sources earned through this study, perhaps the most important aspect to be underlined is the importance of the approach itself, which is the critical evaluation of a source apparently dated and generally ignored for various prejudices. As it hopefully comes out of this paper, the literature outside the scientific spheres can be itself a valuable source of information, yet insufficiently explored and exploited. Undoubtedly, in some of these cases we may speak about proper sources of the Modern Era, of a real archaeological interest, which need to be understood and treated as such. Extending this research direction in the study of historical Constanța, as well as the systematic reevaluation of the premodern literary sources, paralleled by the centralization of the relevant archaeological and cartographic sources, may yield, in time, significant evidence for the general fate of the city after the Antiquity, but also, in particular, the fate of its antique and medieval structures.

Keywords: Constanța, urban history, oral history, literary sources, archaeology, Roman city, Ottoman city, Modern city, built structures, mapping.

Delimitare și obiective

Într-un studiu mai vechi, în care analizăm topografia fortificațiilor antice ale Tomis-ului¹ (localizat azi în centrul istoric al Constanței), s-a conturat indirect o ipoteză în privința tramei stradale din jumătatea de nord a Peninsulei². Suprapunerea schemei teoretice a rețelei stradale antice majore – schemă construită pe baza unui raționament simplu, anume comunicarea dintre porțile incintelor din principalele etape de fortificare ale orașului antic pe planul actual – indică faptul că arterele rețelei stradale din jumătatea de nord a Peninsulei (strada Traian, bulevardul Tomis, precum și străzile Ecaterina Varga și Mircea cel Bătrân) ar putea moșteni *ceva* din trama stradală antică³. Pe fondul lecturilor diverse privind istoria orașului, din care am rămas cu impresii neclare privind soarta lui în perioada post-antică⁴, această simplă observație a încolțit în timp într-o întrebare cât se poate de

---

¹ Preocupările pentru orașul antic țin de cercetarea derulată pentru lucrarea de doctorat – Alexandra Teodor, *Configurațiile urbane și militare din provincia Scythia*, Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu”, București, 2014. În cadrul studiului, am centralizat, pentru fiecare dintre siturile analizate (în număr de 16, între care și Tomis), descoperirile arheologice de structuri construite datate în perioada dintre secolele IV–VI d. Chr. (cu precădere) și anterior (pentru premise). Fișa aferentă orașului Tomis a stat la baza informațiilor privind structurile antice menționate în studiul de față, din care am preluat în mare parte și trimiterile bibliografice aferente.

² Conform toponimiei locale curente, v. <http://constanta-city.map2web.eu/> (accesat: 29.12.2016). În Peninsulă, s-au suprapus, începând cu antichitatea greacă, toate etapele istorice ale orașului.

³ Alexandra Teodor, “The roman defensive systems of Tomis. Some issues in the light of the current knowledge”, *Revista Doctoranzilor în Istorie Veche și Arheologie (ReDIVA)*, Cluj-Napoca, 2 (2014): 123–125, 129 și Fig. 12.

⁴ Autori care au susținut, direct sau indirect, abandonarea orașului Tomis începând cu secolul al VII-lea: Mihai Sâmpetru, „Situția Imperiului romano-bizantin de la Dunărea de Jos la sfârșitul secolului al VI-lea și începutul celui de-al VII-lea”, *SCIV* 2, 22 (1971): 224; Gheorghe Mănușu-Adameșteanu, „Tomis – Constantia – Constanța”, *Pontica* 24 (1991): 305 ([în cursul secolului al X-lea], „pe ruinele anticului Tomis se înființează [s. n.] o așezare numită Constantia”), cu toate că admitea, în baza dovezilor numismatice, posibilitatea ca așezarea antică să fi funcționat până la mijlocul secolului

**REPERE DISPĂRUTE DIN TOPOGRAFIA ECLEZIASTICĂ
A BRAȘOVULUI MEDIEVAL: CAPELA *CORPUS CHRISTI*
ȘI CLAUSTRUL FRANCISCANILOR OBSERVAŢI**

MIHAELA SANDA SALONTAI*

**LOST RELIGIOUS LANDMARKS OF MEDIEVAL BRAȘOV:
THE *CORPUS CHRISTI* CHAPEL AND THE OBSERVANT
FRANCISCAN FRIARY**

Abstract. This paper considers the information provided by written sources on the presence of the friars minor at Brașov (*Kronstadt / Brassó*) in the first quarter of the sixteenth century, attempting to identify the location of their medieval buildings. Up to the beginning of the sixteenth century the town had a single mendicant convent founded by the friars preachers on the north-east corner of the walled area. In 1507, King Vladislav II assigned the former *Corpus Christi* chapel of the hospital to the Observant Franciscans for the establishment of a house. The place was formally accepted the same year by the Order's provincial chapter. From the very beginning the friars were faced with the hostility of the parish priest, the main reason consisting, apparently, in the selling of indulgences practiced by the brethren. Not only the large amount of money raised by the friars, who by the spring of 1511 were supposed to gather as many as a thousand florins, but also the chest for money which, according to written sources, was set up in their church for that purpose, as well as the royal protection enjoyed by the brethren suggest that the indulgence concerned the raise of funds for the new St. Peter's basilica in Rome, initiated by Pope Julius II in 1507. According to a papal bull issued in 1508, the king of Hungary was allowed to keep two thirds from that money for the military expenditures of defense against the Turks. As indicated by the city accounts, the Franciscan friars were eventually expelled in 1529, and their buildings demolished in the summer of the same year. Two entries in the city accounts of 1520 concerning a payment made for the water draining from a house across the Observant friars in the upper suburb, reveal the location of the Franciscan friary outside the western city gate, so-called *Porta Corporis Christi* or *Katharinenthor*. Further hints provided by written sources, like the proximity to the city moats and to a fish pond, allow the assumption that the friary was located on the *Corpus Christi* street, perhaps on a plot of land that after the Reformation served as cemetery, and on which, between 1790-94, a Lutheran church was built.

Keywords: Observant Franciscans, chapel, hospital, suburb, friary, indulgence.

---

* Mihaela Sanda Salontai, senior researcher at the Institute of Archeology and Art History in Cluj-Napoca, Mihail Kogălniceanu St., nr. 2, RO-400084, Cluj-Napoca, e-mail: mssalontai@gmail.com.

CELE MAI VECHI PLANURI TOPOGRAFICE ALE ORAȘULUI ROMAN

MARIANA ȘLAPAC*

THE OLDEST TOPOGRAPHIC PLANS OF THE TOWN ROMAN

Abstract. Urban topography of the town Roman is of great interest for various categories of specialists: historians, archaeologists, architects etc. The oldest known city plans are dating from the 19th century. In the Russian State Military-Historical Archive of Moscow, the author has discovered two color plans, more ancient ones than this town, which reflected the urban topography of Roman in 1770–1771. The first topographic plan was drawn in 1770 by order of the engineer General-Major Hilarion Matveevich Golenishchev-Kutuzov. The indications show roads, residential areas, monasteries and churches (Episcopal monastery of St. Paraskeva, “Precista Mare” monastery, “Precista Mică” church, St. George church, St. Nicholas church, White church etc.). There is also an indication regarding the existing fortifications of the town and the project of the new bastion fortress, encircling the Cishopric monastery of St. Paraskeva. The new fortress is amplified by redans and *tenailles*. The second topographic plan was drawn by engineer Ioan Borisov in 1771. This plan contains information about the road network, the town’s main objects, as well as details about the newly built bastion fortress. It replaces the old trenches dug in 1739, made by order of the Russian Field Marshal Burkhard Christoph von Münnich. Apparently this earth fortress was abandoned and ruined after the Russian army had left those places.

Keywords: Roman town, Russian-Turkish war of 1768–1774, topographic plan, urban topography, bastion fortress, Hilarion Golenishchev-Kutuzov.

Orașul Roman, unul din cele mai vechi orașe ale Țării Moldovei, s-a dezvoltat pe malul stâng al râului Moldova, în imediata apropiere a confluenței acestuia cu râul Siret, de-a lungul drumului de tranzit care lega Suceava și Baia cu zona Bacăului. Începuturile lui urbane sunt legate de inițiativa urbanistică a domnului Roman I Mușatinul, din al cărui ordin, la sfârșitul secolului al XIV-lea, a apărut o arie fortificată, dependentă de o reședință, ambele protejate de valuri, palisade și șanțuri¹. Amenajările de apărare au contribuit la atingerea statutului de oraș. Această etapă de urbanizare a

---

* Mariana Șlapac, Doctor habil. in Arts, corresponding member of the Academy of Sciences of Moldova, principal scientific researcher, Institute of Cultural Heritage of the Academy of Sciences of Moldova, Bulevardul Ștefan cel Mare și Sfânt, no. 1, Chișinău 2001, Republic of Moldova, e-mail: maslapac@gmail.com.

¹ Lucian Chițescu, *Fortificațiile Moldovei în secolele XIV–XVI. Cetăți voievodale și fortificații orășenești*, teză de doctorat nepublicată (București, 1972), 187–194.

TÂRGUL CÂMPINA LA ÎNCEPUTUL EPOCII MODERNE: O ANALIZĂ A REPREZENTĂRILOR DIN HARTA SPECHT (1791)*

MĂDĂLIN-CRISTIAN FOCSA**

THE MARKET TOWN OF CÂMPINA IN THE MODERN AGE: AN ANALYSIS OF THE ASPECTS IN THE SPECHT MAP (1791)

Abstract: This focuses on the appearance of the market town of Câmpina and its countryside area in an Austrian military map of the 18th century. The realities shown in this particular map are compared to the ones of the present, and also the information is confronted to other contemporary cartographic and written sources, focusing on the plateau on which the town is situated. Illustrated with images of the map and the related section of its descriptive addendum, the article insists on the two churches placed in the town centre and their little-known history.

Keywords: map, Specht, Câmpina, historical geography, cartography, 1791.

INTRODUCERE. ÎMPREJURĂRI ISTORICE. DATE TEHNICE

Municipiul Câmpina, din județul Prahova, se remarcă între orașele țării printr-o evoluție istorică aparte, puternic influențată de două elemente ce i-au dat identitate: comerțul vamal și petrolul. Dacă al doilea a făcut celebră așezarea chiar pe plan mondial, odată cu boom-ul exploatărilor petrolifere din urmă cu un veac, primul element a rămas în umbra petrolului, cel puțin pentru istoriografie. S-a scris mult mai mult despre alte vămi ale Țării Românești, deși, la apogeul său, vama de la Câmpina avea cel mai mare trafic comercial dintre toate¹. Așadar, orașul s-a dezvoltat datorită goanei cosmopolite după aurul negru din deceniile *Belle Époque*. Însă el fusese creat, treptat, prin traficul vamal și comerțul desfășurate pe parcursul a cel puțin trei secole, activități favorizate de așezarea strategică a localității, la ieșirea drumului comercial al Brașovului în Câmpia Română.

---

* O versiune preliminară a studiului a fost publicată cu alt titlu în *Anuar*, 6 (Societatea de Științe Istorice din România – filiala Câmpina, 2015): 67–78. Între timp, autorul a dezvoltat cercetările, articolul de față luând în considerare și alte surse documentare, cu ample rectificări și completări.

** Mădălin-Cristian Focșa, geographer, str. Primăverii 14, Câmpina 105600, jud. Prahova, e-mail: madalin.focsa@gmail.com.

¹ Stoica Teodorescu, *Monografia orașului Câmpina* (Câmpina, 1924), 88–89.

ORGANIZARE ȘI MODERNIZARE URBANĂ

MAHALAUA ÎN ȚĂRILE ROMÂNE. DATE PRIVIND ORIGINEA ȘI EVOLUȚIA EI ÎN SECOLELE XVI–XVIII

IULIANA BRĂTESCU*

THE MAHALLE IN THE ROMANIAN PRINCIPALITIES. DATA ON ITS ORIGIN AND EVOLUTION IN THE 16TH–18TH CENTURIES

Abstract. The article aims at recovering the historical evolution of an urban reality which has been little explored in Romanian historiography. The mahalle “mahala” was one of the main urban areas which left a strong mark upon the town in the Romanian principalities, especially from the second half of the 17th century until the second half of the 19th century, besides other socio-spatial forms such as the market and the small street (uliță). Standing out as one of the features of the Oriental layout of the town in the North-Danubian principalities, especially after 1700, the mahalle took shape as an urban structure typical of the Ottoman town. The documents attest it in Romanian principalities starting with the 15th century. It took three centuries and various habits to be adopted. An indicator for the Oriental influences in the Romanian space, but also of the process of urban modernisation, the mahalle was a compact territorial structure, as it was an element of both the central areas of the community and of its periphery. It played its part in the historic destiny by accomplishing two functions: a territorial-administrative one and a social one (holding the urban community together). Being a means of expanding the Romanian towns the mahalle largely entailed a territorial progress. The investigation of the mahalle, under its various forms and through the socio-administrative implications in the town life, proposes a new perspective upon the urbanisation process in pre-modern Moldavia.

Keywords: urban structure, mahalle, Romanian principalities, community, modernisation.

Cercetarea structurilor urbane interne de organizare socio-spațială, precum sunt cele de tipul târgurilor, enoriilor, parohiilor, ulițelor, popoarelor¹ și mahalalelor

---

* Iuliana Brătescu, Ph.D. in History, independent researcher, iulianastv@gmail.com.

¹ Termenul *popor* își are rădăcinile în spațiul comunității rurale, acolo unde desemna întreaga obște sătească și a fost folosit în secolele XV–XVII, în spațiul urban, pentru a-i desemna pe locuitorii din preajma unei biserici – *poporeni* –, care aparțineau unei parohii [*Documenta Romaniae Historica* (în continuare *DRH*), A. Moldova, vol. XVIII, întocmit de I. Caproșu, V. Constantinov (București: Editura Academiei Române, 2006), p. 56, nr. 42; vol. XXI, întocmit de C. Cihodaru, I. Caproșu, L. Șimanschi, 1971, p. 69, nr. 65; p. 350, nr. 275]. Termenul *târg* este folosit aici cu scopul de a denumi structurile spațiale predominant comerciale, din cadrul centrelor urbane, existente atât în vatra

ALIMENTAREA CU APĂ ÎN ORAȘUL IAȘI: INFLUENȚE, REȚEA, TEHNOLOGIE (SECOLUL AL XVII-LEA – JUMĂTATEA SECOLULUI AL XIX-LEA)*

LAURENȚIU RĂDVAN, ANDREI MELINTE**

WATER SUPPLY IN THE TOWN OF IAȘI: INFLUENCES, NETWORK, TECHNOLOGY (17TH TO MID – 19TH CENTURY)

Abstract. The water supply in the town of Iași was a long-standing concern for the rulers of Moldavia, with beginnings predating the rule of Vasile Lupu (1634–1653). Due to the lack of sources, it is only when this prince came into office that we can benefit from more solid information: the first pipelines bringing water to the palace and the public bath (*feredeu*) were installed during his reign. The most significant investments were made in the 18th century, when the foundation is gradually laid for a network and supply system. Major contributions were brought by princes Grigore II Ghica and Grigore III Ghica, and Constantin and Alexandru Moruzi, who used water from the sources in the hills outside the town. The inventory (attached to this study) taken by a committee in 1841 has revealed more details about how the network operated, and allows for a clear conclusion: the water supply system displays an obvious Ottoman influence. The craftsmen who had worked on capturing water and creating the water fountains in Iași were known to have come from south of the Danube, but we now have data confirming the idea that structural and functional elements from Ottoman towns were introduced in the water network of the Moldavian capital. The specialized terms (*suiulgiu*, *cișmea*, *havuz*, *maslac*, *terezie*, *lichium*, *edirmeli*) are Turkish in origin, and so is the way the system was designed.

Keywords: Iași, fountains, water supply, water network, Istanbul.

Din vechime, orașele s-au confruntat cu problema asigurării aprovizionării cu apă. Cu toate că majoritatea așezărilor urbane se aflau în preajma unei ape,

---

* Acest studiu a fost realizat în cadrul unui grant al Autorității Naționale Pentru Cercetare Științifică din România (ANCS), CNCS - UEFISCDI, proiect numărul PN III-P4-ID-PCE-2016-0557.

** Laurențiu Rădvan, Ph.D. in History, professor, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași, Department of History, Bulevardul Carol I, no. 11, Iași 700506, Romania, email: radvan@uaic.ro; Andrei Melinte, Ph.D. candidate in History, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași, Department of History, Bulevardul Carol I, no. 11, Iași 700506, Romania, email: compozitorul1@yahoo.com. Contribuțiile fiecărui autor sunt următoarele: Laurențiu Rădvan – interpretare istorică și revizuirea izvorului anexat, Andrei Melinte – transcrierea textului din anexă.

ARHITECTURĂ URBANĂ

ARHITECTUL STATIE CIORTAN – PROMOTOR AL UNUI PROGRAM DE ARHITECTURĂ CU CARACTER ADMINISTRATIV

VALERIU-EUGEN DRĂGAN*

ARCHITECT STATIE CIORTAN – PROMOTER OF AN ADMINISTRATIVE NATURE ARCHITECTURAL PROGRAM

Abstract. One of Ion Mincu's disciples, architect Statie (State) Ciortan (1876–1940) belongs to the second wave of Neo-Romanian style leading figures. Although he is one of the top fellow professionals, his name – linked to buildings destined to financial public administration – is often mentioned in various name lists, among other architects who promoted the above mentioned style, under the quite ungrateful label *among others*. Rarely are his innovative contributions to the field of urbanism referred to, partly because are considered less spectacular or less ample than other interventions from the same time period. Never has Statie Ciortan's role in structuring and defining an administrative nature architectural program been highlighted. Quite on the contrary, his mark has been diminished, some of the administrative financial buildings being considered merely *standard projects*. It is not our main objective to elucidate this situation, which to some extent casts a shadow on the work of an important architect from the inter-war period. However, we do have the responsibility to at least attempt to clarify the frame of mind on which his work is based – in that epoch context – and whose value is only tacitly, indirectly acknowledged through the use of the said buildings for new purposes, different from the original ones, considered nowadays even more important.

Keywords: Statie Ciortan, Neo-Romanian style, financial administrations buildings, architectural programs, inter-bellum period architecture.

Discipol al lui Ion Mincu, arhitectul Statie (State) Ciortan (1876–1940) se înscrie în al doilea val al reprezentanților stilului neoromânesc (Fig. 1). Deși ocupă poziții de frunte în rândul breslei, numele său – asociat clădirilor ce au ca destinație administrațiile financiare – apare frecvent în diferite înșiruri de nume, alături de arhitecți remarcabili ce au promovat specificul național prin stilul amintit, dar care par a fi trecuți în mod ingrat în categoria „și alții” doar printr-o simplă enumerare.

Acest aspect nu este neapărat – așa cum s-ar putea crede la o primă vedere – o consecință a orientărilor sale politice care nu fac, însă, obiectul acestei lucrări, ci mai

---

* Valeriu-Eugen Drăgan, Ph.D., architect, associate professor, „Ion Mincu” University of Architecture and Urbanism, History & Theory of Architecture and Heritage Conservation Department, 18–20 Academiei St., 010014, Bucharest, Romania, e-mail: v.e.dragan@gmail.com.

**CIOPLIREA PIETREI ȘI MODALITĂȚI DE FOLOSIRE A IPSOSULUI
ÎN VECEHA ȘCOALĂ DE STAT DE ARTE ȘI MESERII PENTRU
CIOPLIREA ȘI ȘLEFUIREA PIETREI DIN ZLATNA
ÎNTRE ANII 1894–1918***

SZÉKELY MIKLÓS**

**CARVING STONE AND WAYS TO USE PLASTER IN THE OLD ARTS
AND CRAFTS STATE SCHOOL FOR STONE CARVING
IN ZLATNA BETWEEN 1894–1918**

Abstract. The former Arts and Crafts State School for Carving and Sanding Stone in Zalatna (today: Zlatna, Romania) preserved its plaster cast collection for about seventy years. The school was operating at the turn of the century and served the Gründerzeit's building industry's need for stone carvers. Its stone grinding activity has been the first and only educational activity of this kind in historic Hungary. Along with the new Hungarian economy at the turn of the century, many of the industrial schools in Transylvania were generally based on local traditions and the available raw materials. Wood and metal industrial schools were predominant in the modern national industrial educational system with such institutions in Arad, Timișoara / Temesvár, Cluj / Kolozsvár and Târgu Mureș / Marosvásárhely, a wood carving school in Brașov / Brassó, stone and clay industrial schools in Odorheiu Secuiesc / Székelyudvarhely and the school in Zalatna. Here, once they finished their studies, the students were employed mainly by architectural and stone mining companies based in Transylvania and in the Banat region of Hungary. The school's educational collection is comprised of plaster casts, clay samples and carved stone models. This collection illustrates the extraordinary unity of the school's *fin de siècle* use of plaster for educational purposes. The plaster casts can be divided into three main groups. The first is comprised of prefabricated plaster cast from Vienna's Museum of Angewandte Kunst (MAK) and the Budapest based Institute of Pedagogy. The second group includes the models made by the students during modelling courses which preceded stone carving classes. The third group reflects the educational reform of architect Géza Gréb, the second director of the school from 1908 who introduced the modelling of minimalized architectural structures (vaults, staircases, etc.) in the practical training of stone carvers.

Keywords: architecture, industrial education, vocational education, modelling, plaster cast, plaster cast collection.

---

* Denumirea interbelică a fostei școli profesionale de cioplire și șlefuire a pietrei. Azi, Liceul „Corneliu Medrea”. Lucrarea de față a beneficiat de finanțarea programului OTKA intitulat: *Arte și știință în serviciul clădirii neamului în Ungaria secolului al XIX-lea* (OTKA K 108670).

** Miklós Székely, Ph.D., Art historian, Research fellow at the Institute of Art History, Research Centre for the Humanities, Hungarian Academy of Sciences, Budapest, Hungary, szekely.miklos@gmail.com.

LIMESTONE CLADDING: THE CASE OF MODERNIST ARCHITECTURE OF LONDON*

LINO BIANCO**

Abstract. Modernism flourished on the European Continent during the interwar period. Its impact in Britain, although for a short period, was mainly after the Second World War, most notably in London. Key buildings developed over the period 1956-64 are Bracken House, the Shell Centre and the Economist Building, the latter two including a high-rise block as part of the development. Despite the fact that modernism exiled the use of masonry from architecture because it was considered to be a conveyor of historical styles, these iconic buildings use it to clad the structure. This paper attempts to investigate why this is the case by delving into who was the client, the design brief and the design philosophy of the architect responsible for each of these case studies. Besides these factors, another important parameter which played a key role was the awareness of cultural environs at the time which was significantly stirred by planning regulators.

Keywords: limestone cladding, Modernist architecture, Bracken House, Shell Centre, Economist Building, London.

INTRODUCTION

Modernist architecture, the dominant style in Europe during the interwar period, made it to Britain and became dominant by 1956. Post-war Britain is the last territory on the Continent where modernist design axioms were introduced. The Modernists were antagonistic to the use of limestone in their architecture. Being the conveyor of historical architectural styles, limestone was read as unprogressive and thus exiled from Modernist architecture.

Key buildings in London developed over the period 1956–64 are Bracken House (1956–9), the Shell Centre (1953–63) and the Economist Building (1962–64), the subject of an unpublished study undertaken at The Bartlett Graduate School of

---

* Funded by The British Council through a British Chevening Scholarship at The Bartlett Graduate School of Architecture, University College London. The author is grateful to Professor Adrian Forty for his comments and suggestions during the course of this research and to English Heritage for granting access to files on various buildings in London.

** Lino Bianco, Ph.D. (Sofia), M.Sc. (Arch.) (Lond.), M.Sc. (Geol.) (Leics), B.E.&A. (Hons) (Melit.), B.A. (Phil.), F.R.S.A., F.G.S. (Lond.), Eur. Ing., A.&C.E., IAA Professor, Senior Lecturer, University of Malta, Faculty for the Built Environment, Msida MSD 2080, Malta, email: lino.bianco@um.edu.mt

RECENZII, NOTE BIBLIOGRAFICE / BOOK REVIEWS

PAUL NIEDERMAIER, *Geneza orașelor medievale în Transilvania*, București, Editura Academiei Române, 2016, 607 p., il., pl.

Lumea științifică românească aștepta de câțiva ani traducerea volumelor de istorie a orașelor din Transilvania ale profesorului Paul Niedermaier, publicate în limba germană, în țară și în străinătate. Mă refer la *Siebenbürgische Städte*, Kriterion Verlag, Bukarest, 1979 și, mai ales, la cele trei volume recente de istorie a orașelor din Transilvania, Banat și Crișana, publicate, primul la Heidelberg, în 1996, și următoarele două la Böhlau Verlag, Köln, Weimar, Wien, în 2002 și 2004. Unicitatea lor, datorată ineditului metodei de studiu și surselor de restituții puse în circulație, valoarea de ansamblu a acestor publicații, au fost entuziast remarcate de critica de specialitate din spațiile apropiate subiectului – german, austriac și românesc –, la care se adaugă ecoul internațional și distincțiile primite cu diferite prilejuri. Toate acestea fac dovada calității deosebite a demersului autorului și reclamau o replică în limba română, care să se insereze firesc în istoria urbană a acestui spațiu și să fie utilă în gestionarea, administrarea și protecția corectă a localităților în momentul de față.

Față de aceste așteptări, consider că lucrarea la care fac referire aici este o mare surpriză. Nu este o simplă traducere (eventual comprimată a celor trei volume, cu inserții ale altor texte semnate de Paul Niedermaier); este o altă carte. Chiar dacă se pot recunoaște seturi de planuri, hărți, schițe și restituții, chiar dacă sunt utilizate unele studii de caz deja apărute, modul de organizare și foarte multe noutăți privind prelucrarea informațiilor fac din ea un produs nou. De fapt, cred că e firesc să fie așa, atât timp cât experiența acumulată continuu, noile informații apărute și, de ce nu, reacțiile critice, nu se putea să nu stârnească interesul autorului și să nu genereze prelucrări în consecință. Așadar, putem conchide că noul volum conține atât elementele cele mai valoroase și sigure ale cărților deja apărute, cât și numeroase aduceri la zi, ca surse și metode, ceea ce a însemnat inserarea unor corecții privind câteva reconstituiri sau concluzii.

Voi face în continuare o trecere în revistă a conținutului cărții, fără o evaluare, pozitivă sau negativă, a calității demersului și a rezultatelor, pentru simplul motiv că validitatea lucrărilor din care e compusă a fost deja probată prin criticile de specialitate și prin modul în care numeroase concluzii au fost preluate în literatura internațională și românească. De asemenea, avem în față o lucrare atât de complexă, încât critica nu se poate face decât sectorial. Pot remarca, în schimb, soliditatea metodei, care nu numai că a funcționat și funcționează foarte bine pentru mediul urban medieval transilvănean, ci a avut ecouri în evaluarea istoriei altor medii – cum ar fi cel românesc extracarpatic. Am în vedere prelucrarea într-o manieră „integrativă” a tuturor informațiilor „clasice” disponibile (istorice, reflectând tradițiile locale sau anumite caracteristici ale sitului, arheologice, ale arhitecturilor publice, toponimice sau privind rețeaua stradală), la care autorul adaugă: evaluarea structurii planimetrice (topografice), a morfologiei parcelare și, extrem de important, a datelor statistice „...neglijate aproape complet până în prezent” (cit., p. 13). Rezultă un tip de evaluare și prelucrare a datelor care, chiar în cazul unor erori fragmentare, nu poate lăsa la o parte elemente importante și nu poate propune încheieri și concluzii fundamentale greșite. Or, acesta este atuul principal al cărții și calitatea ei de bază: pune în circulație o grilă de date aproape perfectă, în care se pot introduce sau scoate elemente, fără ca logica și conținutul general să aibă mult de suferit. Sau, cu cuvintele autorului: „Lucrarea nu poate avea pretenția rezolvării definitive a tuturor problemelor. Pentru a putea fi apreciate mai ușor, anumite situații au fost prezentate simplificat, iar la alte întrebări s-au putut da doar răspunsuri ipotetice” (cit., p. 10).

În *Introducere*, autorul oferă indicii privind necesitatea apariției aceste cărți, în contextul distrugerilor centrelor urbane românești din perioada comunistă și a gestionării aproximative și defectuoase a celor actuale, prin PUG-uri sau alte tipuri de documentații. Or, punând în circulație o

informație solidă de istorie a urbanismului, cartea poate fi de un real ajutor pentru administrațiile orașelor sau pentru cei preocupați de acest domeniu. După ce prezintă, în mare, cronologia propusă, autorul se referă la conținut, arătând că această carte are părți din lucrarea de doctorat, susținută în 1975 (*Dezvoltarea centrelor istorice ale orașelor din Transilvania între secolele XII–XVI*) și din publicațiile deja amintite mai sus. În fine, autorul face convenitele precizări referitoare la gradul de exactitate a acestui tip de demers și la dezideratele studiilor viitoare.

Metoda de cercetare, al doilea capitol, detaliază gama procedeele de evaluare științifică a informației, pornindu-se de la morfogeneză și de la tipurile morfogenetice ale așezărilor și evaluându-se, apoi, tipurile de schimbări care survin în timp. Cele două elemente trebuie gestionate în contextul unor informații sărace (documentare generale, statistice și cartografice), ceea ce obligă la prelucrări speciale. O întrebare fundamentală este cea legată de corectitudinea evaluării unor morfo-structuri urbane mai vechi (în speță, medievale) pe baza celor actuale, la ea autorul dând răspunsuri nuanțate, în funcție de tipologiile așezărilor de început și a mutațiilor lor ulterioare. Rezultă că, așa cum recunoaște și autorul, pentru unele dintre orașe, reconstituirile nu pot fi decât ipotetice, cu grade diferite de aproximare. Pentru ca metoda să fie mai lesne înțeleasă și acceptată, autorul descrie pașii demersului și rezultatele obținute prin trei exemple – Sebeș, Orăștie și Mediaș – ilustrând trei tipologii diferite de geneză și evoluție. Rezultatele acestor reconstituiri propuse de autor sunt deja „clasice” în istoriografia românească.

Conținutul propriu-zis al cărții relevă o dublă structurare. Pe de o parte, una de tip cronologic, urmărind evoluții începând cu sfârșitul Antichității (secolele III–IV) și până la debutul perioadei moderne (sfârșitul secolului al XVII-lea) și pe de alta, reflectând fenomene caracteristice sau mutații morfo-structurale importante. Consider că este o împletitură de elemente care dau măsura asupra complexității fenomenului și a multiplelor relații cu toate celelalte elemente ale mediului și contextului geo-politic în evoluția sa. O voi proba în cele ce urmează.

Habitatul de la începuturile Evului Mediu (secolele III–X) este prima etapă în geneza și evoluția timpurie a așezărilor din zona cercetată de profesorul Paul Niedermaier. Ca și în alte zone care au făcut parte din Imperiul Roman și Romano-Bizantin, Transilvania are așezări medievale localizate în fostele orașe sau amenajări militare romane, la care se adaugă noul habitat, independent față de aceste antecedente urbanistice. Este evident că evaluările acestor realități nu puteau fi realizate fără aportul informației arheologice, dar autorul demonstrează că anumite sugestii pot fi obținute și prin cercetarea cartografică, prin care pot fi detectate urmele unor amenajări, fie romane, fie medievale timpurii. Existența și amplasamentul cetăților noi (la șes sau pe înălțimi) sunt, de asemenea, repere pentru habitatul care se va dezvolta în relație cu ele.

Începuturile urbanismului în Evul Mediu timpuriu (1000–1241) reprezintă capitolul în care viitoarele orașe debutează efectiv și încep să structureze zona cercetată. Problematika este complexă și autorul surprinde numeroasele ipostaze ale acestui debut: așezări dezvoltate pornind de la așa-numitele „ocoale”, localități „afânate” care se îndesesc, localități liniare („în șiruri”), unele dintre acestea ducând la compoziții urbanistice complexe. Este un capitol extrem de amplu, în care, printr-o evaluare atentă a habitatului rural, așa cum este surprins în „Ridicarea Josefina” (anterioară sistematizărilor habsburgice de la sfârșitul secolului al XVIII-lea–începutul secolului al XIX-lea) din multe arii ale Transilvaniei, Banatului și Crișanei, autorul deduce modul în care acesta a apărut și a evoluat în etapa de până la atacul tătar. În cercetarea marilor orașe, lipsind acest tip de informație, autorul utilizează studiul habitatului rural respectiv ca reper. Lui i se adaugă, pentru aceleași mari orașe, studiul planurilor cadastrale din secolul al XIX-lea, care conțin informații de o calitate deosebită asupra tuturor componentelor morfo-structurale, pe baza cărora se pot realiza restituții ale unor etape mult anterioare. Este o cercetare de tip „regresiv”, cu rezultate foarte bune dacă metoda este utilizată optim și care, în acest caz, ajută la găsirea celor mai plauzibile variante de creștere timpurie a unor orașe alese ca studii de caz. În fine, autorul detectează chiar anumite intenții urbanistice în organizarea unor spații care se dovedesc a fi foarte exacte ca formă, cum ar fi în cazul unor piețe din Oradea și Cenad.

Urbanismul în Evul Mediu dezvoltat (1242–1347) este un capitol de asemenea extrem de consistent. Se referă la istoria urbanismului de după atacul tătar, care reflectă efortul de reconstrucție a așezărilor distruse de atac și efectul sistemului de apărare care începea să fie pus la punct pentru întreg voievodatul. În structurarea și organizarea acestui material amplu, autorul reia aproximativ aceleași tipuri de așezări (dezvoltate pe locul unor ocoale, devenite aglomerate și a celor pornind de la șiruri sau străzi), între care se detașează cele care devin sedii de episcopat. În aceeași perioadă, din masa localităților transilvănene, se desprind cele care încep să aibă funcții economice și care, prin întărirea lor, vor conduce la dezvoltarea marilor centre urbane. Capitolul este important și pentru că surprinde etapele timpurii ale evoluției multor așezări, etape care nu vor suporta modificări importante ca cele datorate invaziei tătare. Chiar dacă au avut loc noi atacuri tătare sau conflicte interne, ele n-au avut consecințe asupra habitatului urban, care începuse să se fortifice și să-și creeze metode de supraviețuire și, printr-o legislație evoluată, urmărea conservarea structurilor sale interne. Mai mult, începea să se simtă efectul colonizărilor săsești, atât demografic, cât și ca organizare interioară a așezărilor existente și a noilor așezări. În felul acesta, autorul poate pune în circulație, în limite mult mai sigure de veridicitate, zeci de restituții din care se desprind tipologii de piețe și rețele stradale, unele reflectând anumite forme și rezolvări noi, aduse, foarte probabil, de coloniști.

Cercetarea se bazează pe aceleași tipuri de hărți, prelucrate în aceeași manieră ca în capitolele precedente, la care se adaugă, mai frecvent, suprapunerea reconstituirilor istorice pe fotografiile satelitare de pe Google Earth, utilizarea unor vedute sau detalii ale lor, precum și a oricărui tip de informație care poate folosi în cercetare.

Prin capitolul *Diversitatea urbanistică în Evul Mediu târziu (1348–1541)*, istoria urbanismului transilvănean și a provinciilor vest-carpatică atinge punctul culminant. Este nu numai mult mai consistentă ca evoluție a orașelor, în special, ci și ca surse de informare. Din această etapă, au rămas organizări urbanistice mult mai stabile și întărindu-se progresiv, precum și multă arhitectură majoră (sisteme de apărare, ansambluri monastice sau bisericesti fortificate sau obișnuite, reședințe ale patriciatului) și chiar minoră. La acestea se adaugă mult mai numeroasele conscripții și acte de cancelarie sau ale administrațiilor locale. Reperetele se înmulțesc și conduc cercetarea pe căi foarte sigure.

Bazat pe acest aflux de informație, prelucrată în aceeași manieră, autorul continuă să ofere numeroase restituții ale creșterilor care acum se limitează mai ales la mediul urban, atât timp cât informația a devenit extrem de consistentă și imposibil de a fi prelucrată în întregul ei. Rezultă câteva secvențe de creștere pentru orașele importante, care, spre sfârșitul etapei, se fortifică integral și încep să se dezvolte extramuros, prin cartiere care, cu excepția Sibiului, nu se vor fortifica. Sunt, apoi, urmărite transformările interioare (structurarea sau evoluția centrelor, îndesirea parcelarului) care dau formă aproape finală unora dintre componentele orașelor transilvănene de astăzi. Noua generație de modificări, de după această perioadă, se va referi mai ales la arhitectură, care evoluează în relație cu stilurile epocilor respective.

Stagnarea urbanistică la începutul perioadei moderne (1542–1686) reprezintă ultima fază a Evului Mediu și tranziția către modernitate. În afara sfârșitului crizei agrare europene, care a afectat dezvoltarea urbanistică în etapa anterioară, între noutăți este și pierderea de către creștini a Banatului și zonelor Arad, Zărand și Bihor, care intră în componența Porții Otomane. Aceasta are drept consecință evoluții particulare ale habitatului din teritoriile respective, evoluții pe care autorul nu le urmărește, la fel cum nu urmărește evoluțiile interioare ale orașelor. Urmărește, însă, câteva secvențe ale evoluțiilor spațiilor exterioare (așa-numitele „măierimi”– „maiere”) ale unor orașe, care, datorită caracterului lor preponderent agrar, au structuri mult mai afânate.

Cartea conține, în finalul ei, o foarte consistentă bibliografie, care acoperă toate domeniile și tipurile de informații care contribuie la studiu, o listă a ilustrațiilor și proveniența lor, precum și un indice de localități.

Cartea prezentată mai sus este al XIV-lea volum din seria „Contribuții privind istoria orașelor”, editată sub egida Academiei Române, de Institutul de Cercetări Socio-Umane Sibiu și Comisia de Istorie a Orașelor din România și, prin caracterul și conținutul ei, una dintre cele mai consistente publicații ale acestui for și importante pe termen lung. Este, reluând o idee deja exprimată,

o structură generală a fazelor istoriei aşezărilor din Transilvania, Banat, Crişana, foarte bine şi atent alcătuită. O structură care permite intervenţii ulterioare (anticipate chiar de autor în debutul lucrării), fără ca soliditatea ei să aibă de suferit. Consider că aşa trebuie evaluat acest efort considerabil; nu prin aplecarea insidioasă asupra unor detalii care pot avea rezolvări diferite.

În ceea ce priveşte structura cărţii, ea permite maniere diverse de citire. Mă voi referi la două dintre ele. Ca şi volumele precedente din care se inspiră, poate fi citită cronologic, ca o desfăşurare generală a evenimentelor urbanistice la scara întregii provincii sau ca o sumă de istorii paralele ale unor aşezări. Prima formă este ajutată de concluziile finale ale fiecărui capitol, care oferă o sinteză a evenimentelor generale, punctându-le pe cele importante; a doua este facilitată de continuitatea studiilor de caz, care este semnalată ca atare, pentru fiecare în parte. Consider că şi această libertate de opţiune face parte din calităţile cărţii şi o face utilă celor care se opresc la generalităţi, dar şi celor care sunt interesaţi de istoria unora sau altora dintre localităţile studiate aici.

În fine, se cuvine să fac o apreciere specială asupra calităţilor grafice ale cărţii, foarte bine şi consistent ilustrată cu hărţi, planuri istorice şi planuri urmărind evoluţia aşezărilor şi reconstituirea unor organizări urbanistice în diferite etape, scheme, fotografii aeriene sau din satelit. Nu lipsesc graficele privind demografia, creşterile urbanistice sau edificările. Prin aceasta, cartea atinge valorile grafice ale celor trei apariţii de la editurile din Germania şi Austria, precum şi ale altor volume publicate de autor în România şi se înscrie în tendinţele contemporane din domeniul istoriei oraşelor şi a arhitecturii, în care imaginea este utilizată ca sursă de informare de primă importanţă.

O concluzie se impune: lucrarea are o valoare în sine şi conjuncturală deosebită, reuşind să umple un imens gol istoriografic de limbă română. După cum am mai arătat şi cu alte ocazii, nu am nicio îndoială că va fi o sursă de metodică şi informaţie de neocolit pentru orice specialist din domeniul istoriei aşezărilor sau din numeroasele domenii conexe acesteia, ea putând oferi suport în toate acţiunile ştiinţifice sau de practică curentă urbanistică ori de amenajare a teritoriului. Altfel spus, va fi importantă nu doar pentru arhitecţi şi urbanişti, ci şi pentru istorici, geografi, arheologi, sociologi, specialişti în studierea mediului ambiant, precum şi pentru administraţiile aşezărilor respective. Să sperăm că autorul are în vedere şi alte surprize publicistice din domeniul istoriei urbanistice din acest spaţiu, prin care să întregască istoriografia dedicată subiectului.

Teodor Octavian Gheorghiu

CRISTIAN LUCA, LAURENŢIU RĂDVAN, ALEXANDRU SIMON (editori), *Social and Political Elites in Eastern and Central Europe (15th–18th Centuries)*, London, UCL – School of Slavonic and East European Studies, 2015, 228 p.

Volumul de faţă constituie o apariţie importantă, dovedind deschiderea istoricilor din România spre spaţiul publicistic din străinătate. Cu toate că titlul oferă aparenţa unei sinteze, lucrarea constituie o selecţie de studii care fac referire la un subiect complex, cel al elitelor, analizele autorilor oferind lămuriri ce urmăresc să întregască sau să clarifice cunoştinţele deja acumulate. Cuvântul înainte, realizat de cunoscutul istoric Martyn Rady, propune o clarificare terminologică şi o introducere în studiul istoriei elitelor, menită să clarifice stadiul la care se află cercetarea istorică.

Primul studiu, realizat de Cristian Nicolae Apetrei, prezintă o scurtă analiză a tipologiei reşedinţelor nobiliare din Moldova şi Ţara Românească. Contribuţia autorului se axează pe clasificarea locuinţelor în funcţie de arhitectura şi importanţa socială, oferind o nuanţă simbolică acestor construcţii, ce impuneau prestigiu. De asemenea, sunt analizate şi tehnicile de construcţie, adesea împrumutate din spaţiile învecinate, fapt ce determină o îmbinare arhitecturală adaptată necesităţilor elitei locale. Autorul reuşeşte o clasificare arhitecturală a reşedinţelor elitei, pe care o expune în parametri tehnici, relevând în acelaşi timp şi semnificaţia simbolică.

Următorul studiu, semnat de Alexandru Simon, propune o clarificare a unor aspecte referitoare la statutul evreilor din Moldova în timpul lui Ștefan cel Mare. Autorul analizează rolul acestei categorii, distinctă din punct de vedere etnic și fiscal, importanța sa socială și demografică fiind, potrivit autorului, mult mai mare decât se credea, numărul evreilor constituind chiar și 10% din populația orașelor unde s-au stabilit. Activitățile economice, indiferent de natura lor, au influențat pozitiv statutul evreilor, conferindu-le acces în cadrul elitelor sociale și politice. Autorul susține că accesarea facilă la elita politică a străinilor a determinat înrădăcinarea în Țările Române a unor familii nobiliare cu origini sud-dunărene.

În continuare, volumul cuprinde un studiu care se ocupă de un spațiu învecinat Moldovei, Olga Kozubska-Andrusiv fiind cea care aduce în discuție situația elitei urbane din orașul Liov. Cercetarea se întinde pe durata mai multor secole, autoarea ajungând la concluzia că în elita urbană locală, intrau persoane înstărite, influente și cu acces la cele mai importante funcții ale orașului. În cazul Liovului, se întâlnește o situație particulară, caracterul multietnic și multicultural, determinând o dispută la nivelul elitelor, cetățenii germani/catolici având acces la funcțiile cele mai înalte, în timp ce rutenii/ortodocșii au fost excluși treptat de la conducere; cazul armenilor este mai special, comunitatea lor fiind organizată separat, la fel cum s-a întâmplat și în orașele din Moldova.

Incursiunea în istoria orașului polonez nu se oprește aici, ci continuă cu studiul lui Alexandru Osipian, analiza sa comparată oferind imaginea disputei pentru putere dintre elita polonă și cea armeană. O chestiune importantă într-un asemenea conflict era modul cum fiecare tabără își demonstra legitimitatea de a conduce, susținută de identitatea și originea nobilă. Prin urmare, polonezii își susțineau pretențiile prin raportarea la strămoșii lor germanici din Antichitatea târzie, în timp ce armenii se considerau privilegiați deoarece au fost invitați să se așeze în oraș de către prințul rutean Daniel, în decursul secolului al XIII-lea.

Contribuția lui Laurențiu Rădvan propune o cercetare referitoare la patriciatul urban din Țările Române, subiect puțin dezbătut în istoriografia română recentă. Prin analiza surselor interne și externe, autorul reușește să demonstreze importanța marilor negustori din orașele Țărilor Române, implicați în activități comerciale profitabile cu produse de lux și nu numai. Statutul pe care l-au dobândit pe plan economic le-a înlesnit accesul la funcții publice în cadrul orașelor, însă cea mai importantă realizare era accesarea în rândurile boierimii. Deși implicarea lor în viața politică este puțin reflectată în surse, elementele care formau patriciatul urban din Țările Române au constituit o categorie socială importantă, influentă și conectată la situația internă, dar și externă.

În continuare, Gerassimos D. Pagratis pune în discuție situația elitelor grecești din insulele Mediteranei aflate sub stăpânirea Veneției. Folosind mai multe studii de caz, autorul descrie modul cum au integrat elitele modelul de conducere venețian și cum acestea acționau pentru a-și păstra statutul privilegiat. În cazurile analizate, elita era formată din comercianți bogați, deținătorii de corăbii, dar și din membri ai înaltului cler, mari latifundiași și ofițeri de rang înalt, conectați la realitățile perioadei și adaptați la organizarea impusă de venețieni.

Ștefan Aftodor redă situația diasporei grecești din Țările Române, utilizând drept exemplu un studiu de caz referitor la familia Caragea. Autorul analizează modul cum s-au afirmat membrii acestei familii din punct de vedere politic și social, oferind un model de cercetare pentru înțelegerea dinamicii și evoluției unei familii nou-venite în spațiul românesc.

Următorul studiu face referire din nou la spațiul polonez, Szymon Kazusek analizând situația eterogenă a elitelor orașului Cracovia. Cu toate că la finele Evului mediu, a pierdut statutul de capitală, Cracovia a rămas unul dintre orașele predominente ale Poloniei, aici impunându-se o elită de comercianți prosperi, diferiți etnic și cultural, dar reprezentați cu succes la nivelul instituțiilor urbane. Pe lângă acești negustori bogați, care formează practic un patriciat orașenesc, se întâlnesc și alte elite formate din specialiști în diverse domenii.

În atenția autorilor, au intrat și elitele profesionale, un exemplu fiind studiul realizat de Cristian Luca, ce analizează cazul medicului danez Hans Andersen Skovgaard. Cu siguranță, categoria liber-profesioniștilor formează o elită, diferită sub mai multe aspecte, succesul acesteia axându-se pe faimă, pricepere sau profesie. Pe baza unor surse inedite, autorul analizează cariera acestui medic, care și-a început activitatea în Orient, la Constantinopol, serviciile sale fiind căutate apoi de domnii Țărilor Române și chiar de înalți funcționari ai Porții. Natura serviciilor sale i-a

înlesnit accesul la viața politică din Imperiul Otoman, cariera de medic fiind dublată de o activitate ascunsă, cea de spion și comerciant de informații secrete.

Tot în sfera reședințelor elitei, se încadrează și studiul Anișoarei Ionașcu, în care este prezentată reședința boierului Dumitrașco Ștefan, situată în Buciuiești, județul Neamț. Cu o impresionantă carieră politică, depășită doar de cea a fiului său Gheorghe Ștefan, devenit domn al țării, Dumitrașco Ștefan a căutat să etaleze prestigiul și bogăția acumulată prin ridicarea unei reședințe pe măsura statutului său.

Contribuția lui Rafael-Dorian Chelaru are în vedere elitele catolice din vestul Balcanilor în secolele XVII-XVIII. Activitățile comerciale desfășurate, bogăția adunată de membrii acestei categorii, toate au conferit un statut special în cadrul Imperiului Otoman, astfel fiindu-le garantat accesul la importante demnități. Studiile de caz selectate de autor sunt elocvente pentru a contura trăsăturile acestei elitei, preocupată de sporirea averilor, consolidarea statutului social și politic, în timp ce relațiile stabilite cu dregătorii otomani au garantat privilegiile fiscale și libertăți religioase.

În studiul său, Gheorghe Lazăr se axează pe analiza unei categorii speciale de comercianți, cea a cămătarilor. Lipsa banilor lichizi din Țările Române în secolul al XVII-lea, precum și devalorizarea monedelor, au determinat o situație economică nefavorabilă, de pe urma căreia au profitat acești „negustori de bani”. Criza de lichidități afecta profund activitățile comerciale, drept urmare negoțul cu bani a devenit în scurt timp o afacere profitabilă. Spre sfârșitul secolului, aceste „tranzacții” au devenit atât de intense, chiar păgubitoare pentru economie, încât domnii au încercat să limiteze exportul de lichidități, însă fără prea mare succes.

În continuare, Marius Păduraru și Claudiu Neagoe realizează o analiză a vieții economice bucureștene din timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu, prezentând rolul proeminent ocupat de comercianții greci. Organizați în bresle pentru a-și apăra eficient interesele, grecii au acumulat averi semnificative, fiindu-le înlesnit accesul la un statut privilegiat. Membrii acestei elite nu desfășurau doar activități comerciale, ci erau conectați la mediul în care trăiau, susținând activ cultura și viața religioasă, implicându-se, de asemenea, în acte de binefacere pentru oraș.

Ultimul studiu este dedicat unui membru al elitei militare, Aggelis Sumillas, a cărui prestigioasă activitate și faimă au fost surprinse de Christina E. Papakosta. Aggelis, grec originar din Ionia, și-a început cariera ca funcționar în Imperiul Otoman, pentru ca apoi să intre în serviciul Veneției, remarcându-se drept un veritabil lider militar. Succesele pe câmpul de luptă l-au propulsat în rândul părții de sus a societății, calitățile sale fiind răsplătite atât material, cât și prin distincțiile obținute, recunoștința venețienilor culminând cu oferirea titlului de *cavaliere di San Marco*.

Contribuțiile autorilor, însumate într-un volum important pentru istoriografia românească și internațională, oferă o serie de răspunsuri competente pentru o parte din problemele ridicate de studierea unui subiect atât de vast și complex.

Marian Juncanariu

MARIA PAKUCS-WILLCOCKS (editor), *Quellen zur Geschichte der Stadt Hermannstadt*, vol. V, „zu urkundt in das Stadbuch lassen schreiben“. Die ältesten Protokolle von Hermannstadt und der Sächsischen Nationsuniversität (1522–1565), Sibiu-Bonn, Editura Schiller, 2016, 365 p. + 3 pl.

Cercetătorii care se ocupă de istoria orașelor dispun acum de un nou izvor: protocolul orașului Sibiu și al Universității Săsești din perioada 1522–1565, editat exemplar de Maria Pakucs-Willcocks, cercetător științific II, la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, din București. Această lucrare se înscrie în efortul de publicare a protocoalelor diferitor orașe sau târguri din Transilvania premodernă, cum ar fi cele de la Turda (1993), Alba Iulia (1998), Brașov (2016). Cărțile de protocol au fost întocmite de magistraturele orașelor și târgurilor săsești din Transilvania, la sfârșitul Evului Mediu și la începutul Epocii Moderne. Ele erau realizate, la inițiativa magistratului, de către notarul orașenesc și cuprindeau în principal sentințe judecătorești, adevăriri de înțelegeri între diferite persoane, partaje ale averii sau

testamente. De asemenea, erau consemnate și unele hotărâri administrative sau fiscale ale magistratului orășenesc. Cu alte cuvinte, protocolul era instrumentul în care notarul orășenesc consemna activitatea juridică, administrativă și fiscală a orașului. Pe măsură ce această activitate s-a intensificat și diversificat, magistratul orășenesc a dispus întocmirea unor protocoale separate pentru chestiunile juridice, administrative, fiscale etc. Cel mai timpuriu *Statpuch* este atestat la Sibiu în prima jumătate a secolului al XV-lea, cel mai vechi *Protocol* păstrat până astăzi fiind cel cuprins în ediția de față.

Într-un scurt *Cuvânt înainte* (p. 5), Maria Pakucs-Willcocks arată că editarea protocolului sibian a avut loc în cadrul unui proiect de cercetare al Institutului la care activează, ea creionând o scurtă schiță a contextului istoric în care a fost elaborat documentul editat. În *Introducere* (p. 7–8), editoarea definește această categorie de izvoare istorice aparte și expune, pe scurt, activitatea de publicare a protocoalelor orășenești medievale și premoderne din Ungaria și Transilvania. În continuare (p. 8–14), este prezentat cel mai vechi protocol orășenesc al Sibiului, care face obiectul ediției de față, dar și importanța sa pentru istoria urbană, istoria juridică și administrativă. Se subliniază că în consemnările protocolului, se oglindește activitatea magistratului orășenesc, a primarului, a judeului regal și a celui săcunal, în domeniile juridic, administrativ, economic și fiscal. Membrii magistratului orășenesc sunt consemnați la începutul fiecărui an, cu excepția anilor 1523, 1524 și 1525. Fiecare notar orășenesc și-a lăsat amprenta asupra stilului în care a consemnat hotărârile magistratului. Dintre cei mai importanți notari se cuvine să-i menționăm pe Lucas Trapoldianus, cunoscut și pentru activitatea sa de tipograf, și pe Thomas Bomelius, cunoscut jurist și teolog. Nu în ultimul rând, *Introducerea* cuprinde și o notă asupra transcrierii și a ediției (p. 14–15). De asemenea, este adăugat și un tabel al abrevierilor folosite în text. Cea mai mare parte a ediției (p. 17–266) cuprinde însă textul a ceea ce magistratul sibian a numit *Prothocollon Provinciae Saxonum necnon civitatis Cibiniensis sub anno domini (sic!) 1522 feliciter ceptum et congestum*. Este vorba despre cele 362 de hotărâri magistratuale, consemnate de notarul orășenesc cu scopul declarat de a păstra amintirea principalelor hotărâri cu caracter de lege ale emitentului. Majoritatea hotărârilor sunt, așa cum arătam mai sus, de natură juridică și notarială, în cauze ale locuitorilor din orașul și scaunul Sibiu. Documentul cuprinde și sentințe judecătorești exprimate de magistratul sibian în calitate de instanță supremă (Universitatea Săsească) a sașilor din celelalte scaune și districte ale Transilvaniei. Eforturile magistratului sibian, de a menține ordinea și legea în oraș și în teritoriile locuite de sași, se oglesc mai ales în Statutele orașului și ale Universității Săsești, consemnate în document. Textul Protocolului este în limba latină până în anul 1556 (p. 17–218) și în limba germană (dialectul *Frühneuhochdeutsch*, folosit între secolele XIV și XVII) în perioada 1556–1565 (p. 218–265). Fiecare hotărâre a magistratului sibian este prevăzută de editor cu câte un regist în limba germană (regețele hotărârilor consemnate în latină sunt mai ample, pentru a fi mai accesibile). Prin cuprinsul său variat, documentul publicat este relevant atât pentru istoria orașului-instituție, cât și pentru istoria juridică, economică, socială și chiar militară (la p. 254–255 se află un regulament militar ce reglementează înrolarea în miliția scaunului Sibiu) a comunității urbane și a comunităților aferente.

Textul este însoțit de un indice de antroponime și toponime (p. 268–300) și de un ingenios indice de materii care este, în același timp, și glosar de termeni latini (p. 301–327). Nu în ultimul rând, la sfârșitul ediției, se află și o traducere în limba română a celor 362 de regețe ale hotărârilor magistratuale cuprinse în text (p. 328–365). Ediția cuprinde și trei planșe, pe care sunt reproduse, pentru exemplificare, trei pagini din documentul original. Importanța acestei ediții este evidentă și nu putem încheia fără a ne exprima speranța că Maria Pakucs-Willcocks va continua activitatea de publicare a acestui gen de izvoare, deosebit de importante pentru istoria orașelor săsești din Transilvania.

Liviu Cîmpeanu

JULIA DERZSI (editor), *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt. Band X. Das Gerichtsbuch des Kronstädter Rates (1558–1580)*, Kronstadt, aldus Verlag, Arbeitskreis für Siebenbürgische Landeskunde e.V. Heidelberg, 2016, 228 p.

După un prea lung hiatus, seria documentelor privitoare la istoria Brașovului se îmbogățește cu acest nou volum editat de Julia Derzsi, într-o ediție a protocoalelor de judecată ale Sfatului brașovean. Volumul a apărut cu sprijinul mai multor organizații și instituții de cultură din Transilvania: Forumul Democrat al Germanilor din Brașov, Societatea de Studii Transilvane Heidelberg – Sibiu, Serviciul Județean al Arhivelor Naționale, Arhiva Bisericii Negre Brașov. Limba documentelor și a ediției este germană. Apreciem calitatea înaltă a ediției documentelor, prin transcrieri, structurarea materialului, bogăția indicilor.

În *Introducere*, editoarea prezintă registrul protocoalelor păstrate la Serviciul Județean Brașov al Arhivelor Naționale, cu cota de arhivă și cu descrierea codicologică a documentului. În protocoale sunt înscrise 549 de intrări, cu fluctuații destul de mari de înregistrări de la un an la altul. Cele mai multe procese, în număr de 75, au fost înregistrate în 1570, dar în anii finali ai protocoalelor, intrările au fost foarte puține. Editoarea propune ca explicație pentru aceste variații, faptul că nu toate procesele judecate de instanța Sfatului brașovean erau notate în acest registru. Cele mai multe litigii erau procese civile privind dreptul de proprietate, reglarea unor datorii, moșteniri, zălogiri, tutorate etc. După cum sublinia și autoarea, activitatea juridică a Sfatului Brașovului este surprinsă în perioada de redactare și adoptare a statutelor juridice ale sașilor ardeleni, *Das Eigenlandrecht der Siebenbürger Sachsen* (1583), o perioadă în care și practica juridică se înnoiește.

Editoarea prezintă în continuare istoria și modul de funcționare a administrării justiției în Brașov și în Țara Bârsei în secolul al XVI-lea, punctând principalele instituții juridice ale orașului, jurisdicția fiecăreia. De pildă, Sfatul Brașovului era primă instanță de apel pentru patru sate (Sânpetru, Bod, Hărman și Ghimbav); satele libere și târgurile aveau drept de judecată proprie. Editoarea a centralizat informațiile privind practica trimiterii sentințelor și a audierilor de martori către instanțele superioare în transcrieri oficiale (*litterae transmissionales*). Pentru procesele de omucidere nu exista apel.

Ediția documentelor urmează ordinea înregistrărilor din protocoale. Fiecare document are un număr propriu și un registru. Notarii au menționat pentru fiecare proces dacă s-a făcut apel la sentință sau nu. Volumul se încheie cu indicii de nume și indicii de materii, care surprind cel mai bine bogăția de informații din documente.

Deși înregistrările sunt de regulă foarte succinte și nu depășesc câteva rânduri, iar potențialul lor nu pare unul prea fertil, există în protocoalele de judecată ale Brașovului o mină de informații și detalii care ne ajută să pătrundem în universul de preocupări al veacului al XVI-lea. Julia Derzsi amintește în *Introducere* două documente mai aparte, dintre care unul reprezintă o foarte timpurie acuzație de vrăjitorie a unei femei, dar texte similare, care ies din rutina litigiilor de proprietate și de moșteniri, mai pot fi găsite de către cititorul interesat. În 1575, de pildă, un anume Jerg Ölschlager îl reclama pe Jacob Balbierer că nu l-a vindecat și cere despăgubiri (doc. 484). Sfatul află că bolnavul a fost vindecat o dată de către felcer și că a doua oară, acesta s-a îmbolnăvit pentru că nu s-a îngrijit și s-a dus la un alt doctor, de aceea îl absolvă pe Jacob Balbierer de orice vină. Sunt și procese de calomnie și recuperarea onoarei, care sunt reprezentative pentru mentalitatea vremii.

Volumul editat de Julia Derzsi reprezintă o realizare importantă, menită să contribuie substanțial la cunoștințele noastre despre istoria socială și a dreptului din perioada premodernă în principatul Transilvaniei, dar și despre trecutul unui centru atât de important ca orașul Brașov.

Maria Pakucs

MARIUS CHELCU, *Istoria orașelor din Moldova de la jumătatea secolului al XVI-lea până la jumătatea secolului al XVIII-lea. Studii și documente*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2015, 312 p.

De-a lungul timpului, cercetarea vieții urbane din țările române a căpătat noi valențe, istoriografia, în special cea recentă, venind cu subiecte și abordări pe cât de necesare, pe atât de interesante. În acest peisaj se înscrie și apariția lucrării *Istoria orașelor din Moldova de la jumătatea secolului al XVI-lea până la jumătatea secolului al XVIII-lea*, publicată recent la Editura Universității din Iași.

Pentru autorul acestui volum, Marius Chelcu, cercetător la Institutul de Istorie „A. D. Xenopol” din Iași, acesta reprezintă încununarea muncii depuse în perioada studiilor doctorale, finalizate în prima parte a anului 2011. Pe lângă proiectele de cercetare și editarea diferitelor colecții de documente privind istoria Moldovei din Evul Mediu, în care acesta a fost direct implicat, autorul s-a ocupat și de reevaluarea surselor și a istoriografiei, urmărind stabilirea unui tablou cât mai complex al vieții urbane din Moldova la trecerea spre modernitate. Pentru realizarea acestei imagini, Marius Chelcu a folosit izvoare de primă mână, apelând în special la documente, multe inedite, subtitlul, cât și anexele cele mai reprezentative pentru subiectul de față demonstrând acest lucru.

Lucrarea de față urmărește patru aspecte importante ale vieții urbane din perioada dintre sfârșitul secolului al XVI-lea și până la jumătatea secolului al XVIII-lea: cadrul politic în care respectivele așezări au evoluat, precum și influențele externe resimțite de acestea; aspecte de ordin economic și social; înfățișarea și principalele elemente de urbanism ce au caracterizat orașele din Moldova; în ultima parte este prezentat teritoriul urban și principalele caracteristici ale acestuia.

Conform autorului, viața urbană din Moldova, una preponderent agrară, nu a suferit schimbări majore față de perioada precedentă, înfățișându-se ca o continuitate în contextul înăsprii dominației otomane în Țările Române, începând cu cea de-a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Căutând să vadă din ce direcție au venit cele mai multe influențe, autorul ajunge la concluzia că orașele din Imperiul Otoman, Transilvania și cele din sudul Poloniei au constituit modele de organizare, prin influențe diverse, pornind de la cele economice, sociale, politice sau culturale. Cu toate acestea, perioada analizată este socotită ca fiind una defavorabilă evoluției firești a vieții urbane din Moldova.

În cea de-a doua parte a volumului, autorul tratează două aspecte importante ale orașelor: cel demografic, cu accent pe aspecte etnice, sociale și profesionale, respectiv evoluția economică, bazată pe comerț, meșteșuguri și agricultură. În ceea ce privește aspectul demografic, interpretarea evoluției populației orașelor moldovenești reprezintă o adevărată provocare, din cauza puținelor informații documentare. Sub raportul structurii profesionale, autorul a luat ca exemplu situația armenilor și a catolicilor. Comunitatea armeană a constituit un grup etnic și confesional aparte, integrat însă în comunitatea largă a orașenilor, participând prin prisma activităților lor comerciale și meșteșugărești la activitățile economice, administrative și spirituale din Moldova. Un aspect interesant scos în evidență este acela că apartenența confesională a reprezentat un criteriu important de solidarizare între orașeni. Într-un număr mai redus față de perioada anterioară, catolicii au continuat să fie o componentă importantă a unor orașe moldave sub aspect confesional, progresul sau regresul comunității urmând prosperitatea sau decăderea orașului în care aceștia locuiau. În ciuda apartenenței profesionale, și pe catolici îi aflăm încadrați prin statut și prin implicarea în viața de zi cu zi în comunitatea largă a locuitorilor. Pentru structura socială, sugestiv este și cazul grecilor, sârbilor sau rușilor stabiliți în orașele moldovenești. În ceea ce-i privește, autorul ajunge la concluzia că reperul fundamental de separație între aceștia era latura religioasă, urmată de cele sociale și etnice. Toți cei trei parametri luați în calcul, confesional, social și etnic, determinau structura populației urbane.

Pe fondul dominației otomane, într-un spațiu nu întotdeauna favorabil dezvoltării, economia urbană a evoluat, printre aspectele specifice identificate de autor fiind: precaritatea regimului socio-politic și abuzurile domniei, concurența mărfurilor străine, calamitățile care au afectat populația și bunurile acesteia etc. Dorind să redea o imagine cât mai exactă a aspectului orașelor și a elementelor

de urbanism, Marius Chelcu apelează la descrierile călătorilor străini, la diferitele acte interne păstrate, cât și, după caz, la vestigiile arheologice. Pentru călătorii străini, orașele moldovenești apăreau așezate haotic, acest lucru, potrivit autorului, datorându-se atât extinderii teritoriului urban, prin includerea localităților rurale de la periferia acestuia, cât mai ales influenței unui model diferit de cel din centrul și vestul Europei, cel venit din Polonia și Imperiul Otoman. Mergând în interiorul acestor orașe descoperim elemente importante ale acestui ansamblu, reprezentate de piața centrală, zonele comerciale și religioase, ulițele, mahalalele, cât și locuințele, ale căror înțelesuri și importanță în complexul urban ne sunt înfățișate de autor. Printre elementele de urbanism întâlnite în orașele moldovenești între cea de-a doua parte a secolului al XVI-lea și cea de-a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, luate în discuție de autor, identificăm: salubritatea, aducțiunea cu apă, ferdeiele, dar și măsurile privind păstrarea ordinii.

Secțiunea privind evoluția ocoalelor și hotarelor târgurilor o considerăm una din reușitele acestei lucrări. Prin sursele folosite, în special cele inedite, Marius Chelcu aduce clarificări necesare cu privire la acest aspect. Se urmărește atât impactul pe care l-au avut ocoalele și hotarele asupra vieții orașenilor, cât și modul de evoluție a hotarelor orașelor, precum și statutul acestora din urmă în raport cu puterea centrală. Desprinderea unor părți din hotarele târgurilor și alipirea lor la moșiile unor boieri sau mănăstiri a fost cea mai des întâlnită cale de restrângere a hotarelor târgurilor de către domnie, orașenii rămânând doar cu folosința acelor terenuri, însă cu obligația de a plăti dijmă noului proprietar.

În concluzie considerăm că volumul realizat de Marius Chelcu reprezintă un demers reușit din majoritatea punctelor de vedere, fiind un exemplu de model de abordare necesar istoriografiei românești, preocupată de evidențierea principalelor aspecte ale evoluției orașelor din Moldova și din spațiile învecinate.

Andrei Melinte

MARIANA ȘLAPAC, *Cetățile bastionare din Moldova (sfârșitul secolului al XVII-lea – mijlocul secolului secolului al XIX-lea)*, Chișinău, Editura ARC, 2016, 372 p., il.

Nu doresc să repet ceea ce am scris în introducerea acestei cărți, dar merită să subliniez importanța apariției ei, în sine și în raport cu precedentele realizări editoriale semnate Mariana Șlapac. Urmăresc de mult timp studiile și reușitele editoriale ale colegei din Chișinău și le apreciez în mod deosebit pentru ceea ce reprezintă fiecare în parte, dar și în ansamblu, pe termen lung. În acest context, cred că această carte finalizează un demers ambițios, destinat cercetării arhitecturii militare din Moldova istorică. Mai mult, programul menționat mai sus are legături cu cel de scoatere la lumină a evoluției urbanistice din același spațiu, cele două elemente – orașul și apărarea (arhitectura militară destinată defensivei lui) fiind, după cum bine se știe, extrem de strâns legate. Pentru Evul Mediu, este de mult timp demonstrat că nu pot fi separate. Așadar, prin această carte se împlinește un dublu deziderat, al cercetării de arhitectură și urbanistică din Moldova, integrând-o, la rândul lor, contextului românesc, european și asiatic.

Preocuparea pentru acest subiect – arhitectura de apărare bastionară – nu este nouă pentru Mariana Șlapac; ea este inclusă în studiile sale destinate istoriei orașelor din Moldova, care au avut asemenea fortificații, precum și în istoria sistemelor de apărare moldav, utilizând, de la un moment dat, amenajări bastionare. Este cazul Cetății Albe, Chilieii, Hotinului, Benderului etc., pe unele dintre ele autoarea studiindu-le inclusiv ca monografii. Important este și faptul că numeroasele restituții, pe care le-a realizat pentru fazele mai timpurii ale evoluției orașelor sau fortificațiilor, au fost realizate prin prelucrări ale fondului cartografic privind secolele XVII–XIX, care conțin ridicări topografice ale unor asemenea rezolvări, astfel încât se poate spune că studiul lor a început cu aceste ocazii.

Ceea ce am arătat până aici este definirea unui context mai larg, dar fortificațiile bastionare au importanța lor în sine. O importanță excepțională în apărarea unor zone întinse din Europa în secolele XVI–XVIII, funcțiune care a fost exportată, practic, în toate continentele. Dat fiind acest aspect și

caracterul de pionierat al cărții la care mă refer aici, pot spune fără să greșesc că, în ceea ce privește spațiul românesc, în speță cel est-carpatic, rezolvă o importantă lacună de informare și publicistică.

Cu câteva excepții notabile, în special din Europa Occidentală, cercetarea arhitecturii militare bastionare nu este foarte dezvoltată, iar cauzele pot să fie mai multe. Ele sunt urmare fie a lipsei de spectaculozitate (în ciuda dimensiunilor), a acestor amenajări (mai ales în raport cu cele medievale), fie a distrugerilor suferite în cadrul proceselor de defortificare a numeroase orașe (fiind sacrificate tocmai aceste centuri târzii de ziduri care au dispărut definitiv), fie prin caracteristicile tehnice complicate care ar fi trebuit să fie cunoscute. De asemenea, între cauze ar fi și realitățile științifice, care au făcut ca procesul de protejare a patrimoniului construit, declanșat în secolul al XIX-lea, să aibă drept ținte inițiale, în afara vestigiilor antice prestigioase, arhitectura medievală; arhitectura militară modernă, de secol XVII–XIX, a fost inclusă mult mai târziu în listele protecției monumentelor. Cert este că, pentru spațiul românesc în general, pot fi amintite doar contribuțiile câtorva specialiști dedicați arhitecturii bastionare sau publicând în acest domeniu: arhitecții Mihai Oprea și Valentin Capotescu (pentru Timișoara) și Gheorghe Anghel (pentru Alba Iulia), la care se pot adăuga contribuțiile acoperind întreg spectrul acestei arhitecturi ale lui Grigore Ionescu, Gheorghe Curinschi-Vorona și Gheorghe Sebestyén, ultimul publicând lucrări dedicate arhitecturii renascentiste românești. În fine, mă pot socoti și pe mine între cei preocupați de acest subiect, atât timp cât am încercat să duc istoria arhitecturii de apărare din spațiul românesc până la sfârșitul secolului al XVII-lea, incluzând, astfel, arhitectura transilvăneană militară renascentistă, bastionară.

Expozeul de mai sus a avut drept scop principal a proba ineditul acestei acțiuni dedicate spațiului românesc est-carpatic, finalizată de colega Mariana Șlapac. Mai mult decât atât, ceea ce a rezultat este un opus care consider că a epuizat, pur și simplu, subiectul. Observația poate fi lesne probată dacă luăm în considerare conținutul celor patru capitole care, de la o prezentare generală a domeniului, incluzând o istorie sintetică a evoluției arhitecturii bastionare europene și descrierea a 12 fortificații bastionare și a altor construcții de apărare din spațiul Moldovei istorice, oferă o teorie a tipologiei și morfo-structurilor acestui tip de fortificație. Pentru a oferi o imagine completă a fenomenului, autoarea trece în revistă și inscripțiile descoperite în cetățile respective, scoate la lumină biografiile proiectanților și executanților acestor fortificații și sfârșește printr-un glosar de termeni specifici. Toate acestea fac dovada profesionalismului, a efortului de documentare și exigenței asumate de către autoare, care reușește să publice o lucrare practic perfectă. Vor urma câteva cuvinte despre conținut, care sunt utile celor care vor să intre deja în atmosfera cărții.

Capitolul 1 este o prezentare introductivă a contextului apariției și evoluției arhitecturii bastionare europene, firească pentru acest subiect, ale cărei componente sunt integrate (ca tipologii, evenimente militare și proiectanți, constructori și utilizatori) în atmosfera întregului continent. Capitolul continuă cu 12 micromonografii ale ansamblurilor militare bastionare din Moldova istorică și a altor instalații militare minore descoperite de autoare în hărți istorice, unele dintre ele dispărând sau nefiind materializate. Fiecare dintre ele conține informații complete referitoare la istoria edificării și a evenimentelor militare, descrierea apariției și evoluției, reconstituirea etapelor de execuție bazate pe relatări de epocă, vedute, planuri istorice și cercetarea directă a ansamblurilor care există încă. În continuare, autoarea oferă istoria paralelă a documentării în numeroase arhive străine (fiecare constituind episoade realmente palpabile), unde a descoperit un număr impresionant de informații inedite, scrise sau desenate.

Capitolul 2 este dedicat cercetării tipologice și alcătuirii arhitecturii bastionare din Moldova. Este componenta tehnică a cărții, indispensabilă în procesul de cunoaștere a structurilor intime ale acestei arhitecturi, conformate într-o logică funcțională și geometrică perfectă. Pentru aceasta, autoarea sintetizează informațiile din primul capitol și le prelucrează astfel încât să fie cât mai inteligibile. Pe lângă descrierea fortificațiilor propriu-zise, Mariana Șlapac oferă date numeroase referitoare la componentele constructive exterioare și interioare.

Capitolul 3 completează tabloul pus în lumină în capitolele precedente, cu o serie de mărturii epigrafice găsite în cetăți, inscripții care pot elucida anumite aspecte inedite, dificil de cunoscut altfel, pentru istoria acestei arhitecturi.

Ultimul capitol este dedicat tuturor celor știuți că au proiectat, executat sau au descris și desenat cu diferite ocazii aceste ansambluri. Nu sunt singurul care consider că este, poate, cel mai palpitant segment al cărții, pentru că, prin asta, Mariana Șlapac scrie, în fapt, „istoria vie” a ansamblurilor respective. Dat fiind contextul apariției, dezvoltării și funcționării acestor arhitecturi militare, cercetarea se extinde la scara întregii jumătăți estice a continentului, iar pentru aceasta se realizează numeroase corelări de date, descrieri ale conflictelor și, mai ales ale rolurilor jucate de fortificațiile bastionare. Este evident că nu pot lipsi biografiile excepționale ale inginerilor, constructorilor, militarilor sau cartografilor cunoscuți documentar sau descoperiți de autoare ca funcționând în legătură cu fortificațiile prezentate. Altfel citită, această parte a cărții poate fi privită ca o frescă a Europei secolelor XVII-XIX, cosmopolită și detașată, practic, față de valorile naționale sau religioase. Autoarea oferă extrem de numeroase date despre traiectoriile, spectaculoase, senzaționale, ale profesioniștilor din domeniu. Englezi, germani, francezi, polonezi, ruși, otomani s-au pus, fără rețineri, în serviciul imperiilor Otoman și Rus și al Poloniei, state care aveau interese de apărut sau disputat în teritoriile românești. Sunt câțiva care au făcut, din interes, un tur aproape complet al beneficiarilor și comanditarilor contemporani, fără rețineri de ordin religios, politic sau etnic. În felul acesta este normal ca teritoriul acoperit de această investigație să depășească spațiul românesc. Ea atinge spațiile central-europene, ale nordului rusesc, iar în sud-sud-est, Crimeea, spațiul grecesc și Asia Mică. Prin aceasta, devine un foarte bun argument pentru demonstrarea, încă o dată, a rolului acestor profesioniști civili și militari, precum și a arhitecturii bastionare la care se raportau, arhitectură capabilă de a contribui la apărarea sau distrugerea unor regiuni întregi, reconfigurând sau făcând să apară sau să dispară state sau imperii.

Cartea este completată, în finalul ei, printr-un glosar de termeni, de asemenea extrem de util celor mai puțin familiarizați cu datele tehnice ale arhitecturii bastionare, iar în această direcție, remarc, încă o dată, maniera impecabilă în care autoarea utilizează acest vocabular complex, înțelegându-i perfect sensurile. Pus în relație cu descrierile fortificațiilor, cu releveele și fotografiile prezentate anterior, oferă o informație completă, inteligibilă, utilizabilă în continuare. Este încă un mod prin care cartea le poate fi utilă celor care vor să studieze această arhitectură în sine și pentru a o putea proteja și pune în valoare.

În fine, câteva cuvinte despre deosebitele calități grafice ale cărții, prin care se pun în circulație numeroase reprezentări cartografice inedite sau imagini diverse, dar datorită cărora, cartea este pur și simplu frumoasă. Consider că, prin tot ce oferă ea, cartea va fi un succes editorial de durată, stimulând studiile viitoare care vor aborda acest subiect sau subiecte asemănătoare.

Teodor Octavian Gheorghiu

GHEORGHE DUMITROAIA (coord.), *Piatra-Neamț: Curtea domnească: Rapoarte arheologice*, BMA, XXXV, Piatra Neamț, Editura „Constantin Matasă”, 2016, 339 p.

Așezare urbană cu vechi tradiții, Piatra Neamț păstrează o serie de repere istorice reprezentative pentru arhitectura medievală, dar și pentru cea modernă, fapt cu atât mai îmbucurător cu cât multe dintre acestea sunt concentrate într-un spațiu foarte bine delimitat. Importanța obiectivelor istorice a generat interes din partea specialiștilor, astfel încât, de mai bine de șapte decenii, au fost efectuate cercetări în vechea vatră a urbei, în perimetrul asociat fostei Curții Domnești.

Volumul pe care-l aducem în atenție, fără să aibă caracterul unei monografii, prezintă relativ sintetic o serie de rezultate, mai vechi și mai recente, ale cercetărilor arheologice din vechiul ansamblu medieval al orașului Piatra Neamț. În fond, această apariție editorială, așa cum sugerează și titlul, reunește o serie de rapoarte arheologice, care acoperă un interval cronologic de aproximativ

cinci decenii. Un amănunt important este acela că toate investigațiile de natură arheologică efectuate în perimetrul amintit au fost condiționate de o serie de lucrări edilitare sau proiecte majore de investiții.

Chiar dacă primele semnalări ale unor vestigii legate de Curtea Domnească sunt cunoscute din ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, abia în anii 1954 și 1955, preotul Constantin Matasă a efectuat o serie de sondaje de informare, prin care a dezvelit parțial elemente arhitectonice medievale. Ulterior, alte săpături de mică amploare au mai scos în evidență detalii legate de locuirea acestui perimetru, confirmând inclusiv existența unei necropole în preajma Bisericii „Nașterea Sf. Ioan Botezătorul”. După anul 2000, zona respectivă a fost afectată fie de lucrări edilitare, fie de construcții pe proprietăți private, ceea ce a impus asistență arheologică și implicit cercetarea vestigiilor apărute. În perioada 2010–2015, în zona ansamblului Curtea Domnească au fost puse în aplicare trei mari proiecte de investiții, care au afectat o bună parte din vechiul centru istoric al municipiului Piatra Neamț. Amploarea acestor proiecte a impus și cercetare arheologică preventivă, fapt ce a dus la obținerea unor rezultate absolut interesante și cu o valoare științifică ridicată.

Volumul de față cuprinde, pe lângă *Introducerea* semnată de coordonator – regretatul Gh. Dumitroaia – încă nouă rapoarte, dintre care șapte sunt arheologice, unul antropologic și unul numismatic.

Respectând structura lucrării, primul raport, semnat de L. și A. Bătrâna, prezintă succint rezultatele sondajului arheologic efectuat în anul 1978, în zona actualului Muzeu de Artă. În spațiul respectiv, săpătura, destul de restrânsă, a dus la descoperirea unui număr de 23 de morminte, care confirmau existența unui cimitir în acest perimetru, în secolele XVI–XVII.

Un al doilea raport, în ordinea cronologică a redactării, este semnat de E. Ciubotaru și se referă la câteva supravegheri arheologice desfășurate în anii 2002–2004, în zona Liceului „Petru Rareș”, a Muzeului de Artă și a Bisericii „Nașterea Sf. Ioan Botezătorul”. Fără să aducă rezultate spectaculoase, având în vedere și tipul cercetării, săpăturile au permis o serie de observații de ordin stratigrafic, precum și identificarea unui număr limitat de complexe, respectiv resturile unor fundații și câteva morminte.

Cercetările preventive din anii 2005–2006, realizate în partea de vest a platoului Curții Domnești, sunt prezentate în textul semnat de R. Munteanu, L. Uță și Gh. Dumitroaia. Este vorba, în principal, despre cercetarea unei porțiuni dintr-un spațiu funerar mai mare, din care au fost investigate, în respectiva etapă, doar 58 de morminte medievale.

Aminteam anterior că perimetrul Curții Domnești a fost afectat de mai multe proiecte de modernizare, iar unul dintre acestea a vizat tocmai restaurarea și reabilitarea clădirilor de patrimoniu. Lucrările, desfășurate pe parcursul anului 2010, s-au concentrat în patru sectoare distincte, astfel: sectorul 1 a cuprins zona adiacentă Muzeului de Artă și Muzeului de Etnografie, sectorul 2 a inclus Piața Libertății și turnul clopotniță, sectorul 3 l-a reprezentat parcul Bisericii „Nașterea Sf. Ioan Botezătorul”, iar sectorul 4 a însemnat zona Colegiului Național „Petru Rareș” și Primăria Piatra Neamț. Dintre aceste perimetre, doar sectorul 3 nu a mai făcut obiectul proiectului de investiții. În sectoarele 1 și 2, au fost descoperite 81 de morminte medievale, iar în cea de a patra zonă cercetată au fost identificate urmele unei locuințe de lemn, incendiate, care a fost ridicată, conform unei monede găsite în perimetrul ei, spre sfârșitul domniei lui Petru I. Prezența acestei locuințe, la care se adaugă informații provenite din cercetările mai vechi, confirmă existența unei locuiri medievale anterioare construirii caselor domnești. O prezentare pe larg a rezultatelor cercetărilor din cele trei sectoare se întâlnește în textul semnat de colegii, R. Munteanu, D. Garvăn, S. C. Ceaușu, A. Bătrâna, Gh. Dumitroaia.

Un alt proiect de investiții care s-a desfășurat în vechea vatră istorică a orașului Piatra Neamț pe parcursul anilor 2010–2011, intitulat „Amenajări urbanistice, pasaj auto și parcări subterane” a impus, în mod obligatoriu, cercetare preventivă, iar o sinteză a respectivelor lucrări este prezentată în contribuția semnată de: R. Munteanu, D. Garvăn, S. C. Ceaușu, A. Bătrâna, Gh. Dumitroaia. Săpăturile s-au desfășurat în patru sectoare distincte, aflate în zona Muzeului de Artă și a Muzeului de Etnografie, în zona turnului clopotniță, în perimetrul bisericii și în fața clădirii primăriei. Sectoarele 1–3 au permis cercetarea unei bune părți a necropolei medievale, respectiv 485 de morminte, prezentate în cadrul raportului sub forma unui catalog sintetic. Pe lângă descoperirile funerare, au mai fost surprinse și urmele unui zid de incintă, precum și fundațiile unor clădiri din epoca modernă. În

sectorul 4, au apărut cele mai interesante descoperiri, în sensul că pe lângă urmele unei locuințe simple, probabil de la începutul secolului al XV-lea, a fost descoperită și identificată o masivă construcție de zid, numită Pivnița II. Complexul are o suprafață mare, de aproximativ 160 mp, și a fost despărțit de un zid median, pe care se sprijineau cinci arce de cerc segmentare. În cadrul aceluiași proiect, au fost efectuate săpături restrânse și în perimetrul Pivniței I. Principalele observații au vizat sistemul de acces inițial în pivniță, reprezentat de un gârlici, diferit de cel cercetat în anii '50 ai secolului trecut.

Cercetările preventive din anul 2012 sunt sintetizate în raportul semnat de colegii S. C. Ceaușu, Gh. Dumitroaia, R. Munteanu, D. Garvăn. Principalul obiectiv al cercetărilor a fost acela de a elibera de sarcină arheologică un perimetru restrâns din imediata vecinătate a Bisericii „Nașterea Sf. Ioan Botezătorul”. În suprafața cercetată, nu au putut fi înregistrate elemente clare de stratigrafie, dar au fost descoperite încă 30 de morminte din necropola medievală, pentru care a fost întocmit un catalog sumar în raportul amintit.

Ultima etapă a cercetărilor arheologice efectuate în zona centrului istoric s-a desfășurat pe parcursul anului 2014, odată cu continuarea investigațiilor la Pivnița II, impuse de proiectul de restaurare și consolidare a respectivei construcții, pentru a putea fi inclusă în circuitul turistic. Cercetarea minuțioasă efectuată în interiorul pivniței și sintetizată în raportul colegilor S. C. Ceaușu și Gh. Dumitroaia, a evidențiat că aceasta a cunoscut trei faze constructive: prima aparține deceniilor de început ale secolului al XV-lea, a doua etapă poate fi datată spre sfârșitul secolului al XV-lea, iar ultima etapă, de fapt, cea mai recentă construcție, aparține secolului al XVII-lea.

Așa cum am precizat la începutul acestei succinte prezentări, volumul este întregit și de contribuții pluridisciplinare. Avem în vedere studiul semnat de M. Constantinescu și S. Greer, dedicat unui lot de 39 de schelete provenite din necropola medievală. Pentru fiecare dintre acestea, s-a stabilit starea de conservare, sexul, vârsta, caracteristicile antropologice și patologia de care au suferit indivizii în timpul vieții.

Ultima contribuție din volum, semnată de V. Butnariu, este un studiu numismatic care a vizat piesele monetare descoperite în diverse contexte arheologice în timpul cercetărilor de la Curtea Domnească. Au fost analizate 194 de monede, identificate în diverse etape ale săpăturilor din zona aflată în studiu. Fără să fie o analiză extrem de detaliată, această contribuție include o succintă prezentare a lotului monetar, însoțită de un catalog sumar. Din păcate, lipsește materialul ilustrativ care ar fi trebuit să însoțească repertoriul pieselor numismatice. Emisiunile monetare sunt de proveniență maghiară, austriacă, polonă, moldovenească, otomană, rusă, suedeză.

Volumul *„Piatra-Neamț: Curtea domnească: Rapoarte arheologice* poate fi considerat un instrument de lucru absolut necesar specialiștilor interesați de istoria și arheologia medievală urbană. În același timp, lucrarea la care am făcut referire reprezintă o primă etapă a prelucrării informațiilor științifice rezultate în urma săpăturilor arheologice preventive, din vechiul nucleu urban al municipiului Piatra Neamț.

Volumul reprezintă ultima lucrare semnată de regretatul Gheorghe Dumitroaia, cel care a și coordonat cercetările din zona Curții Domnești din Piatra Neamț. Dincolo de necesitatea inerentă a unei astfel de contribuții științifice, cartea a fost pregătită pentru lansarea într-un cadru special, prilejuit de cea de a XXIII-a ediție a Sesiunii Naționale a Comisiei de Istorie a Orașelor, care s-a desfășurat la Piatra Neamț, în perioada 19–21 mai 2016.

Vasile Diaconu¹

---

¹ Complexul Muzeal Județean Neamț, Muzeul de Istorie și Etnografie Târgu Neamț.

IULIANA BRĂTESCU, *Mahalaua Muntenimii. Iașii de la jumătatea secolului al XVII-lea până la 1831, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2016, 492 p.*

Lucrarea pe care o prezentăm cu acest prilej este rodul unui travaliu doctoral, care se remarcă prin inspirația și îndrăzneala opțiunilor tematice, efortul documentar și redacțional deosebit și rezultatele meritorii obținute. Autoarea și-a asumat investigarea structurală, funcțională și socială a mahalalei, privită ca parte componentă esențială a orașelor românești din secolele XVII–XIX, optând ca studiu de caz pentru una dintre cele mai mari și importante mahalale din Iași: Muntenimea.

Definirea subiectului, obiectiv impus de logica cercetării, a implicat lărgirea ariei de explorare istoriografică și utilizarea analizei comparative. În acest sens, investigația a fost canalizată pe două direcții principale: una privitoare la detectarea originii și trăsăturilor definitorii ale mahalalei, fapt care a necesitat prospectarea universului urban din Imperiul Otoman, și o altă direcție privitoare la identificarea parametrilor de organizare și funcționare a acestui tip de organizare comunitară în spațiul urban românesc. Detalierea respectivelor aspecte este eșalonată pe parcursul celor patru capitole constitutive ale cărții, un factor important în structurarea lor avându-l și conținutul materialului documentar care, din motive obiective, nu poate fi unitar și complet.

Primul capitol (*Structuri urbane ale orașului medieval românesc: mahalaua*) este alocat definirii și încadrării în spațiu și timp a mahalalei, prilej cu care se înfățișează și structura orașului Iași din secolul al XVII-lea, implicând apariția mahalalei Muntenimii. Realitate urbană complexă, evolutivă și sensibilă la contextul istoric, mahalaua nu poate fi ușor cuprinsă într-o definiție concisă și universal valabilă. Ca atare, autoarea a oferit o definiție circumstanțiată, evidențiind acele elemente topografice, funcționale și sociale care se regăsesc frecvent în componența mahalalei sau care îi determină existența: întinderea și poziția în cadrul orașului, prezența uneia sau mai multor biserici parohiale (factor de solidarizare socială și confesională), a unei ulițe principale, a unui loc de schimb (piață, târg, loc viran), a hanului, cârciumii și cișmelei (spații de socializare populară).

În al doilea capitol (*Spațiul mahalalei*), este analizată topografia mahalalei Muntenimii și evoluția acesteia în timp: perimetru, extinderi ulterioare, rețeaua stradală și parcelarea, elemente și repere topografice cu rol funcțional, social și identitar (biserici, locuri virane, cișmele, râpe, șanțuri), înfățișarea mahalalei și compoziția habitatului (reședințe domnești provizorii, curți boierești, case de târgoveți, dughene și alte amenajări utilitare) și conturarea funcțiilor rezidențiale și comerciale.

O amplă și detaliată perspectivă asupra universului social și asupra vieții cotidiene specifice mahalalei ne este prezentată în cel de-al treilea capitol al lucrării (*Dinamica vieții sociale*). Din această perspectivă, socială, pentru un neinițiat, mahalaua în sine – iar mahalaua Muntenimii nu face abstracție – reprezintă un amalgam social, profesional, etnic și confesional, un corp amorf și pestrît, dificil de înțeles la nivelul mecanismelor interne de coagulare și funcționare. Conștientă de această problemă, Iuliana Brătescu a construit un tablou social structurat în secvențe logice și bine documentate, referitoare la: situația demografică, structura și ierarhia socială, structura profesională, etnică și confesională, formele și mecanismele de vecinătate, solidaritate și sociabilitate, modalitățile de inserție socială, relația dintre spațiul public și privat, modul în care biserica, ulița și cârciuma influențează viața socială, implicarea comunității în construirea lăcașelor de cult.

În ultimul capitol (*Edilitate și urbanizare în mahalaua. Avatarurile modernizării*), sunt tratate o serie de aspecte privitoare la măsurile de modernizare edilitară, până la apariția legislației urbanistice moderne. În general defavorizată în comparație cu zona centrală a orașului, mahalaua a fost mai afectată de indiferența edililor și de absența sau incoerența unor regulamente urbanistice și mai vulnerabilă în fața dezastrelor naturale (inundații și incendii) și a epidemiilor. Ca atare, aspectele surprinse în acest capitol se referă la situația căilor de acces (închideri și deschideri de ulițe și hudite, podire și salubritate) și măsurile de modernizare a lor, iluminatul public și reducerea riscurilor de incendiu, aprovizionarea cu apă, preocupări privitoare la igiena și sănătatea locuitorilor.

La final, volumul cuprinde o secțiune de concluzii, rezumate în engleză și franceză, o bibliografie consistentă, anexe statistice și planșe cu hărți și facsimile după câteva dintre documentele utilizate.

Evident că această prezentare sumară a conținutului nu are rolul decât de a stârni curiozitatea celor potențial interesați de subiect și de a-i invita să consulte lucrarea, valoarea ei fiind indiscutabilă. În acest sens, evidențiem ideea „necanonică”, însă foarte utilă și, după cum putem vedea, pe deplin funcțională de a reconstitui istoria unui centru urban prin cercetarea monografică a elementelor sale constitutive, fapt care permite o cunoaștere mult mai aprofundată a diverselor și complexelor aspecte istorice. De asemenea, remarcăm substanța și temeinicia documentării, vizibilă atât în valorificarea pertinentă a numeroase colecții de documente editate, cât și în introducerea în circuitul științific a unor resurse arhivistice inedite. Merită apreciat volumul mare de informații care a trebuit prelucrat pentru studierea multiplelor aspecte asumate în structura lucrării, atât din perspectiva descrierii fizice a mahalalei, cât și a dinamicii sociale și profesionale, în condițiile în care sursele grafice sau literare, de exemplu, sunt foarte rare sau prea puțin concludente. Din acest motiv, credem că travaliul de reconstituire a multor aspecte de topografie urbană, structură socială și viață cotidiană este similar cu cel al unui pictor în mozaic, informațiile fiind culese și asamblate fragment cu fragment, și chiar dacă la nivel de detaliu pot fi depistate și unele imperfecțiuni, imaginea de ansamblu este absolut convingătoare, din punct de vedere istoric, și seducătoare – prin culoare, intensitate și dinamism – sub raport literar. Rezultatul final este remarcabil și se constituie, fără îndoială, într-un model pertinent de abordare istorică, urbanistică, culturală și sociologică a unei structuri urbane.

Dan Dumitru Iacob

ANCA BRĂTULEANU, *Timișoara interbelică. Urbanism și arhitectură / Interwar Timișoara. Urbanism and Architecture*, Timișoara, Editura Artpress, 2016, 110 p., il.

Trebuie să menționem de la bun început că este o apariție editorială așteptată de mai mult timp. Cel puțin de patru ani, din momentul în care s-a obținut finanțarea din partea OAR pentru a fi tipărită. De fapt, promisiunea unei apariții în limba română, eventual bilingvă, a fost făcută chiar la sfârșitul cercetării realizate prin bursa din 2000–2002, *Research Support Scheme-Open Society Foundation, Praga*, cu subiectul „Protection of 1918–1940 Architectural Heritage in the plain of Tisza, Regional Identity in Modern Interventions; Methodes and Case study: Szeged, Subotica, Timișoara”. Studiul despre Timișoara a fost realizat atunci de colega Anca Brătuleanu, ajutată de Ana Maria Biro.

În afara participării cu un capitol în publicația *Temesvár, Szeged és Szabadka urbanisztikai és építészeti fejlődése az 1918–1941 közötti időszakban- a modernizmus hattása a regionális önzonosságra*, autori Dömötör Gábor, Gordana Prčić Vujnović, Anca Brătuleanu, Ana Maria Biro, publicată la Szabadka, Községközi Műemlékvédelmi Intézet, în 2008, tentative de a utiliza acest material consistent și extrem de valoros au mai fost făcute de Anca Brătuleanu. Cea mai importantă a fost participarea cu articolul „Timișoara între cele două războaie mondiale. Urbanismul sau Modernitatea între utopie și progres” în volumul *Orașele, orașenii și banii: atitudini, activități, instituții, implicații (sec. XVI–XX)*, ed. Laurențiu Rădvan și Bogdan Căpraru, Iași, Ed. Universității „Al. I. Cuza”, 2011.

Cartea era așteptată și de colegii arhitecți și urbaniști, care vedeau în ea o completare a monografiilor semnate de Mihai Opreș, dedicate Timișoarei, și în care urbanismul și mai ales arhitectura interbelică nu erau suficient de prezente. Așadar, sunt numeroase motivele conjuncturale de a saluta această apariție, dar, în cele ce urmează, doresc să le adaug pe cele care țin de calitatea propriu-zisă a cercetării și a rezultatelor obținute.

Timișoara este foarte bine cunoscută ca rezultat al sistematizării habsburgice din sec. al XVIII-lea, când orașul otoman a fost complet demolat (cu excepția castelului) și înlocuit printr-o morfo-structură urbanistică modernă, adaptată atât realităților politice și economice ale momentului, cât și celor militare. Acest fenomen și evoluția sa până pe la începutul sec. XX definesc pregnant Timișoara și constituie patrimoniului său principal, cel care, sub forma unor ansambluri și arhitecturi, este protejat sub forma monumentelor istorice clasate. Ceea ce s-a petrecut cu urbanistica și

arhitectura Timișoarei în perioada interbelică, odată integrată în Regatul României, a fost trecut cu vederea până la studiul colegei noastre, chiar dacă anumite sugestii de cercetare în acest sens fuseseră deja făcute. Așadar, primul și cel mai important merit al Ancăi Brătuleanu, este că a cercetat amănunțit realitățile interbelice timișorene, pentru care a detectat și prelucrat o cantitate considerabilă de informație inedită.

Un al doilea merit este punerea lui într-o formă structurată logic, subliniindu-i caracteristicile particulare, precum și cele care decurg din apartenența la o anumită cultură de respirație europeană, prin profesioniști, oameni obișnuiți, instituții, realizări urbanistice și arhitecturale. Trecând succint în revistă structura cărții, sper ca aceste calități să devină evidente. Încep prin a preciza că este o carte bilingvă (româno-engleză), fapt ce o va ajuta să pătrundă, așa cum merită de fapt, în istoriografia de profil internațională.

„Preambul” are rolul de a plasa în timp și spațiu cercetarea care a produs lucrarea publicată acum, elemente pe care le-am trecut în revistă în primele rânduri ale acestei prezentări. Sunt amintiți pașii realizării studiului, locurile cercetării, raportul dintre aspirații și rezultate, ultimele depășind, după cum se petrece de multe ori într-o adevărată cercetare, așteptările de început. Tot în primul capitol, autoarea dezvoltă câteva idei, care ajută la conturarea atmosferei culturale timișorene și a personalității câtorva protagoniști.

„Timișoara interbelică sau modernitatea între utopie și progres” este primul subcapitol prin care se intră efectiv în problematica asumată, pornindu-se de la utopiile care circulau în Timișoara, la începutul secolului XX. Ele se înscriau într-o tendință europeană firească, de a anticipa, cu speranță, viitorul orașelor, așa cum se prefigura într-o perioadă de relativ calm (cel puțin pentru partea occidentală a Europei). Autoarea demonstrează în continuare că, în ciuda războiului care a tăiat anumite fluxuri ale dezvoltării sau le-a încetinit, utopia și-a găsit rostul și a devenit generatoare de progres după război, chiar în România, stat aflat la începutul organizării și a reconstrucțiilor post-belice și în ciuda convulsiilor internaționale din anii '30-40. Meritul acestei stări de fapt paradoxale îl are orașul Timișoara însuși, dar îl au și câteva personaje, care se dovedesc a fi de anvergură europeană, care studiază, realizează conexiuni, propun, administrează, gestionează realitățile urbanistice și constructive complicate ale vremii, reușind să continue ceea ce se începuse înainte de război și să înnoiască atunci când era cazul. Între ele, Anca Brătuleanu îi remarcă pe Ernst Mühle, medic chirurg, dar pasionat de urbanism într-atât încât înainte de Primul Război Mondial începe să construiască macheta orașului „Golicity”, urmată, după război, de cea a orașului „Montecapela”, ambele replici subiective, ale Timișoarei reale și modele ale unei dezvoltări imaginare a acesteia. Urmează profesorul de franceză și doctor în Litere și Filosofie al Universității Sorbona, Victor Déznai, adeptul unui urbanism dedicat orașului privit ca un organism viu și destinat fericirii oamenilor. Déznai îl cunoaște, nu întâmplător, pe Le Corbusier, este colaborator al unor reviste de specialitate din Geneva, Paris, București și Bruxelles și militează activ pentru emanciparea științelor orașului.

Subcapitolul „O indiscutabilă identitate specifică” plasează Timișoara în contextul Banatului, caracterizat, poate mai mult decât multe arii geografice europene, prin multiculturalitate și multiconfesionalism, păstrate intacte și după intrarea în componența Regatului României. În fine, la sfârșitul capitolului, inclusiv pentru a demonstra modul în care Timișoara a absorbit aceste caracteristici, autoarea face o scurtă descriere a dezvoltării orașului până la Primul Război Mondial.

După acest scurt intermezzo, prin capitolul „Direcții principale ale dezvoltării urbane în perioada 1918–1940”, se continuă prezentarea atmosferei urbanistice a Timișoarei și a principalilor protagoniști care o fac distinctă, dar integrată principiilor modernismului internațional. Dacă primii doi protagoniști evocați mai sus sunt „diletanți cultivați”, Otto Bodascher, funcționar în Primăria Timișoarei, este, în mod evident, un profesionist, dar nu un simplu funcționar. El militează pentru aceleași principii urbanistice ca Déznai, publică în aceleași reviste, influențându-l pe arhitectul șef al orașului, Adrian Suciu, sau colaborând cu el. În ceea ce privește componenta tehnică a procesului, sunt prezentate elemente de legislație și administrație din acea perioadă, precum și modul în care se realiza planificarea urbană, care continuă, în mare măsură, propunerile antebelice ale planului altui profesionist de excepție – Emil Szillard.

În fapt, ca în toate cazurile de evoluție interbelică a orașelor din România, și la Timișoara, planurile proprii trebuiau articulate celor statale. Meritul echipei care lucra la Primărie a fost că, aproape sigur sub influența teoriilor evocate mai sus, evoluția orașului între 1918 și 1940 s-a produs firesc, logic, cu mari disponibilități de continuitate. Pentru a demonstra acest lucru, autoarea oferă două studii de caz: „strada-grădină” și „zonificarea urbană”, ambele reflectând o foarte bună cunoaștere a teoriilor urbanistice contemporane și calitatea procesului desfășurat la Timișoara. Un detaliu semnificativ, de evoluție îndelungată și bine ținută sub control urbanistic a unui sit, este cel al Abatorului, foarte bine cunoscut de autoare datorită unor studii la care a luat parte.

Penultimul capitol și cel mai consistent al cărții este „Arhitectura Timișoarei în perioada 1918–1940”. Este o abordare metodică a fenomenului, de la programe și tipuri de clădiri, până la arhitecții care au lucrat în Timișoara acelor timpuri. Investigația este continuată în registrul teoretic, prin cercetarea spațialității și expresiei arhitecturale ale clădirilor moderne, prin detectarea caracteristicilor arhitecturii moderne timișorene și, în fine, printr-o încercare de „deconstrucție a peisajului arhitectural”. Altfel spus, autoarea face o detaliată analiză a componentelor arhitecturii moderniste timișorene, care, asociate, dau caracter străzilor și unor cartiere în ansamblu. Capitolul este foarte bine ilustrat și aici se vede rezultatul cercetărilor de arhivă din Timișoara și la fața locului, prilej cu care autoarea a găsit sute de planuri de edificare și modificare a unor clădiri mai vechi și a găsit și fotografiat majoritatea clădirilor executate atunci. Cu aceleași prilejuri, autoarea a detectat proprietari (comanditari), proiectanți (nu numai arhitecți și ingineri, ci și tehnicieni) și constructori, date ale procesului, astfel încât a putut oferi adevărate biografii ale unora dintre clădiri. Toate acestea se constituie într-o extrem de valoroasă documentare și reper în raport cu felul în care această arhitectură se prezintă astăzi și cu felul în care ar trebui administrată.

Sinteticul capitol „În loc de concluzii” face un sumar raport între aspirațiile de la care a pornit acest studiu și rezultatele care au scos la lumină, în primul rând, calitățile bazice ale Timișoarei, ceea ce îi este propriu și ceea ce datorează mediului cultural din care face parte și profesioniștilor care l-au generat și apărât. Este o idee pe care și autoarea o subliniază fără echivoc: „...dacă Timișoara are și astăzi o personalitate puternică, acest fapt se datorează în bună măsură profesioniștilor care au știut să păstreze echilibrul între continuitatea devenirii orașului și modernitatea epocii” (p. 86). Aș putea spune că este un îndemn pentru profesioniștii de astăzi de a activa măcar la nivelul celor din perioada interbelică. Este un îndemn pentru păstrarea caracterului orașului, fără a ignora tendințele prezentului și viitorului. Cartea în ansamblul ei este o pledoarie în acest sens.

Calitățile acestei lucrări sunt vizibile și prin anexe, care conțin liste cu arhitecții care au activat în Timișoara interbelică, liste organizate după mai multe criterii, între care, de interes (dat fiind ideea de multi și inter-culturalitate) sunt locul studiilor, momentul obținerii diplomei și perioadele în care sunt înregistrați în Timișoara. De asemenea, se oferă o listă a clădirilor publice și de locuit ridicate atunci, cu adrese, anii edificărilor, autori ai proiectelor și constructori. Lista ilustrațiilor (cu proveniența lor), bibliografia (în care se remarcă numărul și varietatea arhivelor consultate) și mulțumirile autoarei adresate celor care au ajutat-o, în diverse moduri, finalizează cartea.

În fine, aș remarca încă odată calitățile deosebite ale studiului și capacitățile lui de a oferi o imagine concisă, corectă, suficient de completă pentru a scoate la lumină calitățile Timișoarei interbelice, concepte integrate celor de mai lungă durată care pot defini un întreg parcurs istoric al orașului, dar și extins la scara teritoriului și la categoria aceasta de orașe. Este un demers care, în mod evident, trebuie continuat.

Nu vreau să închei prezentarea fără să remarc calitatea de ansamblu și grafică a cărții, care demonstrează că volumul aparent modest (format și număr mic de pagini, datorat bugetului scăzut), poate să se transforme într-un produs atractiv, care impune respect. Sunt calități la care, în afara autoarei, care a avut un foarte bun control asupra întregului proces, au contribuit direct Radu Kopany, Alin Țăranu și, nu în ultimul rând, Dorin Moise, care a vegheat la derularea optimă și finalizarea întregului proces.

Teodor Octavian Gheorghiu

LIGIA DIMA, *Progresele oraşului-port Tulcea între anii 1878–1948* (Institutul de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion” Tulcea. Biblioteca Istro-Pontică. *Seria Istorie 1*), Iaşi, Editura StudIS, 2015, 356 p., il., facs., tab.

În ultimele decenii ale perioadei otomane, Tulcea era cel mai mare și important oraș al Dobrogei, surclasând Constanța; lipsește, până acum, un studiu monografic al acestuia – existând, totuși, destule mărturii și documente care să concure la o astfel de întreprindere. Și ea va fi făcută, am încrederea, în anii ce vor urma, poate autorul fiind chiar unul dintre tinerii cercetători de la laboriosul Institut de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion” din Tulcea. Până atunci, sub egida acestuia, a văzut lumina tiparului o carte – teza de doctorat elaborată sub conducerea profesorului Valentin Ciorbea, de la Universitatea „Ovidius” din Constanța – ce surprinde „progresele” Tulcei de după perioada otomană (1878), respectiv până la începutul perioadei socialiste (1948). Este un răstimp istoric pe care cercetătoarea Ligia Dima îl radiografiază cu minuțiozitate, rezultând o veritabilă cercetare monografică.

Lucrarea (apărută cu binecuvântarea I.P.S. dr. Visarion Bălțat și cu sprijinul financiar al Episcopiei Tulcea) este structurată în conformitate cu cerințele reclamate la o astfel de întreprindere intelectuală – *Introducere* (precedată de un *Cuvânt de binecuvântare* al ÎPS Visarion, Episcopul Tulcii, de mai multe *cuvinte înainte*, semnate de coordonatorul tezei și doi dintre membrii Comisiei, profesorii Gheorghe Dumitrașcu și Ion Bitoleanu), cinci capitole, *Concluzii* (pp. 313–324), *Abstract* (pp. 325–346) și, respectiv, *Bibliografie selectivă* (pp. 347–355).

În prezentarea sa, cu o notă atât de personală, atât de proprie – cu care cunosătorii lucrărilor de istorie ale regretatului profesor, chemat la Domnul la începutul acestui an, Gheorghe Dumitrașcu (25 septembrie 1939–17 ianuarie 2017) sunt familiarizați –, intitulată *O carte absolut necesară și deosebit de utilă* (pp. 13–15), se arată: „Aceasta e «povestirea» și prezentarea doamnei doctor Dima Ligia privitoare la progresele orașului și portului Tulcea între anii 1878–1948, despre care se va vorbi în două sensuri: această carte se va constitui în momentul de trecere spre alte perioade, constituind rezultanta demonstrată a primilor 70 de ani de la reunirea Dobrogei cu Țara. Cartea ar putea deveni clasică, în sensul în care s-ar putea cere la bibliotecă în felul acesta: «dați-mi, vă rog, o 'Tulcea' a doamnei doctor Ligia Dima»” (p. 15). Pentru ca profesorul Ion Bitoleanu să releve în *Un sincer cuvânt de prețuire*, că „o subtilă notă romantică răzbate în descrierea vieții acestui oraș multiethnic, dar și un strigăt de alarmă față de primejdia dispariției ireversibile a vestigiilor ce-i dau încă personalitatea sa inconfundabilă” (p. 17). Iar celălalt corifeu al istoriografiei dobroge de azi – din această emblematică triadă –, profesorul Valentin Ciorbea, subliniază, în *Cuvânt înainte*, la rându-i, valoarea documentară a lucrării, spunând, între altele: „Datele adunate din fondul Căpitania portului Tulcea, analizate, comparate și sistematizate în evoluția cronologică au permis autoarei să surprindă veridic și convingător caracteristicile activității portuare la Tulcea” (p. 12).

Cele cinci capitole sunt subîmpărțite tematic – cap. 1: *Orașul Tulcea în perioada 1878–1918* (pp. 42–108), cu 1.1. *Evoluția orașului Tulcea din cele mai vechi timpuri până în anul 1918* (pp. 42–54) (cu tematici circumstanțiate condițiilor geografico-istorice și, respectiv, situației economice) și 1.2. *Orașul Tulcea după reunirea Dobrogei cu România și până la sfârșitul Primului Război Mondial* (pp. 54–108) (aici se fac referiri la: situația administrativă, dinamica populației, activitatea edilitară, dezvoltarea economică, presa, învățământul, viața culturală și religioasă, orașul în perioada Primului Război Mondial); cap. 2: *Progresele orașului Tulcea între anii 1919–1939* (pp. 109–166), cu 2.1. *Orașul Tulcea în perioada 1919–1939* (pp. 109–129) (cu referiri succinte la populația orașului, administrația, activitatea filialelor partidelor politice) și 2.2. *Dezvoltarea economică a orașului Tulcea pe ramuri industriale* (pp. 129–166) (aici se detaliază: piscicultura, comerțul, târgurile și bălciurile, instituțiile de credit, agricultura, creșterea animalelor, diferite subramuri meșteșugărești, dar și, *nota bene*, tipografiile, instituții culturale și de învățământ, periodice școlare, presa – acestora din urmă le stătea, firește, mai bine într-un subcapitol separat: *Cultura*); cap. 3: *Orașul-port Tulcea între anii 1940–1948* (pp. 167–208), cu 3.1. *Administrația orașului Tulcea în perioada 1940–1948* (pp. 167–184), 3.2. *Activitatea edilitară a orașului Tulcea după anul 1940* (pp. 185–192), 3.3. *Instituții sanitare* (pp. 192–194), 3.4. *Situația întreprinderilor industriale înființate, desființate sau naționalizate* (pp. 194–200),

3.5. *Tulcea – oraș turistic* (pp. 200-208); cap. 4: *Evoluția portului Tulcea în perioada 1878–1939* (pp. 209–278), cu 4.1. *Regimul de navigație pe Dunăre în perioada 1878–1939* (pp. 209–214), 4.2. *Activitatea Comisiei Europene a Dunării în zona Portului Tulcea* (pp. 214–219), 4.3. *Situația portului Tulcea între anii 1878–1918* (pp. 219–243), 4.4. *Traficul și mișcarea fluvială în portul Tulcea între anii 1919–1939* (pp. 243–278); cap. 5: *Portul Tulcea în perioada 1940–1948* (pp. 279–312), cu 5.1. *Regimul de navigație pe Dunăre după izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial* (pp. 279–283), 5.2. *Situația portului Tulcea în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Traficul navelor și pierderilor materiale* (pp. 283–307), 5.3. *Situația forței de muncă din portul Tulcea* (pp. 307–312).

După cum se poate observa, structura lucrării indică o solidă arhitectură înrămată pe o solidă bază documentară, dezvoltându-se, etapă cu etapă, evoluția cunoscutei oraș nord-dobrogean. Autoarea nu se arată inhibată de multitudinea și, deseori, ariditatea datelor – mai ales a celor arhivistice –, reușind să dea viață orașului de la porțile Deltei Dunării. Atât în cuprinsul subcapitolelor, cât și în aprecierile sintetice; de exemplu: „izvoarele [arhivistice] păstrează scrisoarea trimisă distinsului profesor Constantin Giurescu, deoarece acesta luase inițiativa de a reface monumentul Mircea cel Bătrân și chiar donase 100 000 de lei. Documentul, emis de Prefectura Județului Tulcea la 18 august 1941, aducea la cunoștință profesorului Giurescu faptul că prefectul era înștiințat asupra inițiativei de reconstruire a monumentului Mircea cel Bătrân. De asemenea, se cunoștea și faptul că profesorul Giurescu a condus Ținutul Dunărea de Jos, punând bazele unui comitet de construcții care a declanșat colectarea fondurilor necesare. În acest sens, era rugat să comunice intenția sa de a conduce sau nu, pe mai departe, lucrările. În cazul în care răspundea afirmativ, prefectul, colonel Constantin Ionașcu, îl ruga «să comunice planul de acțiune și posibilitatea unui contact personal cu membrii comitetului de construcții și cu subsemnatul»” (p. 187). Sau sinteza: „Viața politică a orașului Tulcea se reia după Primul Război Mondial, odată cu viața politică a provinciei dintre Dunăre și Mare. Își încep activitatea o serie de partide: Partidul Național Liberal, Țărănesc, Conservator, Naționalist Democrat, Partidul Poporului, Partidul Comunist. Dintre ele, cel care a reușit să se impună prin acțiunile de manipulare a maselor populare și sugrumarea presei partidelor de opoziție, a fost Partidul Comunist. Dintre acțiunile cele mai grave ale acestui partid amintim anul 1948, care avea să aducă și mai multe pierderi materiale pentru populație. Prin adoptarea de către Marea Adunare Națională a legii privind naționalizarea unor bunuri materiale, s-a desfășurat o adevărată campanie de confiscare fără nici o justificare și despăgubire față de cei cărora li s-au ridicat bunurile. Multe familii, care prin obiectivele economice pe care le dețineau, contribuiau la dezvoltarea economică a orașului și județului Tulcea, au pierdut tot. Odată cu naționalizarea au pierdut nu numai fabricile și magazinele, dar au pierdut casele în care locuiau, și-au pierdut membrii familiei, și-au pierdut identitatea” (p. 319). Cu precădere, sunt de menționat paginile dedicate evoluției edilitare – ilustrate prin numeroase și elocvente imagini fotografice de epocă, precum și activităților economice și, nu mai puțin, a celor portuare.

În totul, volumul de față, cu o *Bibliografie* aproape completă (asupra subiectului abordat), reprezintă cea mai solidă monografie, de până acum, a orașului Tulcea – pentru perioada 1878–1948 –, îndreptându-ne a cere scrupuloasei cercetătoare continuarea investigațiilor documentare și pentru perioada din a doua jumătate a veacului trecut.

Stoica Lasca

MARA MĂRGINEAN, *Ferestre spre furnalul roșu. Urbanism și cotidian în Hunedoara și Călan (1945–1968)*, Iași, Polirom, 2015, 344 p., il., pl., tab., graf.

Mara Mărginean, cercetător postdoctoral la Academia Română. Filiala Cluj, a publicat în anul 2015, volumul de debut, care a atras în mod pozitiv atenția istoricilor preocupați de istoria României comuniste. Lucrarea reprezintă o variantă dezvoltată a tezei de doctorat, susținută în anul 2013 și intitulată: *Procesul de urbanizare în centrele industriale Hunedoara și Călan, 1945–1968*. Anterior, autoarea s-a remarcat printr-o serie de studii și articole care au anunțat preocupările sale atât pentru

istoria urbanizării și industrializării în România postbelică, cât și privind istoria culturală și istoria vieții cotidiene în comunism².

Înainte de a intra în detaliile cercetării efectuate de Mara Mărginean, precizăm că lucrarea iese în evidență prin perspectiva metodologică inovatoare, prin analiza complexă și prin sursele variate folosite. După cum o arată cuprinsul, autoarea și-a propus în acest volum nu doar să analizeze politicile de urbanizare ale regimului comunist la nivel local, prin intermediul unui studiu de caz, ci și felul în care locuitorii spațiului analizat „au perceput și interiorizat proiectul statului” (p. 17). Cu alte cuvinte, cum au trăit indivizii aceste transformări socio-economice, în ce fel viața de zi cu zi le-a fost transformată, în ce măsură valorile din spatele acestui proiect de modernizare, transmise pe diferite căi, au fost acceptate, interiorizate sau, dimpotrivă, respinse de populație. Rezultatul final a fost nu doar un studiu de caz cu relevanță locală, ci o analiză complexă a transformărilor suferite de societatea românească în perioada postbelică, analiză realizată „la firul ierbii”, după cum, în mod plastic, s-a exprimat autoarea (p. 17).

Prin perspectiva inovatoare asupra procesului urbanizării, Mara Mărginean intră într-un dialog cu discursul istoriografic internațional privind istoria comunismului. Cercetarea se apropie din punct de vedere metodologic de clasică monografie a lui Stephen Kotkin, *Magnetic Mountain: Stalinism as a Civilization*³. Această filiație istoriografică este vizibilă în definierea temei, alegerea metodologiei și în felul în care autoarea relaționează procesele economice cu cele sociale, rezultatul fiind o frescă a unei societăți aflată în profunde transformări. Astfel, Mara Mărginean pleacă de la premisa că Hunedoara trebuia să fie un „Magnitogorsk autohton”⁴, asemeni orașelor Nowa Huta, din Cehoslovacia sau Dunaujváros, din Ungaria (p. 13). Cu toate acestea, cercetarea sa nu pleacă de la preconcepția copierii fidele a modelului sovietic, ci analizează cu atenție receptarea și impactul local al acestui model (p. 19). În planul istoriografiei române, Mara Mărginean se înscrie pe linia deschisă, în ultimul deceniu, de o serie de volume colective și numere tematice publicate de Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc (IICCMER). Cartea deschide noi direcții de cercetare și perspective într-o istoriografie a comunismului românesc dominată încă de tradiția construită în jurul conceptului de totalitarism. Fără a minimaliza succesele acestei tradiții și valoarea euristică a acestui concept, așa cum am subliniat cu alte ocazii⁵, blocarea în această paradigmă produce o lipsă de deschidere față de problematica transformărilor socio-economice, o concentrare exagerată pe instrumentele represive folosite de regimul comunist în dauna altor mecanisme ale exercitării puterii. De asemenea, abordarea unidimensională pornind de la conceptul de totalitarism duce în final la o exagerare a controlului și eficienței aparatului de stat, precum și la o subevaluare a diferitelor forme de reacție a indivizilor și grupurilor la politicile regimului comunist⁶.

---

² Vezi unele dintre studiile anterioare ale Marei Mărginean: „Spațiu public, spațiu privat. Experiențe cotidiene în centrele siderurgice ale regiunii Hunedoara, 1945–1968”, în *Viața cotidiană în comunism (1945–1989)*. Anuarul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc, tom VIII, 2013, coord. Luciana M. Jinga (Iași: Polirom, 2013), 45–74; „Mobilitatea socială în orașul Hunedoara, 1945–1968”, *Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca, Series Historica*, tom LII (2013), 381–402; „Lumea în alb și negru. Caricatura în presa românească a anilor '50” (în colaborare cu Andrada Fătu-Tutoveanu), în *Istoria recentă altfel. Perspective culturale*, coord. Andi Mihalache, Adrian Cioflâncă (Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2013), 701–726; „Industrializare și urbanizare – muncitorii. Studiu de caz: Hunedoara”, în *Spectrele lui Dej. Incursiuni în biografia și regimul unui dictator*, coord. Ștefan Bosomitu, Mihai Burcea (Iași: Polirom, 2012), 321–336.

³ Stephen Kotkin, *Magnetic Mountain: Stalinism as a Civilization* (Berkeley: University of California Press, 1997).

⁴ Magnitogorsk este un oraș din Rusia (regiunea Celyabinsk), care, în anii 1930, a cunoscut un proces rapid de industrializare prin construirea celui mai mare combinat siderurgic din Uniunea Sovietică. A devenit încă din perioada interbelică un simbol al industrializării rapide din epoca stalinistă.

⁵ Corneliu Pintilescu, „Analiza comparată a totalitarismului: Perspective anglo-saxone și germane după 1989”, *Arhivele Totalitarismului*, 20, nr. 3–4 (2012): 159–172.

⁶ *Ibid.*, 167–172.

Viziunea inovatoare a Marei Mărginean privind urbanizarea în comunism constă în perspectiva duală asupra acestui proces complex. Cercetătoarea nu se limitează doar la analiza politicilor de urbanizare concepute la centru și implementate la nivel local, ci încearcă să privească procesul de urbanizare atât din perspectiva autorităților, cât și din perspectiva celor care trăiesc transformările socio-economice. Această perspectivă duală are la bază concepte și metodologii inspirate, pe de o parte, de Michel Foucault, precum cel de „guvernamentalitate”, iar pe de altă parte, de școala germană a istoriei vieții cotidiene intitulată „Alltagsgeschichte”⁷. Dacă prin „guvernamentalitate” autoarea înțelege „solidificarea puterii decizionale prin eficientizarea sistemelor de comunicație, control și poliție” (p. 15), în „Alltagsgeschichte”, vede „o formă de microistorie care abordează experiența cotidiană atât prin prisma felului în care statul influențează viața cetățenilor, cât și a felului în care aceștia (re)acționează” (p. 16). Instrumentarul metodologic este atât de tip calitativ, în mod special privind discursul factorilor implicați, cât și cantitativ. În această ultimă direcție, autoarea a realizat și interpretat statistici complexe, precum cele pentru evaluarea mobilității sociale, structura populației orașului pe gen, educație, profesii.

Având în vedere ambițiile cărții, era de așteptat ca și sursele inedite utilizate să fie pe măsură din punctul de vedere al complexității și diversității lor. O parte a acestor surse reflectă viziunea autorităților comuniste de la nivel central și local, iar o altă parte vorbesc despre felul în care oamenii simpli au trăit urbanizarea și industrializarea, despre viața de zi cu zi într-un centru industrial aflat într-o creștere rapidă. Între fondurile cele mai utilizate în documentarea cărții menționăm fondul Comitetului Central al PCR și fondul Președinției Consiliului de Miniștri, aflate în custodia Arhivelor Naționale Istorice Centrale, arhive ale asociațiilor profesionale implicate precum cea a Uniunii Arhitecților din București, arhiva fostei Securități, arhive externe („Open Society Archives” din Budapesta), fonduri regionale precum Fondul Întreprinderea de Construcții Siderurgice Hunedoara (aflat la Serviciul Județean Hunedoara al Arhivelor Naționale ale României din Deva), Fondul Centrala Industrială Siderurgică Hunedoara, precum și o serie de fonduri care reflectă activitatea partidului și a administrației de stat la nivel local.

Pentru a nu dispersa cercetarea, Mara Mărginean și-a limitat raza investigației la ceea ce aceasta denumeste ca fiind „arealul siderurgic hunedorean”, o decupare spațial-economică, reprezentând zona care gravita în jurul celor două centre industriale siderurgice: Hunedoara și Călan. În vederea argumentării acestei opțiuni, autoarea precizează că cele două centre produceau în 1960 circa „85% din producția de cocs, fontă și oțel” a României (p. 13).

Din punct de vedere cronologic, Mara Mărginean își limitează cercetarea la perioada cea mai dinamică a orașului cuprinsă între anii 1945 și 1968. În acest interval, populația arealului industrial crește de la 5 000 la circa 100 000 de locuitori, după care urmează stagnarea. Deși este remarcată această stagnare, fenomenul este puțin explicat pe parcursul cărții. O încercare în acest sens poate fi considerat subcapitolul IV.2.2., unde este menționată dispersarea de către Ceaușescu a „centrilor decizionali coagulați la nivel de minister în cursul conducerii lui Gheorghiu-Dej și înlocuirea acestora cu noi nuclee alcătuite din oameni pe care îi considera loiali” (p. 184). Reorientarea investițiilor către alte zone mai puțin dezvoltate ale țării este strâns legată de procesul de reconfigurare a puterii în partid, în mod special de afirmarea unor noi lideri la nivel local. Discursul privind necesitatea unei dezvoltări economice uniforme a țării a oferit legitimitate acestei reorientări a investițiilor. Mutarea direcției investițiilor în decursul anilor '60 a fost abordată pe scurt de Per Ronnas în deja clasică sa monografie privind urbanizarea în România⁸.

Cartea Marei Mărginean este structurată urmând două direcții, marcate prin cele două părți ale volumului. În prima parte, cercetarea se concentrează asupra politicilor de dezvoltare și organizare a spațiului urban, ținând cont, pe de o parte, de receptarea modelului sovietic, iar, pe de altă parte, de

---

⁷ Alf Lüdtke, *The History of Everyday Life: Reconstructing Historical Experiences and Ways of Life* (Princeton: Princeton University Press, 1995).

⁸ Per Ronnas, *Urbanization in Romania: A Geography of Social and Economic Change Since Independence* (Stockholm: The Economic Research Institute Stockholm School of Economics, 1984), 218.

condițiile locale de implementare a sa. Acestea au făcut ca rezultatul politicilor de urbanizare să fie diferit de cel așteptat de planificatori. Prima parte cuprinde capitolele intitulate: *Planuri politice și proiecte arhitecturale. Construcția orașului Hunedoara, 1945–1950, Funcționalism, raționalism și modernism. Un nou model de locuire urbană în spațiul est-european la jumătatea anilor '50, Realismul socialist materializat? Hunedoara anilor 1950–1955, Pragmatism și ideologie într-o etapă tranzitorie, 1955–1960 și Modernități întrepătrunse: arhitectura în anii '60.*

A doua parte urmărește felul în care oamenii simpli au trăit „noul spațiu urban”, felul în care industrializarea și urbanizarea au marcat viața de zi cu zi, în mod special mobilitatea socială, interacțiunea cu spațiul urban, calitatea vieții prin intermediul unor indicatori precum alimentația și condițiile de igienă. Sunt analizate, din punct de vedere calitativ și cantitativ, efectele sociale ale urbanizării. Aceste preocupări sunt reflectate în titlurile capitolelor părții a doua: *Mobilitatea socială între 1945–1968, Muncitorul: producător al spațiului urban, Muncitorul: consumator al spațiului urban.*

Ipoteza centrală a cărții este aceea că „arealul siderurgic hunedorean reprezintă rodul întrepătrunderii realităților românești cu influențele sovietice și occidentale, dar, în același timp este și o expresie a evoluției societății românești, deopotrivă sub forma continuității față de perioada anterioară instaurării regimului comunist și a rupturilor, adeseori violente și ireversibile” (p. 17). Această ipoteză unește capitolele cărții printr-un fir logic și dă sens incursiunilor în aspectele diverse ale fenomenelor socio-economice studiate. Deși exista riscul unui text prea încărcat cu termeni tehnici specifici domeniului urbanismului și arhitecturii, autoarea a reușit să păstreze echilibrul, stilul cărții fiind unul clar și concis, fără a face concesii în privința complexității analizei. În plus, cartea conține numeroase ilustrații bine alese, toate aceste calități făcând din cartea Marei Mărginean nu doar un prilej de lectură utilă, ci și plăcută.

Corneliu Pintilescu

IRINA TULBURE, *Arhitectură și urbanism în România anilor 1944–1960: constrângere și experiment*, București, Editura Simetria, 2016, 295 p., il.

Masiva și eleganta carte a Irinei Tulbure se referă la perioada 1944–1960, care prezintă un interes aparte pentru istoricul arhitecturii și urbanismului românesc. Această perioadă este aceea a „tranzitiei” de la sistemul democratic antebelic, afectat, însă, considerabil, de regimurile cu accente autoritare al lui Carol al II-lea și, respectiv Ion Antonescu, spre regimul politic socialist, care a durat până la sfârșitul anului 1989. A fost perioada când dominația politicului a fost cea care a dictat absolut toate activitățile țării, iar (fostele) profesii liberale, printre care și arhitectura, au trebuit să devină instrumente ale noii puteri. Spre sfârșitul acestei perioade, se stabilise, în privința arhitecturii și urbanismului, cel puțin, o concordanță a întregului sistem legislativ și administrativ socialist și ceea ce s-a numit „comanda socială”. Autoarea stabilește patru etape ale acestei tranziții, fiecare având caracteristici suficient de bine definite din punctul de vedere al principiilor și practicii profesiei: 1944–1948; 1948–1952; 1952–1956 și 1956–1960. Autoarea constată că pentru fiecare din aceste etape scurte nu au existat suprapuneri desăvârșite între noua ideologie politică, ideologia profesională și structurile de organizare ale acestora. Prin urmare, afirmă Irina Tulbure, fiecare din aceste scurte etape prezintă incoerențe, fapt care întărește caracterul de tranziție al acestora. Totodată, este de subliniat faptul, accentuat deseori în carte, că a fost o perioadă extrem de complexă, în care politicul și profesia se interferează permanent, dar în care profesiunea își are rădăcini foarte solide în perioada interbelică.

Într-adevăr, Irina Tulbure, bună cunoscătoare a arhitecturii și urbanismului perioadei dintre cele două războaie mondiale, înscrie, din punctul de vedere al istoricului matur, acești 15 ani care fac obiectul studiului în contextul istoric mult mai larg. Adoptând această perspectivă, singura corectă, de altfel, Irina Tulbure găsește neașteptat de multe continuități în domeniul profesiei, mult mai multe decât ne-am fi așteptat, poate: de la principiile întocmirii planurilor de sistematizare, care reiau numeroase principii și idei ale instrucțiunilor similare adoptate de Ministerul Lucrărilor Publice în

1939, la cel care privește locuința „socială”, bazată, cel puțin la începuturile regimului socialist, pe ideile și exemplele anilor 1930–1940 sau la diferite lucrări importante pentru orașe, care fuseseră avute în vedere, unele chiar proiectate, înainte de război.

Premisele schițează contextul general în care se situează, în continuare, desfășurarea cărții. Înainte de toate, cel al Uniunii Sovietice în care s-a instituit, ca formă a arhitecturii oficiale, la mijlocul deceniului 4, realismul socialist. Autoarea insistă, pe bună dreptate, asupra înțelesului acestei formule (a realismului socialist), înțelegând prin aceasta ansamblul său, de la ideologie până la partea formală. O atentă și foarte aprofundată analiză a contextului politic intern permite înțelegerea deplină a transformărilor radicale suferite de arhitectura sovietică, de la academismul manifestat la începutul secolului al XX-lea, la strălucitoarele experimente avangardiste și, apoi, la realismul socialist.

Ilustrarea difuzării acestei arhitecturi în fostele țări socialiste este făcută prin exemplele revelatoare de la Nova Huta, Varșovia, Sofia și Berlinul de Est. Contextul românesc are ca punct de pornire anul 1938, care a fost, din multe puncte de vedere, un moment de cotitură atât în politica națională sau în principiile de dezvoltare economică a României, cât și din punctul de vedere al arhitecturii și, în special, al urbanismului. Pe de o parte, tendințele de centralizare ale lui Carol al II-lea, exprimate prin legislație, prin intențiile de planificare a dezvoltării economiei naționale, pe de alta, doi ani mai târziu, în 1940, cutremurul din noiembrie a pus problema refacerii „exemplare” a centrelor din două orașe distruse în mare parte: Vaslui și Panciu, urmând dispozițiile mareșalului Antonescu.

Partea cea mai masivă a cărții, *And Form follows ... Politics*, tratează, în câteva capitole, principalele probleme ale perioadei studiate. Un prim capitol prezintă noile raporturi stabilite între arhitecți, organizațiile lor și stat, pentru ca, în continuare, să dezvolte, pe larg, unul din aspectele cele mai relevante ale perioadei – Arhitectura și discursul politic – aspect care a marcat, până la urmă, în mod decisiv, întreaga profesiune și modul de practicare a meseriei. Pentru aceasta, autoarea analizează cu multă atenție, literatura despre și pentru arhitecți. Și din acest punct de vedere, are loc o schimbare integrală a mijloacelor de propagandă: dispariția revistelor interbelice și apariția altora, cu profil ideologic radical schimbat. Traducerile numeroase din limba rusă, referirile (obligatorii sau benevole) la arhitectura URSS, inclusiv prin semnalări de apariții sau de lucrări recomandate arhitecților, ocupă un loc însemnat în spațiul publicistic. Nu sunt însă neglijate lucrările cu caracter accentuat profesional publicate, fie ele referitoare la amenajarea teritoriului și urbanism, fie din diferite domenii ale arhitecturii. Atentă la limbajul folosit de arhitecți, puternic ideologizat, Irina Tulbure remarcă prezența masivă, în cazul multor autori, a ceea ce se va numi mai târziu „limba de lemn”. Exemplare sunt, de asemenea, analiza revistei „Arhitectura”, în diferitele ei forme de apariție de după 1947, dar și comentariile făcute cu multă atenție asupra publicațiilor minore – broșuri de popularizare, ziare și reviste diferite etc.

Varianta românească a *proiectului socialist* este definită ca fiind proiectul care, în concordanță cu ideologia partidului, trebuia el însuși să genereze propagandă, cu alte cuvinte să aibă acel conținut de idei care să se înscrie pe linia stabilită de partid, a construirii socialismului. Exemplele analizate și autorii acestora, arhitecți formați înainte de 1944, cu o cultură diferită, solidă, clasică dar și în spiritul arhitecturii neoromânești și a celei moderne, arată dificultatea de asimilare *ad-literram* a modelului realismului-socialist sovietic, denotă tatonări, ezitări, sugestii moderniste (apreciate în epocă drept „formaliste și cosmopolite”) la teme care trebuiau să ilustreze, prin arhitectură, preluarea arhitecturii sovietice. Autoarea nu uită să semnaleze faptul că anumite mari lucrări (Opera Națională din București, de exemplu) au fost avute în vedere înainte sau în timpul războiului, fapt care subliniază un alt fel de continuitate a preocupărilor urbanistice și arhitecturale.

Următoarele două capitole analizează, cu deosebită atenție și acribie, modul în care au evoluat în această perioadă *Construcția orașelor* și *Arhitectura*. Arhitectura reflectă aceleași tatonări, între căutările (obligate) ale expresiei realismului socialist, reflexele arhitecturii moderne interbelice sau a celor de tentă monumentalizată de la sfârșitul anilor '30 – începutul deceniului următor, ca și primele semne ale abandonării arhitecturii sovietice de import, în favoarea unei noi arhitecturi moderne, aceea a sfârșitului anilor 1950. Elocvente sunt hotelurile de pe litoral sau noul centru al Galațiului, proiectul lui Virgil Nițulescu pentru blocul de pe Bulevardul Magheru, variantele succesive ale clădirii

radiodifuziunii etc. Arhitectura, extrem de bine analizată, ilustrează tendințele puternice ale perioadei, frământările arhitecților, dificultățile de asimilare a arhitecturii realismului socialist dar și deseori puternica amprentă a arhitecturilor interbelice.

Ultima parte a lucrării, *De la politicile sociale la politica socialistă*, semnalează permanența, relativ îndelungată, a unor idei, principii și chiar a unei bune părți a legislației ale perioadei interbelice în privința locuinței. Ele au fost preluate și transformate conform noii viziuni politice începând cu anul 1950, într-o acțiune de construcție de masă, în mari ansambluri, a locuinței perioadei socialiste.

Un loc important îl ocupă în carte problemele legate de urbanism, înscrise firesc în discursul lucrării. Pe de o parte, este semnalată schimbarea principiilor urbanistice, de la cele ale urbanismului liber, dependent de punctele cardinale, spre cvartalele de proveniență sovietică și apoi aplicarea largă a principiilor Cartei de la Atena. Pe de altă parte, este urmărit modul în care a fost aplicată ideea orașului nou socialist, puternic industrializat, o idee mult prea generală, totuși, pentru a putea fi neglijate condiționările locale de diferite tipuri. O foarte mare parte a exemplificărilor sunt inedite, rezultat al unor atente și îndelungate cercetări de arhive (inclusiv în fonduri accesibile cercetării de puțină vreme), fapt care este, în sine, o contribuție considerabilă în studiul acestei perioade. Alte exemple, cunoscute, reluate în acest context, nu fac altceva decât să contureze cu mai multă precizie epoca. Trebuie adăugat că, pe lângă realizări efective, Irina Tulbure a prezentat și numeroase proiecte nerealizate (inclusiv diferite proiecte de concurs) care, în ansamblul lor, ilustrează nu numai practica profesională, ci și gândirea urbanistică a epocii. Astfel, în capitolul *Ideii pentru reconstrucție*, sunt menționate proiectele succesive pentru Canalul București-Dunăre, din intervalul 1911–1942, precum și planurile de urbanism și desenele detaliate de arhitectură pentru centrele orașelor Panciu și Vaslui, grav afectate de cutremurul din 1940, iar în continuare, diferite proiecte ale unor centre civice de localități rurale (și a câtorva clădiri publice ale acestora), datând din 1942, exemple care făceau parte dintr-un ambițios plan al mareșalului Antonescu de sistematizare a tuturor localităților din România.

Mult mai numeroase sunt proiectele și realizările din capitolul *Construcția orașelor*, aparținând perioadei 1944–1960. Acestea ilustrează schimbările succesive ale concepțiilor urbanistice, de la cele ale urbanismului liber, dependent de punctele cardinale, spre cvartalele de proveniență sovietică și apoi aplicarea largă a principiilor Cartei de la Atena, în condițiile dependenței crescânde a urbanismului și a arhitecturii de planurile de dezvoltare economică: sistematizarea teritorială a Văii Jiului apoi a regiunii Hunedoara; proiectele exemplare ale aplicării urbanismului liber ale anilor 1944–1947 pentru cartierele Ferentari și PTT București și Steagul Roșu din Brașov; schimbarea de optică, sub influența sovietică, prin exemple revelatoare ale cvartalurilor din diferite orașe, cu accent particular pe orașele din Valea Jiului; trecerea de la „orașul grădină” cu locuințe individuale spre cele colective (la Hunedoara) și, apoi, spre organizarea ansamblurilor de locuințe colective; proiectele aferente Canalului Dunăre-Marea Neagră; proiectele pentru Galați și Onești; în fine, etapa „desprinderii” (1956–1960), prin proiectele centrului orașului Galați și concursurile pentru piețele N. Bălcescu, Unirii din București și piața Unirii din Iași.

Întreaga lucrare se bazează pe o foarte extinsă bibliografie care reflectă diversitatea surselor de informare pe care le-a luat în considerare autoarea: de la documente de arhivă, la colecții de acte legislative, diverse broșuri propagandistice, la cotidiene și periodice, lucrări de istorie generală, volume, studii și articole publicate în reviste etc. Trebuie subliniat, de asemenea, rolul considerabil pe care-l are ilustrația foarte variată și neașteptat de edificatoare pentru subiectul tratat, fapt care subliniază deschiderea intelectuală a autoarei spre domenii diferite care conturează o imagine dintre cele mai sugestive ale epocii, accentuând, cu multă forță, considerațiile conținute în text.

Scrisă fără patimă sau resentimente – atitudine des întâlnită, încă, în lucrări care se referă la întreaga perioadă încheiată în 1989 (de când a trecut, totuși, mai bine de un sfert de secol !) – cartea Irinei Tulbure, de o mare seriozitate și rigoare științifică, poate fi considerată, pe bună dreptate, una dintre acele lucrări care, cu siguranță, va rămâne de referință pentru multă vreme de acum înainte.

Nicolae Lasca

VALERIU NICOLESCU, EDUARD NICOLESCU, *Dumbrava. Un „Pantheon” buzoian*, Buzău, Editura Editgraph, 2016, 190 p.+36 p.il.

O carte dedicată unui cimitir, dar mai ales celor înhumați acolo, nu este chiar atât de des întâlnită în peisajul istoriografic românesc. Valeriu Nicolescu, bine-cunoscutul istoric buzoian, împreună cu fiul său, Eduard Nicolescu, care a studiat teologia la Atena, au avut acest curaj de a explora cimitirul „Dumbrava”, cel mai important din municipiul Buzău.

Cartea se deschide cu un *Cuvânt înainte* semnat de Nicolae Peneș, scriitor și istoric buzoian, în care prezintă, foarte pe scurt, istoria acestui cimitir, dar și câteva personalități ale orașului, care și-au găsit odihna veșnică aici.

Urmează un argument al celor doi autori, care subliniază că demersul lor a dorit să scoată din uitare „numele unora dintre cei care au reprezentat ceva pentru istoria Buzăului”.

Cei doi autori au prezentat personalitățile înhurate în cimitirul „Dumbrava” în funcție de ocupația avută în timpul vieții: „Industriași, comercianți, politicieni, parlamentari, edili”, „Magistrați, avocați”, „Militari”, „Cadre didactice, literați, jurnaliști, muzicieni, actori, interpreți”, „Medici-farmaciești”, „Preoți”, „Alți antreprenori, comercianți, politicieni”, „Ingineri, șefi de instituții sau întreprinderi”, „Alți buzoieni ce au activat în diverse domenii de activitate”. Cele două capitole de la finalul cărții prezintă *Buzoieni de altă origine etnică și Donatori și donații*.

Capitolele cărții cuprind, de fapt, o succesiune de biografii, însoțite de fotografii, ale personalităților de importanță națională sau locală, înhurate în cimitirul „Dumbrava”. Printre cele recunoscute la nivel național se numără N.I. Constantinescu, fostul primar al orașului și fost deputat, unul dintre liberalii de seamă ai țării, Leon Leonida, părinte al automobilismului românesc, comandorul Ion Stănculescu, fost comandant al Școlii de Perfecționare pentru Piloții de Război, Corneliu Ștefan, jurnalist, Mihaela Runceanu, cântăreață de muzică ușoară, Sava Gerota, farmacist, publicist și politician, Gabriel Cocora, preot, istoric și publicist. Lucrarea conține câteva sute de biografii, dovadă a unei acribii remarcabile a autorilor. Valeriu Nicolescu a fost interesat de biografia oamenilor importanți ai Buzăului de mai mult timp. În 1999–2001, el a tipărit trei volume intitulate *Buzău-Râmnicu Sărat. Oameni de ieri, oameni de azi*, care conțin un număr imens de biografii ale unor personalități trecute sau actuale ale județului. De data aceasta, s-a referit doar la cei înhumați în acest cimitir.

Cartea se încheie cu un număr mare de fotografii, cu principalele cavouri din cimitirul „Dumbrava”.

Istoria cimitirului „Dumbrava” este tratată foarte pe scurt de către cei doi autori, deși era interesant de văzut felul în care autoritățile locale au gestionat, de-a lungul timpului, acest cimitir, cel mai important al orașului. Cimitirul „Dumbrava” este important și pentru că are o serie de cavouri și statui funerare interesante, realizate de arhitecți și artiști importanți. De departe, cea mai cunoscută este statuia „Rugăciunea”, a lui Constantin Brâncuși, dar mai există și o lucrare a lui Storck, de asemenea, valoroasă. De aceea, o analiză a evoluției arhitecturii funerare din cimitirul „Dumbrava” va trebui realizată în viitor.

Lucrarea lui Valeriu Nicolescu și Eduard Nicolescu este un omagiu adus personalităților buzoiene, o încercare de a ridica vălul uitării. Sunt cuprinse în paginile acestei cărți biografiile unor oameni care, prin activitatea lor, au dus la dezvoltarea orașului.

Cartea a fost publicată în condiții grafice excelente, încă o dovadă a evoluției editurilor buzoiene.

Viorel Gheorghe

**MARIUS NECULAE, *Râmnicenii și Revoluția Română din 1989*, Cluj-Napoca,
Editura Mega, 2016, 198 p.+10 pl.**

Apariția unei cărți dedicate Revoluției din 1989 de la Râmnicu-Sărat este o raritate în istoriografia buzoiană. Subiectul, chiar și după 26 de ani, rămâne unul fierbinte și controversat. Demersul lui Marius Neculae este din acest motiv unul salutar și demn de urmat, mai ales că nu există încă o carte serioasă dedicată evenimentelor revoluționare din municipiul Buzău.

Cartea începe cu o *Prefață* a cercetătorului Cosmin Budeancă, de la Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc, urmată de un *Argument* al autorului, *Istoriografia și problematica surselor, Eroii-Martiri și cinstirea lor, Luptători și alți participanți*.

În esență, această carte de istorie orală cuprinde 22 de interviuri și două testimoniale scrise, toate realizate de autorul cărții, în perioada august 2015 - septembrie 2016.

Cele 22 de interviuri sunt interesante pentru că autorul cărții a dorit și a reușit să obțină mărturiile din partea ambelor tabere implicate, a fostelor oficialități comuniste și a revoluționarilor. În afară de evenimentele pur revoluționare, din paginile acestei cărți se conturează imaginea unui orașel de provincie, a cărui viață molcomă a fost puternic tulburată. Teama, dezinformarea, speranța sunt doar câteva dintre sentimentele încercate în Decembrie 1989 de către râmniceni, alături de lupta pentru putere în rândul noilor autorități.

Marius Neculae reușește să contureze prin aceste interviuri, evenimentele din Decembrie 1989 petrecute la Râmnicu-Sărat, dovedind că și un mic orașel de provincie poate avea momentele sale de strălucire. Chiar dacă este o carte de istorie-orală, poate era nevoie și de un studiu istoric, în care să fie analizate din perspectiva specialistului evenimentele relatate.

Cartea conține pe lângă *Concluzii* și un număr de 25 de anexe documentare, o amplă bibliografie și zece planșe color.

În concluzie, cartea *Râmnicenii și Revoluția Română din 1989* este interesantă pentru că aduce informații noi despre evenimentele petrecute, dar și anumite clarificări.

Viorel Gheorghe

***Mediaș – 750. Studii, vol. I și II, volume îngrijite de VASILE MĂRCULEȚ și HELMUTH JULIUS
KNALL, Mediaș, Editura Crisserv, 2015, 2016, 151, 215 p., il., tab., facs.
(Bibliotheca Historica Mediensis, XXIV și XXV)***

În anul 2017, municipiul Mediaș aniversează 750 de ani de la prima sa atestare documentară. În pregătirea evenimentului, istoricii din Mediaș au inițiat editarea unei serii de volume care să pregătească redactarea unei monografii ample a orașului, din care au apărut deja primele două volume, reunind 21 de studii, care abordează diferite aspecte din trecutul orașului de pe Târnava Mare. Coordonatorii volumelor, profesorii dr. Vasile Mărculeț și Helmuth Julius Knall, sunt bine cunoscuți pentru activitatea lor de cercetare, pentru volumele proprii publicate și pentru cele editate⁹. Primul este cunoscut ca bizantinolog, în timp ce al doilea s-a concentrat asupra istoriei locale. Proiectul lor privind o monografie amplă a orașului se desfășoară sub egida Asociației Istoricilor din Mediaș, a Primăriei Municipiului Mediaș și a Forumului Democrat al Germanilor din Mediaș, tipărirea volumelor apărute fiind finanțată de Departamentul pentru Relații Interetnice al Guvernului României.

Ambele tomuri pe care le prezentăm aici sunt precedate de introduceri semnate de editori, care lămuresc intențiile și geneza volumelor. Acestea sunt precedate de o serie de volume și studii

---

⁹ Vezi Gheorghe Bușoiu, Lucian Giura, *Profiluri medieșene*, 1 (Sibiu: Editura Techno Media, 2011), 204-206 și 2 (Sibiu: Editura Techno Media, 2011), 19-22.

despre diferite aspecte din istoria Mediașului, realizate în principal de cercetătorii medieșeni și apărute cu ocazia aniversării a 730 și a 740 de ani de la prima atestare a orașului, dar și cu alte ocazii. Întrucât studiile publicate în ultimele două volume apărute au în vedere finalitatea monografiei, în mod firesc, întâlnim și două lucrări despre clima Mediașului, semnate de Cătălina și Ioan Mărculeț și de Nicolae Rusan. Din același domeniu este și studiul lui Alexandru Bucur, cu un titlu semnificativ: *Apa, la Mediaș, de la beneficii la calvar* (vol. II, 22–39), în care autorul trece în revistă marile inundații din secolele XVI–XXI, care au lovit orașul. Istoria veche a locurilor pe care se află astăzi așezarea este ilustrată mai firav, doar de scurtele considerații ale lui Mihai Chiriac privind un fragment de monument sculptural roman găsit în 1971, în cartierul „Gura Câmpului” (I, 7–13). Evoluția orașului în Evul Mediu este urmărită în comunicările semnate de Răzvan Mihai Neagu, care se referă la relațiile dintre Decanatul Mediaș al Bisericii Catolice și Episcopia Transilvaniei în secolele XIII–XIV (I, p. 14–24) și Vasile Mărculeț, care elucidează prezența la Mediaș a domnitorilor Țării Românești, Vlad Țepeș și Petru Cercel (I, p. 25–33). Același autor, împreună cu Răzvan Mihai Neagu, abordează un alt aspect din trecutul orașului: cele 19 diete care au avut loc aici în epoca Principatului autonom, între anii 1553 și 1689 și cele 3 de la începutul stăpânirii Habsburgilor, dintre anii 1706 și 1713 (II, p. 43–60). De consemnat și documentele inedite comunicate, după toate normele, de Dragoș Lucian Țigău, în legătură cu aspecte puțin cunoscute din trecutul localității. Este vorba despre un privilegiu al romilor din Mediaș, dat de regele Ludovic al II-lea Jagiello în 1522, care întărea de fapt, o reglementare a statutului lor în anii lui Matia Corvinul (I, p. 34–46) și de un atestat universitar emis la Wittenberg, în 23 martie 1682, pentru Michael Mauritius, student din Mediaș, prea puțin cunoscut (II, p. 61–70). Ambele documente sunt reproduse corect, sunt interpretate și încadrate în epocă, subliniindu-se plusul de informații oferite pentru evoluția orașului. Aceleași aprecieri sunt valabile și pentru documentul din 1688, emis de conducerea săsească a orașului Mediaș, prin care se stabilea statutul unui grup de români din satul Benești, așezați în satul Ighiș, locuit de sași, în ținutul Celor Două Scaune, publicat de Liviu Cîmpeanu și Hansotto Drotloff (II, p. 71–81). Pe aceeași linie se plasează și documentul publicat și tradus de aceiași doi autori, în care un contemporan relatează asediul la care a fost supus Mediașul de către curuți în anul 1705. De această dată, comunicarea este redactată bilingv, în germană și română, probabil avându-se în vedere interesul mai larg, al istoricilor maghiari și germani, pentru aceste informații. Documentele traduse în românește sunt puse astfel la îndemâna cercetătorilor care se ocupă de această epocă și care pot contribui la îmbogățirea informațiilor existente. Epoca modernă este reprezentată de un singur articol, semnat de Alexandru Bucur, care tratează cu detalii, acțiunile militare din perioada 2–11 martie 1849, desfășurate în jurul Mediașului (I, p. 94–106).

Cele mai multe studii (o treime) abordează subiecte din istoria contemporană a orașului, este drept, mai puțin cercetată. Astfel, Vasile și Ioan Mărculeț tratează aspecte ale reformei agrare din 1921 – în care au fost implicați și medieșenii Michael Ambrosi, proprietar și viticultor renumit și fabricantul Samuel Karres (I, p. 107–113) –, iar Mircea Hodârnu reconstituie momente importante din activitatea Reuniunii Meseriașilor Români din Mediaș în perioada interbelică (II, p. 82–98). Un studiu care aduce în atenție dimensiunea orașului ca centru de învățământ militar de-a lungul întregului secol trecut este acela semnat de Ovidiu Dicoi, care prezintă insigne și medalii legate de existența Școlii Tehnice de Aviație la Mediaș, între anii 1921 și 2004 (II, p. 99–112). Cele mai interesante, atât pentru trecutul orașului, cât și în general, sunt studiile privind personalitatea lui Hermann Oberth, profesor la Liceul German din oraș între anii 1925 și 1938. În primul articol, Liviu Pintican-Juga prezintă amintirile unui martor ocular, Ioan Lupu, care, copil fiind, a asistat la experimentul lansării unei rachete de către Oberth, la Mediaș, în mai 1935 (II, p. 113–121). Al doilea studiu, elaborat de Ion Mihai Ionescu, vine în continuarea unor cercetări mai vechi ale autorului și se referă la urmărirea savantului de către serviciile secrete (sovietice, americane) interesate de cercetările sale încă din anii interbelici și ajunge până la dezbaterile de astăzi, din presă, privind atitudinea politică a lui Oberth (I, p. 114–132).

Trecutul culturii medieșene este abordat în două episoade importante: prima expoziție filatelică din mai 1939, prezentată detaliat de Liviu Pintican-Juga, cu surse și multe ilustrații ca anexe

(II, p.128-173), și începuturile muzicii rock la Mediaș și în țară (în anii '60 din veacul trecut), prezentate de Mircea Hodârău (I, p. 133-142).

În istoria sportului medieșean, cel mai important eveniment a fost organizarea în oraș a celei de-a XXIX-a ediții a Jocurilor Internaționale ale Copiilor, desfășurate sub egida Comitetului Internațional Olimpic. După ce o echipă din Mediaș a participat la edițiile anterioare ale Jocurilor, un grup de medieșeni au avut, în 1997, ideea aducerii acestei manifestări sportive în orașul lor, în anul 1999. Autorul studiului de față, Ion Mihai (Jimmy) Ionescu, cunoscut istoric și jurnalist, s-a aflat printre aceștia și ne aduce astfel, într-o prezentare pertinentă, alături de documentele folosite, mărturia prețioasă a participantului la toate aceste evenimente, încadrându-le în succesele sportului medieșean din ultimele decenii și restabilind unele adevăruri. Fără îndoială că aceste aspecte nu pot lipsi dintr-o viitoare monografie a orașului.

Putem conchide că cele două volume prezentate succint își ating scopul: sunt o bună pregătire pentru monografia avută în vedere, întrucât aduc în circuitul științific noi informații din trecutul orașului, de interes și pentru istoria întregii țări, propun uneori corijări și restabilesc adevăruri. Cele 21 de texte reunite nu au însă același nivel științific, situație frecventă în cazul unor asemenea culegeri de studii și articole. În cazul monografiei avute în vedere, care va fi, fără îndoială, o lucrare cu mai mulți autori, se impune o atenție sporită, pentru evitarea unor asemenea neajunsuri. Le dorim succes colegilor medieșeni în realizarea acestui deziderat și așteptăm cu interes rezultatul strădaniilor lor științifice.

Vasile Ciobanu

„eikonocity”, Napoli, anul I, nr. 2, iulie – decembrie 2016, 84 p., il., pl., h. ISSN 2499-1422

Ne bucurăm să semnalăm apariția celui de-al doilea număr al *open journal*-ului „eikonocity – Storia e Iconografia delle Città e dei Siti Europei – History and Iconography of European Cities and Sites”, disponibil la adresa <http://serena.unina.it/index.php/eikonocity>. Revista semestrială a colegilor italieni are un regim de publicare *blind review* și se bucură de coordonarea Centrului de Cercetare Interdepartamentală privind Iconografia Orașului European (CIRICE) al Universității „Frederic al II-lea” din Napoli.

Editorialul acestui număr – *O privire asupra orașului: spații, reprezentări și tehnici*, text semnat de Annunziata Berrino, directorul adjunct al publicației – este o invitație la lectură, fiecare articol în parte beneficiind de o scurtă și argumentată prezentare.

Temele discutate în cele cinci articole aparțin unor specialități diverse de istorie urbană, autorii lor fiind deja recunoscuți în domeniul lor.

Articolul geografului Marco Petrella (Universitatea Molise din Campobasso), *Iconografia digitală: biblioteci, globuri virtuale, instrumente pentru studiul orașelor istorice* compară datele unei cercetări din 2004 despre materialele privind iconografia orașelor europene existente online cu situația din mai 2016. În particular, lucrarea se concentrează pe tranziția de la organizarea tematică a datelor spre utilizarea spațiului drept criteriu de ordonare a surselor iconografice. Accentul este pus pe cartografia urbană.

Valentina Russo (restaurator la Universitatea „Frederic al II-lea” din Napoli), în articolul său *O jumătate de artificiu. Cupola bazei din Pietrasanta între construcțiile napolitane din secolul al XVII-lea*, descrie etapele construirii bisericii Santa Maria Maggiore, restaurările și reconstrucția sa în stil baroc. După cutremurele de la sfârșitul secolului, alegerile tehnice ale arhitectului Giuseppe Lucchese, în special cupola dublă, au adus modificări complexe monumentului.

Gilles Bertrand (profesor de istorie modernă la Universitatea Grenoble Alpes) ne vorbește în textul intitulat *Călători europeni între sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XIX-lea și reprezentările zonelor italiene de coastă: porturi, țărături, mare*, despre complexe relații pe care călătorii europeni le-au avut, în secolul al XVIII-lea, cu Mediterana și coasta italiană. Autorul

identifică în descrierile de călătorie și reprezentările artistice diferite abordări: frica de mare, țărnul ca refugiu, căutarea erudiției clasice în zona de coastă, rolul economic și utilitar, estetica litoralului ca extindere a cunoașterii, coasta hedonistă ca sursă de noi plăceri.

Alessandro Castagnaro și Roberta Ruggiero (Departamentul de Arhitectură al Universității „Frederic al II-lea” din Napoli) se ocupă de *Colegiul Costanzo Ciano, bază a „orașului modern” Napoli*. Construirea colegiului, într-o zonă de dealuri și cratere, multă vreme rămasă liberă, face parte dintr-un context de dezvoltare urbană care a implicat extinderea la vest și înființarea unui „oraș modern”. Colegiul a fost construit de arhitectul Francesco Silvestri, între 1937 și 1940, cu aprobarea lui Mussolini. Ridicat cu tehnici moderne de construcție, evocate de raționalismul italian cu referințe la tradiționalismul local, colegiul face parte din curentul numit *Tradiție* sau *Cealaltă Modernitate*.

Salvatore Santuccio (Școala de Arhitectură și Design – Universitatea din Camerino), în *Excursie și peisaj. Experiența carnetului de călătorie*, ne vorbește despre peisaj. Termenul este unul foarte special, deoarece înseamnă atât peisajul natural, cât și reprezentarea unui loc. Acest dublu sens vine de la conceptul peisajului ca un loc care trebuie să fie reprezentat. Utilizarea carnetului de călătorie, adică a unui reportaj ilustrat, este unul dintre cele mai bune moduri de a descrie un peisaj. Pentru a explica acest rol fundamental, sunt utilizate exemple de peisaje foarte complexe, pline de ruine fizice și psihologice.

Anda-Lucia Spânu

VIATA ȘTIINȚIFICĂ

Conferința Comisiei Internaționale pentru Istoria Orașelor, Kiel, septembrie 2016

În anul 2016, conferința anuală a Comisiei Internaționale pentru Istoria Orașelor s-a desfășurat în orașul Kiel, din nordul Germaniei, și a avut loc în zilele de 15–16 septembrie, manifestarea fiind găzduită de Internationale Begegnungszentrum (IBZ), Christian-Albrechts-Universität zu Kiel. Tema conferinței a fost *Changing Social Functionalities of Urban Spaces*, comunicările fiind susținute de participanți din mai multe țări europene.

Cuvântul de inaugurare i-a aparținut profesorului Gerhard Fouquet, din partea organizatorilor, și profesorului Michel Pauly, din partea Comisiei. Șirul comunicărilor a fost deschis de Pierre Monnet (Franța), cu o comunicare specială, intitulată *Raum und Stadt, Raum der Stadt: Eine städtische Sozialgeschichte zwischen Verortung und Verordnung* [*Space and Town, Space of the Town: an Urban Social History between Location and Regulation*], în care autorul a ridicat complexa problemă a definirii orașului în ziua de azi. Prezentările care au urmat au fost grupate pe secțiuni. Prima, cu titlul *Mitte und Rand / Centre and Periphery*, a reunit comunicările: *Der städtische Ort nicht-städtischer Gruppen: Jüdische Gemeinden in kleinpolnischen Städten* [*The Urban Site of Non-Urban Groups: Jewish Communities in Towns of Lesser Poland*], prezentată de Zdzisław Noga (Polonia), în care profesorul de la Cracovia a tratat prezența evreilor în orașele medievale din Polonia Mică, punând accent pe caracterul de izolare al acestor comunități în secolul al XVI-lea; *Städtische Orte geistlicher Frauen im spätmittelalterlichen Straßburg* [*Urban Sites of Religious Women in Late Medieval Strasbourg*], de Sabine Klapp (Germania); *Interaction, Representation, Memory: Courty Sites in Medieval Towns*, de Sven Rabeler (Germania), care a pus accent pe funcțiile sociale ale curților și zonelor adiacente, privite din perspectivă urbană; *Orte des Konsums in der Industriestadt des 19. und frühen 20. Jahrhunderts: Passagen, Einkaufszentren, Galerien am Beispiel von Riga* [*Sites of Consumption in the Industrial City in the 19th and Early 20th Century: Malls, Shopping Centres, Galleries – the Example of Riga*], de Mărtiș Mintaus (Letonia), care a prezentat caracteristicile unor anumite tipuri de clădiri publice în perioada industrială la Riga.

Secțiunea a doua, *Oben und unten / Top and Bottom*, a cuprins trei comunicări. Marc Boone (Belgia) a prezentat textul *Urban Space and Social Protest: the Long Tradition of Social Unrest in Flemish Cities During the Late Middle Ages (Late 13th–Late 15th Century)*, în care și-a îndreptat atenția către rolul și funcțiile dezvoltării unor spații emblematic în Flandra medievală târzie; Friedrich Lenger (Germania), în *Cities as Sites of Social Protest: Europe 1850–1914*, s-a ocupat de protestele urbane; Robert Šimůnek (Cehia), *Orte der Fürsorge im Stadtraum der Residenzstadt des Mittelalters und der Frühen Neuzeit* [*Sites of Care in the Urban Space of Residence Towns in Medieval and Early Modern Times*], s-a arătat preocupat de rolul spitalelor ca locuri de auto-reprezentare a fondatorilor și donatorilor, precum și de relația acestor instituții cu orașele; Holger Th. Gräf, Andrea Pühringer (Germania), în *Orte der Fürsorge im Stadtraum der Kurstadt* [*Sites of Care in the Urban Space of the Spa Town*], au luat în discuție cazul orașelor balneare ca exemple de topografie și organizare spațială a siturilor de îngrijire.

În fine, ultima secțiune, intitulată, *Innen und außen / Inside and Outside*, a reunit studiile: *Slovenian Medieval Cities and their Environment, especially on the Case of Medieval Ljubljana*, de Miha Kosi (Slovacia), care face un studiu de caz aplicat pe orașul Ljubljana în privința relației dintre oraș și mediul înconjurător; *Reichstagsgesandte, Stadtbürger und Klerus als getrennte Gesellschaftskreise? Soziale Räume des Immerwährenden Reichstags zu Regensburg* [*Envoys of the Imperial Diet, Citizens, and Clergy as Separate Social Circles? Social Spaces of the Perpetual Diet of Regensburg*], de Harriet Rudolph (Germania), care și-a bazat textul pe mărturiile de călătorie și descrierile de orașe legate de felul în care orașul imperial Regensburg a fost marcat de trei „cercuri sociale”: dieta

imperială, orașul și clerul catolic, care însă nu interacționau prea mult; *Der Innenraum als Außenraum: Die Verflechtung sozialer Räume in der barocken Residenzstadt am Beispiel des Schlosskirchen-Rathaus-Komplexes im nassauischen Weilburg* [*The Interior as Exterior Space: the Interrelationship of Social Spaces in the Baroque Residence City – the Example of the Complex of Castle Church and Town Hall in Weilburg (Nassau)*], de Matthias Müller (Germania), și *Places of Spare Time in the Industrial City of the 19th and Early 20th Century*, de Marjaana Niemi (Finlanda), care se ocupă de zonele de vilegiatură din preajma orașelor industriale, la cumpăna secolelor XIX și XX.

În cadrul conferinței, a avut loc și obișnuita reuniune a grupului de lucru privind Atlasul istoric al orașelor, coordonat de doamna Annagret Simms (Irlanda) și Katalin Szende (Ungaria). Reprezentanții țărilor participante (inclusiv România) au luat cuvântul și au prezentat situația atlaselor istorice din statele pe care le reprezintă. În 16 septembrie, s-a desfășurat obișnuita adunare generală a Comisiei, ultima prezidată de președintele Michel Pauly, care a anunțat că se retrage. S-au discutat următoarele: reinnoirea statutului de membri ai Comisiei pentru mai mulți reprezentanți din țările membre (fără Grecia, al cărei membru nu a fost prezent în ultimii ani); acceptarea unui nou membru, din partea Norvegiei (Steinar Aas); discutarea temelor pentru conferințele ce vor urma. S-a hotărât ca viitoarele conferințe ale Comisiei să aibă loc la Cracovia, în 2017 (cu tema „Political Functions of Urban Spaces through the ages”), respectiv Salzburg, în 2018. În ultima parte a adunării, s-a purces la alegerea unui nou președinte al Comisiei. Cel care a întrunit unanimitatea a fost unul din reprezentanții Poloniei, profesorul Roman Czaja, de la Universitatea din Torun, ce va conduce Comisia în următorii cinci ani, secondat, ca secretar general, tot de Martin Scheutz, de la Universitatea din Viena. S-au reinnoit și rândurile board-ului Comisiei, prin alegerea lui Laurențiu Rădvan (România) și Marjaana Niemi (Finlanda).

Laurențiu Rădvan

Workshopul internațional „GIS-based cartography – A change of media or a change of paradigms for Historic Towns Atlases?”, Münster, 22–25 martie 2017

În primăvara acestui an, s-a desfășurat la Münster, Germania, un workshop internațional referitor la atlasul istoric al orașelor europene și cartografia bazată pe Sistemele Informatice Geografice (GIS), organizat de Institut für vergleichende Städtegeschichte – IStG [Institutul de Istorie Urbană Comparată] în cooperare cu Abteilung für Westfälische Landesgeschichte der Westfälische Wilhelms-Universität Münster [Departamentul pentru Istoria regiunii Westfalia al Universității din Münster]. Evenimentul a fost inițiat și coordonat de Dr. Daniel Stracke, cercetător al IStG și redactor al Atlasului istoric al orașelor germane. Participanții au provenit din Germania și din alte 10 țări europene: Irlanda, Regatul Unit, Olanda, Luxemburg, Italia, Finlanda, Polonia, Slovacia, Ungaria și România. Printre aceștia, s-au numărat istorici, arheologi, istorici ai artei, specialiști GIS și cartografi, majoritatea implicați în proiectele naționale din seria atlaselor istorice ale orașelor europene.

Comunicările, demonstrațiile și dezbaterile s-au desfășurat de-a lungul a patru zile (22–25 martie), în sediul IStG din Münster. Lucrările și materialele demonstrative au vizat diferite aspecte legate de realizarea hărților în mediul digital sau efectuarea unor analize urbane cu ajutorul platformelor de tip GIS. Întâlnirea a mai inclus un tur ghidat al centrului istoric al orașului Münster, o recepție la primăria din Münster și o vizită la colecția de hărți a departamentului pentru Westfalia din cadrul arhivelor landului Renania de Nord-Westfalia (NRW Landesarchiv Westfalen).

În prima zi (22 martie), au fost punctate și dezbătute noțiuni generale referitoare la cartografierea cu mijloace GIS. Programul a fost deschis de Dr. Daniel Stracke. Acesta a prezentat succint felul în care utilizarea aplicațiilor de tip GIS a schimbat modul de realizare a atlaselor istorice ale orașelor. Dezbaterile care au urmat au atins și problema găsirii unei modalități optime de diseminare a datelor provenite din atlase în mediul online. Ca variante s-au propus soluții gratuite de tip Web GIS (Open Layers, Leaflet etc.) sau utilizarea aplicației ArcGIS Online.

A doua zi (23 martie), Sarah Gearty de la Royal Irish Academy a prezentat realizarea digitală a volumelor din seria atlasului istoric al orașelor din Irlanda (*Becoming a digital town atlas: the Irish experience, Town atlas mapping*). Lucrarea a fost urmată de demonstrații susținute de Rachel Murphy (*Town atlas mapping: creating the core map in ArcGIS și Integrating maps and texts: plotting town atlas data in ArcGIS*). Aceasta a expus o variantă de difuzare în mediul online a atlasului, prin publicarea hărții istorice digitizate ca imagine de fundal și adăugarea unui fișier vectorial, cu puncte ce pot fi interogate pentru a obține mai multe informații legate de clădiri sau diferite locații. Metoda respectivă are avantajul de a nu distribui datele vectoriale ale hărții cadastrale (în funcție de sursele utilizate, datele se află deseori sub interdicția de a fi publicate gratuit) și de a oferi o minimă interfață interactivă utilizatorului. Lucrările participanților din Polonia și Finlanda s-au axat pe procedurile utilizate în mediul GIS pentru realizarea materialului cartografic digital, în principal georeferențierea și digitizarea hărților istorice folosite ca surse. Lucrarea prezentată de cartograful Dr. Agnieszka Pilarska, de la Universitatea Nicolaus Copernic din Toruń (*Geomatic aspects of designing the second volume of the atlas of Toruń*), a descris realizarea celui de-al doilea volum al atlasului istoric al orașului Toruń. Din prezentarea susținută de Agnieszka Pilarska a reieșit importanța identificării proiecției și a informațiilor topo-geodezice pentru procesul de georeferențiere a hărților istorice. În continuare, Antti Härkönen, de la Universitatea Finlandei de Est din Joensuu, a prezentat metodologia folosită pentru întocmirea atlasului orașului Vyborg din Federația Rusă (*Constructing the digital town atlas of Vyborg*). Acest proiect, dedicat unui oraș aflat pe rând sub administrație suedeză, rusă, finlandeză, sovietică și, după 1991, din nou rusă, a fost realizat printr-o colaborare între istorici și cercetători din Finlanda și Rusia. Dezbateră ulterioară a fost consacrată metodei de lucru folosite pentru realizarea hărților digitale. Accentul a căzut asupra importanței precizării surselor pentru elementele vectorizate în cadrul atlaselor. A fost menționată posibilitatea integrării informațiilor vectoriale legate de zonele urbane din bazele de date deja puse la dispoziție de diverse instituții sau autorități locale (primării, oficii de cadastru etc.). De asemenea, s-a încercat identificarea unor programe sau module care să permită automatizarea procesului de digitizare a hărților istorice.

Utilizarea aplicațiilor GIS pentru analiza spațială a habitatului istoric urban a constituit tema lucrărilor și demonstrațiilor susținute în 24 martie. S-a remarcat expunerea Dr. Ketii Lelo, de la Universitatea de Studii Roma-Trei (Universită degli Studi Roma Tre) având ca subiect analiza spațială a peisajului urban al Romei în secolul al XVIII-lea (*Quantitative spatial analysis*). Cu ajutorul informațiilor cadastrale și a planurilor istorice ale Romei din secolul al XVIII-lea, au fost realizate mai multe analize referitoare la distribuția spațială a locuitorilor în funcție de venituri, densitatea de locuire, disponibilitatea spațiului locativ etc. Dr. Justin Colson, de la Universitatea din Essex, a prezentat felul în care istoria urbană poate fi predată cu ajutorul cartografiei digitale (*Teaching Urban History through Mapping: Research-led teaching with GIS Tools*). Printre proiectele studenților săi, realizate în aplicația ArcGIS Online și dedicate istoriei orașului Colchester, se numără cartografierea asediului orașului din 1648 (în timpul Războiului Civil Englez) sau distribuția meseriașilor în funcție de domeniul de activitate în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Realizările în domeniul cartografiei urbane în mediul GIS din spațiul Țărilor de Jos au fost expuse de participanții provenind din Olanda: Jaap Evert Abrahamse, Marcel IJsselstijn, Menne Kosian, Reinout Rutte și Bram Vannieuwenhuyze (*Historic Towns atlases, urbanization and GIS in the Low Countries*). Deși în Olanda și Belgia s-a renunțat la publicarea seriei Atlasului istoric al orașelor, numeroase alte lucrări sau portaluri cartografice au fost lansate în ultimii ani. Una dintre publicațiile prezentate este *Atlas of the Dutch Urban Landscape* [Atlasul habitatului urban din Olanda]. Dintre proiectele online se remarcă portalul *hisgis.nl*, inițiat de Fryske Akademy [Academia Frisiei], prin care se intenționează digitizarea integrală a planurilor cadastrale ale Olandei din 1832. Planurile procesate până în acest moment, alături de alte hărți istorice scanate și georeferențiate, pot fi consultate online prin intermediul unei aplicații interactive.

Dezbateră de la finalul celei de-a treia zi s-a concentrat asupra diverselor impedimente care limitează publicarea online a conținutului atlaselor istorice. Printre obstacolele principale se numără restricțiile de a publica hărți istorice aflate în colecțiile unor arhive și biblioteci sau necesitatea de a reproiecta datele vectoriale din proiecțiile cartografice naționale în proiecția Mercator (proiecția Mercator este utilizată pentru ArcGIS Online).

Comunicarea reprezentanților Universității din Bologna, Dr. Rosa Smurra și Dr. Marco Orlandi (*A GIS-based methodology for HTAs. Ravenna on the eve of the Railway age*), susținută în 25 martie, a fost, probabil, punctul culminant al workshopului. Utilizând două planuri cadastrale ale orașului Ravenna din secolul al XIX-lea, Marco Orlandi a realizat o analiză spațială a modificărilor survenite între prima și cea de-a doua jumătate a secolului, utilizând programul ArcGIS Pro. Schimbările peisajului urban s-au datorat, în principal, reconfigurării zonei în care a fost construită gara orașului în anul 1863. Impresionantă a fost reconstrucția tri-dimensională a Ravennei, realizată pe baza datelor vectoriale digitizate după planurile istorice.

La finalul workshopului, s-a încercat impunerea unei minime standardizări a fișierelor vectoriale create pentru atlase. S-a propus ca tabelul de date atribut să conțină, pe cât posibil, informații legate de sursele utilizate (planuri istorice, date arheologice etc.), precum și o catalogare a parcelelor în funcție de utilizare (zonă rezidențială, parc, teren agricol etc.) sau a construcțiilor, în funcție de categorii și importanță (biserici, clădiri publice, clădiri rezidențiale, fortificații etc.). În încheiere, Daniel Stracke și Philipp Schneider (IStG) au prezentat forumul dedicat discuțiilor legate de atlasele istorice ale orașelor (*Using the Historical Towns Atlas Forum*¹). Discuțiile informale, purtate în pauze, de-a lungul celor patru zile și la încheierea evenimentului, au contribuit la stabilirea sau consolidarea legăturilor profesionale între participanți și la împărtășirea unor cunoștințe din domeniul cartografiei digitale sau cel al istoriei urbane. Dezbaterile și discuțiile informale au fost deosebit de utile, mai ales pentru participanții care s-au întâlnit pentru prima dată cu ocazia workshopului din Münster.

Andrei Nacu

---

¹ <http://www.uni-muenster.de/Staedtegeschichte/portal/staedteatlanten/historictownsatlasesforum.html> (accesat în 6.04.2017)

IN HONOREM

La o dublă aniversare: CIOR – 25, Paul Niedermaier – 80

Cea de-a 80-a aniversare a Domnului profesor universitar dr. Paul Niedermaier, membru corespondent al Academiei Române, la 25 iulie a.c., coincide cu un alt jubileu: 25 de ani de la constituirea Comisiei de Istorie a Orașelor din România (CIOR), în contextul primei sesiuni de comunicări științifice organizată la inițiativa Domniei Sale, la Sibiu, în mai 1992, în actualul sediu al Forumului Democrat al Germanilor din România.

Domnul Niedermaier avea ideea unei asemenea structuri încă dinainte, deoarece în 1988, a fost cooptat în Comisia Internațională de Istorie a Orașelor. Membrii acestui organism sunt, de obicei, exponenți ai unei organizații naționale, grupându-i pe specialiștii din țara respectivă, indiferent de domeniul pe care îl ilustrează: arhitectură, urbanism, istorie, arheologie, arhivistică, muzeologie etc. În condițiile de libertate de după 1989, se putea lua și la noi o inițiativă în acest sens. Cercetătorul științific Paul Niedermaier s-a folosit de oportunitatea revenirii Institutului de la Sibiu, până atunci Centrul de Științe Sociale al Academiei de Științe Sociale și Politice, în rețeaua de institute ale Academiei Române, din care fusese smuls în 1970, ca și celelalte institute de științe socio-umane. La începutul anului 1990, cercetătorii au avut, pentru prima și ultima dată, posibilitatea să decidă ce se întâmplă cu institutul și chiar să-și aleagă directorul. În acest context de înnoiri era firesc să fie aprobată cererea dlui Niedermaier pentru înființarea unei comisii speciale de studiere a trecutului centrelor urbane, în rețeaua celorlalte comisii ale Academiei și în deplină consonanță cu structurile similare active în alte țări europene. Odată primită aprobarea de principiu, s-a trecut la contactarea celor mai importanți cercetători din domeniu și s-a organizat sesiunea de la Sibiu, care și-a propus o radiografiere a stadiului cercetărilor cu privire la geneza și evoluția istorică a așezărilor urbane. În atmosfera febrei întemeierilor din primii ani ai epocii postcomuniste au răspuns invitației istorici renumiți, ca: Alexandru Andronic, Mircea D. Matei, Paraschiva Victoria Batarciuc, Paul Binder, Maria Dogaru, Thomas Nägler, Gernot Nussbächer, arhitecți ca: Hermann Fabini, Teodor Octavian Gheorghiu, Virgil Pop ș.a. După sesiune a avut loc adunarea de constituire a Comisiei de Istorie a Orașelor din România (CIOR), în prezența academicianului Vladimir Trebici, care a reprezentat Academia Română și a susținut inițiativa. Adunarea de constituire a discutat și a aprobat programul și statutul CIOR. S-a convenit ca în fiecare an să existe o sesiune de comunicări științifice, pe o temă dată, în alt oraș. În același cadru s-a convenit să aibă loc și adunările generale ale CIOR. Totodată, s-au ales structurile de conducere: comitetul, președintele, vicepreședinții și secretarul comitetului. În mod firesc, a fost ales președinte dr. Paul Niedermaier. Domnia Sa s-a implicat în toate acțiunile CIOR, în cei 25 de ani care au trecut. Funcția de președinte a deținut-o până în anul 2008, când a declinat acceptarea unui nou mandat, pentru a putea acorda prioritate altor proiecte în preocupările sale. Domnia Sa a fost desemnat președinte de onoare al CIOR și face parte,

în permanență, din comitet. Drept urmare, a fost mereu prezent în viața micii noastre comunități și a insistat să realizăm toate dezideratele din documentele constitutive adoptate în 1992 și adaptate pe parcurs la necesitățile apărute. Așa a fost cazul cu inițierea unor mari proiecte ca dicționarul istoric al orașelor, continuarea susținută a celor deja începute (atlasul istoric și bibliografia istoriei orașelor), instituirea Medaliei pentru cercetarea istoriei orașelor. Sesiunile anuale ale CIOR s-au ținut regulat (cu o singură excepție), dar în 6 ani au fost organizate și alte manifestări științifice (colocvii, simpozioane, dezbateri, sesiuni internaționale). O prezentare amănunțită a activităților a făcut-o chiar fondatorul Comisiei, Domnul Paul Niedermaier, membru corespondent al Academiei Române din anul 2001, sărbătoritul de astăzi, care a fost mereu sufletul asociației noastre¹. Întrucât la ultimele două aniversări cu cifre rotunde, am prezentat cititorilor revistei noastre realizările științifice ale Domnului Niedermaier², ne limităm aici la cele din ultimul deceniu, la ctitoria sa cea mai dragă, Comisia de Istorie a Orașelor, și la Institutul de la Sibiu, care o găzduiește.

În ultimul deceniu, directorul Institutului de Cercetări Socio-Umane, Paul Niedermaier, și-a continuat activitatea la conducerea instituției pe care o exercită cu succes din anul 1994. Sub îndrumarea sa, Institutul a sărbătorit aniversările a 40, 50 și 60 de ani de la înființare, în 1956, cu împliniri notabile ale cercetătorilor săi în domeniile lingvisticii, istoriei, etnologiei, cu zeci de volume (dintre care șapte au obținut premii ale Academiei) și sute de studii publicate, cu contribuții științifice reale, cu lucrări unice ca: *Dicționarul graiurilor săsești*, *Atlasul istoric al orașelor din România*, volumele de istorie a orașelor ș.a., cu redactarea și publicarea a patru reviste: *Forschungen zur Volks- und Landeskunde*, *Historia Urbana*, *Studii și comunicări de etnologie* și *Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane Sibiu*.

În același timp, sărbătoritul de astăzi și-a continuat cercetările proprii și a publicat în 2008, la Editura Böhlau din Köln, Weimar și Viena, volumul *Städte, Dörfer, Baudenkmäler. Studien zur Siedlungs- und Baugeschichte Siebenbürgens*, reunind o serie de studii risipite prin diferite publicații și reviste, reprezentative pentru direcțiile de interes ale preocupărilor sale: demografia istorică, habitatul medieval, istoria urbanismului și a așezărilor urbane, conservarea monumentelor etc. Au urmat două volume fundamentale, care încununează opera sa științifică: *Habitatul medieval în Transilvania* și *Geneza orașelor medievale în Transilvania*, apărute la Editura Academiei Române, în 2012, respectiv 2016. Autorul a sintetizat și a tradus în limba română rezultatele publicate până acum în limba germană, în ambele cazuri, dar a venit și cu idei noi, ținând cont de noile rezultate ale investigațiilor proprii și ale altor cercetători. Cele două volume de sinteză oferă însă numeroase informații și concluzii de interes larg. Impresionant este și numărul ilustrațiilor, multe desenate cu acuratețe de autor, de-a lungul anilor, care întregesc în mod fericit textul volumelor și facilitează înțelegerea. Așa cum s-a constatat³, ambele tomuri propun noi metode de cercetare interdisciplinară, deschid noi căi de investigație științifică, sunt lucrări de neocolit de către toți cei interesați de trecutul centrelor urbane, de istoria habitatului medieval, de conservarea și protejarea monumentelor de patrimoniu, de urbanismul practicant.

În cei zece ani din urmă, domnul Niedermaier a continuat activitățile și în celelalte domenii, fiind prezent activ în conducerile unor asociații științifice și institute de cercetări, ca și pe plan obștesc. Ca semn al recunoașterii contribuțiilor sale, a fost răsplătit și în ultimul deceniu cu distincții și ordine. Astfel, în anul 2007, Confederația Mondială a Sașilor i-a acordat Premiul Cultural al Sașilor, pentru realizările sale științifice și culturale, pentru contribuțiile la protejarea patrimoniului cultural săsesc, la păstrarea identității culturale a comunității săsești. În anul 2013, președintele

---

¹ Vezi site-ul CIOR și Paul Niedermaier, *Comisia de Istorie a Orașelor – un deceniu de activitate*, *HU*, 10, nr. 1–2 (2002): 3–7; idem, *Comisia de Istorie a Orașelor din România la 20 de ani*, *HU*, 21 (2013): 5–14.

² Vasile Ciobanu, *Dr. Paul Niedermaier la 60 de ani*, *HU*, 5, nr. 2 (1997): 287–289; idem, *Paul Niedermaier la 70 de ani*, *HU*, 16, nr. 1–2 (2007): 301–303.

³ Vezi recenziile semnate de Maria Crîngaci Țiplic, *HU*, 21 (2013): 291–293 și Teodor Octavian Gheorghiu în acest număr.

Germaniei, Joachim Gauck, i-a conferit „Crucea ordinului federal cu panglici”, pentru aportul său la dezvoltarea relațiilor științifice româno-germane. În anul următor, primarul Sibiului, Klaus Johannis, i-a înmănat însemnele de cetățean de onoare al orașului natal, pe care l-a servit cu credință și îndeosebi pentru activitatea sa de membru al Consiliului Local, pentru contribuția sa la pregătirea și desfășurarea manifestărilor generate de calitatea de capitală culturală europeană a orașului, în anul 2007, eveniment unic în trecutul de peste opt secole al așezării, pentru întocmirea documentației în vederea înscrierii centrului istoric al orașului pe lista patrimoniului mondial UNESCO.

Redacția revistei noastre, toți membrii Comisiei de Istorie a Orașelor nu pot uita că revista de față și asociația noastră nu ar fi existat fără angajamentul total al omului sărbătorit în acest an și fără înzestrarea sa cu harul cititorilor. Personal, îmi amintesc de febra pregătirii primelor reuniuni ale Comisiei, de insistența Domnului Niedermaier pentru depășirea obstacolelor, de numeroasele drumuri făcute la Poligrafia din Sibiu (recent dispărută) pentru apariția primului număr al revistei noastre și de grija sa pentru calitatea materialelor publicate, dar și față de ținuta grafică, nu tocmai satisfăcătoare cu mijloacele tehnice de atunci, fapt care se poate constata astăzi la o simplă alăturare a primului număr cu un exemplar din volumul XXIV, de anul trecut. Risipă de timp și energie a consumat președintele Comisiei în primii ani și cu redactarea buletinului *Informații privind istoria orașelor*, care, în condițiile de acum 25 de ani, era un mijloc pentru a păstra legătura cu membrii CIOR. Nu se pot uita însă nici satisfacția sa la apariția unui număr nou al publicațiilor noastre, nici mulțumirea după reuniunile științifice reușite, cum au fost, de exemplu, sesiunile Comisiei Internaționale de Istorie a Orașelor, desfășurate la Târgoviște (1996) și Sibiu (2011).

Cu sprijinul, cu îndemnul și sfaturile sale constante, Comisia de Istorie a Orașelor și-a urmat calea trasată de fondator și considerăm că este cel mai potrivit semn de mulțumire și de omagiu pentru sărbătoritul de astăzi, continuarea activității, dorința de îmbunătățire a ei, abordarea unor noi proiecte de cercetare, ridicarea nivelului cercetărilor și al revistei de față, creșterea numărului de membri și atragerea cât mai multor tineri, pentru a asigura viitorul asociației noastre.

În acest an aniversar, cu o dublă însemnătate, vă dorim, Domnule Președinte de onoare, ani mulți, cu sănătate și putere de muncă, pentru a vă putea duce la bun sfârșit proiectele și pentru a vă bucura de aprecierea noastră, a tuturor membrilor CIOR și a celor care beneficiază de rezultatele cercetărilor Dumneavoastră, în așteptarea unor noi concluzii și a unor noi sinteze pe care să ni le oferiți.

Vasile Ciobanu

ABREVIERI

<i>AARMSI</i>	– <i>Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice</i> , București.
<i>AG</i>	– <i>Arhiva Genealogică</i> , Iași.
<i>AICSUS</i>	– <i>Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane Sibiu</i> , București.
<i>AIIX</i>	– <i>Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”</i> , Iași.
<i>AM</i>	– <i>Arheologia Moldovei</i> , Iași.
<i>AȘUI</i>	– <i>Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași</i> , seria Istorie, Iași.
<i>DIR</i>	– <i>Documente privind istoria României</i> , București.
<i>DRH</i>	– <i>Documenta Romaniae Historica</i> , București.
<i>HU</i>	– <i>Historia Urbana</i> , București.
<i>HUI</i>	– <i>Historia Universitatis Iassensis</i> , Iași.
<i>IN</i>	– „Ioan Neculce”. <i>Buletinul Muzeului de Istorie a Moldovei</i> , Iași.
<i>JUH</i>	– <i>Journal of Urban History</i> , Sage Publisher, Thousand Oaks, CA, SUA.
<i>MR</i>	– <i>Miron Costin</i> , Iași.
<i>RI</i>	– <i>Revista istorică</i> , București.
<i>RMM-MIA</i>	– <i>Revista Muzeelor și Monumentelor. Monumente Istorice și de Artă</i> , București.
<i>SAI</i>	– <i>Studii și articole de istorie</i> , București.
<i>SCIVA</i>	– <i>Studii și cercetări de istorie veche și arheologie</i> , București.
<i>Urkundenbuch</i>	– <i>Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen</i> , Hermannstadt, Bukarest.

CĂTRE AUTORI

Anuarul *Historia Urbana* promovează publicarea de articole, studii și note bibliografice axate pe subiecte de istoria orașelor. Comitetul de redacție are dreptul de a respinge materialele lipsite de valoare științifică și poate să solicite autorilor revizuirea textelor pentru a corespunde exigențelor profesionale specifice revistei. De asemenea, redacția respinge articolele care au mai fost publicate în alte reviste sau cărți. Manuscrisele și CD-urile predate la redacție nu se restituie autorilor.

Textul:

Manuscrisele vor fi predate redacției atât imprimare, cât și pe suport informatic, în fișiere *.doc sau *.rtf. În ambele variante textele trebuie să coincidă în totalitate.

Textele manuscriselor vor fi redactate cu programul Word / Microsoft Office (sau cu alte programe care salvează fișiere compatibile cu Word), cu fonturi Times New Roman (excepție caracterele speciale – chirilice, grecești etc.), de mărime 11, la un rând și jumătate, cu paragrafele de 1 cm. Notele vor fi dispuse la subsolul paginii (*footnote*), mărimea fonturilor fiind de 10. Se vor păstra pe fiecare pagină margini de cca. 3 cm, pentru corecturi.

Redacția acceptă manuscrise în limba română și în limbi de circulație internațională, data limită de primire a manuscriselor fiind 30 decembrie a anului precedent apariției.

Rezumatul, cuvintele cheie și referințele despre autori:

Indiferent de limba în care sunt redactate, manuscrisele vor fi însoțite de rezumat în limba română și în limba engleză. Tot în limba engleză se vor traduce titlul lucrării, 5–10 cuvinte cheie referitoare la subiectul lucrării și câteva referințe despre autor (titlul științific, funcția, profesia, instituția unde activează, adresa acesteia, un nr. de telefon și o adresă de email). Rezumatul poate varia ca întindere, de la 150–300 de cuvinte (o jumătate de pagină), în cazul articolelor de până la 20 pagini, și până la 2 000 de cuvinte în cazul articolelor ample și publicate în alte limbi, excepție făcând engleza.

Sistemul critic:

Sistemul de note utilizat de *Historia Urbana* este cel occidental, fapt pentru care vă recomandăm să utilizați MANUALUL DE STILURI CHICAGO. (Referințe la: http://www.chicagomanualofstyle.org/tools_citationguide.html).

Se vor respecta abrevierile folosite în revista *Historia Urbana*, scrise cursiv, ori se vor propune altele noi, dacă va fi cazul.

Orice referință bibliografică, din text sau de la sistemul critic, care nu este în limbile română, engleză, franceză sau germană, va fi urmată, între paranteze drepte, de traducerea în limba în care este redactat articolul (română sau o limbă de circulație internațională). Referințele redactate cu caractere slave (din rusă, bulgară) vor fi transliterate după normele utilizate de Academia Română (vezi <http://ro.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Transliterare>). Abrevierile care desemnează termeni specifici unui anumit domeniu (din jargonul profesional) și care nu sunt de uz general vor fi însoțite – doar la prima menționare în text – de explicarea lor, cuprinsă între paranteze rotunde. De exemplu: „PUG (plan urbanistic general)”.

Ilustrația:

Componentele grafice (tabele, imagini, planșe, hărți, schițe etc.) trebuie să fie de cea mai bună calitate. Ele vor fi anexate sub formă de fotografii, fotocopii („Xerox”), printuri (pe imprimantă laser) sau schițe de mână. Se acceptă și materiale scanate, alb-negru, la o rezoluție minimă de 360 dpi, în format JPG. Dimensiunile materialelor grafice nu vor depăși dimensiunile oglinzii paginii de revistă (190×130 mm). Rugăm atenție la calitatea ilustrațiilor!

Toate materialele grafice vor conține, pe verso sau pe margine, referințe de identificare și numere de ordine (Fig. 1, Il. 1, Planșa 1 etc.), a căror corespondență se va regăsi în text și la lista ilustrațiilor. Manuscrisele însoțite de materiale grafice vor cuprinde, sub forma unei **Liste a ilustrațiilor**, anexată la sfârșitul textului, referințe despre dispunerea și succesiunea acestora în text (sau la sfârșitul textului), precum și legende sau indicații despre ceea ce reprezintă respectivele ilustrații.